

V á r a d

IRODALOM
MŰVÉSZET
TÁRSADALOM
KULTÚRA

2019

XVIII. ÉVFOLYAM 4. (169.) SZÁM

SZERKESZTŐSÉG

Főszerkesztő: Szűcs László
Irodalom: Tasnádi-Sáhy Péter
Művészet: Ujvárossy László
Kultúra: Tóth Hajnal
Társadalom: Fried Noémi Lujza /
Laza Erika
Kritika, esszé: Simon Judit
Főmunkatársak: Boka László,
Kőrössi P. József, Péter I. Zoltán,
Pomogáts Béla, Szilágyi Aladár,
Tavaszi Hajnal, Varga Gábor
Olvasószerkesztő: Megyesi Antónia
Tördelőszerkesztő: Benkő J. Zoltán
Szerkesztőségi titkár: Kemenes Henriette

ALAPÍTÓ SZERKESZTŐK:

Barabás Zoltán (1953–2015)
Dr. Indig Ottó (1936–2005)
Kinde Annamária (1956–2014)
Dénes László
Gittai István
Lipcsei Márta

SZERKESZTŐSÉG:

Nagyvárad, Patrioților u. 2.

LEVELEZÉSI CÍM:

Revista culturală Várad
410068 Oradea
Piața 1 Decembrie nr. 12

E-mail: varadlap@gmail.com

Internet: www.varad.ro

KIADJA

a Várad kulturális folyóirat
Felelős kiadó: Szűcs László

KÉSZÜLT

a nagyváradi Europrint Kft. nyomdájában
Felelős vezető: Derzsi Ákos

A *Várad* előfizetési díja 1 hónapra 7 lej, 3 hónapra 18 lej, fél évre 30 lej, egy évre 50 lej. Előfizethető a szerkesztőségben készpénzzel, vagy postán pénzesutalvánnyal (mandat postal), az előfizető nevének és pontos lakcímének, valamint az Abonament *Várad* megjegyzésnek a feltüntetésével: Revista culturală *Várad* Oradea Piața 1 Decembrie nr. 12, CUI 18415639, Cod IBAN: RO81 TREZ 0762 1G33 5000 XXXX Trezoreria Oradea.

A borítókön és a Művészet rovatban VINCZEFFY LÁSZLÓ alkotásai láthatók

Darázs, 2013, festett fa, 215 × 115 × 160 cm

Meg nem rendelt kéziratokat, illusztrációkat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

ISSN 1583-0616

- 3**
SZÚCS LÁSZLÓ
sgdsg
- 4**
Irodalom TÓTH ZSÓFI
404 humanity not found;
katt; pöcsike; kávészünet;
2019; hozzád (vers)
- 7**
FELLINGER KÁROLY
Kiapadhatatlan forrás;
Ruhát váltani;
Ellenzékiség; Besúgók;
Álmomban; Hangsúlytalan
(vers)
- 10**
MIKOLA EMESE
Marlenka mértéke
(regényrészlet)
- 12**
SZENTE B. LEVENTE
Adomány; Reveláció;
Tűzbenéző; A mindenség;
Emlék; Világlo
sötétségben; Hetedik
mennyország (vers)
- 16**
FÚRI MÁRIA
Maradni Aladárnak;
Négysorosok (vers)
- 18**
SZOMBATI ISTVÁN
Lila Kéve (próza)
- 20**
NAGY ÁGNES
Szerelem vörösben,
fehérben (vers)
- 23**
OLÁH ANDRÁS
tilosban; a szívemre léptél
ma; idegenek (vers)
- 25**
TAMÁS KINCŐ
Lila hajtű (regényrészlet)
- 36**
CHRISTL GRELLER Társadalom
a pillangólábú (der
schmetterlingsfüssler);
megfoghatatlan (ungreif-
bar); pokoljárás (Höllens-
fahrt); bagolyóra (Eulen-
stunde); évváltás (Jahres-
wechsel); aki olvasni ért
(wer zu lesen versteht);
áhitatzöld (andachtsgrün);
szemdöbbenés (Augen-
bestürzung) (vers – BALÁZS
ILDIKÓ fordításai)
- 40**
GÜNTER KUNERT
Bádogtemetés (Begräbnis in
Blech) (próza – BENŐ ESZTER
fordítása)
- 44**
Művészet FÁM ERIKA
Fényalapú művészet a tér-
tapasztalat határterületein
– Bordos László Zsolt
művészetéről
- 55**
UJVÁROSSY LÁSZLÓ
Ioachim Nica (1937–2019)
emlékére
- 58**
Kultúra Irodalmi be- és kitekintés
BALÁZS IMRE JÓZSEFFEL
FEHÉR IMOLA beszélgetett
- 63**
PÉTER I. ZOLTÁN
Két emlékezetes Rhédey
kerti esemény
- 68**
Esszé MIKOLA EMESE
Ecce ecclesia! Íme
az egyház!
- 71**
ALFÖLDI IMRE
Tejfoggal kőbe (15.)
Regényes önéletrajzi
krónika apámról s
magamról
- 76**
FRIED NOÉMI LUJZA
Ha hétfő, akkor Quiznight
Nagyváradon is népszerű
a kocsmakvíz
- 83**
Kritika TÓTH GÁBOR
A Goldberg-variációkról
és egy vitatható sikerű
váradai bemutatóról
- 89**
T. H.
Történetek és történetírók
Tisztelgés a történész-
mentor előtt
- 92**
SIMON JUDIT
Szerelvénybe vetett
remények – Višniec-
ősbemutató Nagyváradon
- 96**
NAGY ORSOLYA
Vegyes párosok versenye –
Oscar-díj: fekete-fehér
barátságok és fekete-fehér
film tarolt

SZÚCS LÁSZLÓ

sgdsg

fdssdfs

A CÍMLAPON: Pinocchio, 2017, festett fa, 187 × 160 × 40 cm

A HÁTSÓ BORÍTÓN: Udvari bolond, 2013, festett fa, 165 × 108 × 90 cm

A Várad folyóirat
működését a Bihar Megyei Tanács
biztosítja

Támogatónk
a Communitas
Alapítvány

TÓTH ZSÓFI

404 humanity not found

a milkában marhahús nincs,
bennem meg emberi érzelmek.
látod? a látszat néha csal.
én meg majdnem mindig.

katt

egyszer talán melegít majd
a széttárt lábak virtuális közelsége.
egyszer majd a barna sör üvegéből
itatom meg veled az utolsó
cseppet magamból.
aztán akár kártyázhatunk is,
színre színt, számra a szádat.

pöcsike

aki ennek „hölgyem”
az másnak „fektessed meg”

**TÓTH ZSÓFIA 1995-ben
született Nagyváradon,
jelenleg a Marosvásárhe-
lyi Művészeti Egyetem
végzős színészhallgatója.
Versei most jelennek
meg először nyomtatás-
ban.**

kávészünet

majd elmondom. súgtam, miközben egyre magasabb falat húztam magam köré.
én fölraokom a téglákat,
te a másik oldalon bontod.
el fogom mondani. súgom, de csak magamnak.
könnyörögni fogok, hogy ne bánts.
soha nem szóban.
zárok. nyitok. zárok. nyitok.
menj! maradj! menj! maradj!
ilyen gyorsan hogy találhattak meg az érzelmek? pedig elbújtam.
csak azt tudnám, hogy te találtál-e meg, vagy én magam.
már a hümmögés is mást jelent.
ha eljutunk odáig, majd tényleg elmondom.
    hogy aznap a keserű kávé is édes lett.
    hogy aznap megint volt bennem remény.
    hogy aznap először nyúltam feléd.
és   hogy aznap először fogadtad el a kezem.
    hogy aznap értettem meg, hogy még jó is történhet velem.
    hogy te is megtörténhetsz velem.

2019

0:00
nagyon vártam ezt a pillanatot, de
valami nem oké.
a belső monológom pengeéles kései
még mindig ugyanúgy kapirgálják az önértékelésem vékony falát.
0:01
hogy érted azt, hogy a depresszióm nem múlt el a visszaszámlálás után?
hogy nem robbantotta szét a pánikroham-tároló polcot a mellkasomban ez
a félórás tűzijáték?
...a petárdák semmi hatással nem voltak a szorongásomra.
akkor a BÚÉK mégsem azt jelenti, hogy minden változik?
0:02
átverés.
gondoltam, írok egy listát arról, amim van:
– elegendem.

0:03

*hirtelen megéreztem a nevetésed a számban,
mikor megcsókoltál.*

0:04

*elvileg 2012-ben kellett volna vége legyen a világnak,
de most őszintén: érezte magát azóta elevennek bárki is?*

0:05

én veled igen.

Maradj.

hozzád

*az összes lakhelyem közül legjobban a gondolataidban szerettem élni.
bármilyen sötét néhány, mégis odaférek.
ott kicsi és csendes vagyok, tényleg,
mennyivel szebbnek látom magam én is, mióta a gondolataidban élek.
ezek után talán jobb lesz, ha csak egy utolsót kérek.
ne lakoltass ki még,
jó lenne maradnom,
csak míg a fészke a kisagyadban meleg,
míg nem lépik el ezt a zugot új arcok, emberek, nevek,
csak míg adhatok valamit
s nem veszek el,
míg el nem hiszed nekem, hogy jó vagy
érdemes,
csak míg a mellkasomból kiemelem az utolsó szikrát,
míg megértem homlokod ráncainak titkát,
míg kisimítom minden elsötétült zugod,
míg megmutatom, hogy ennél jobbat is tudok.
aztán mikor elfogyott minden gyógyító erőm,
újramelegedni a szívedbe költözöm.*

FELLINGER KÁROLY

Kiapadhatatlan forrás

*Annyiszor voltam
boldog veled,
ahányszor gyerekként
járni tanulva
elestem, földre
huppanva,
mint az érett gyümölcs.*

*Azóta szétváltak
útjaink,
itt görbüljek meg,
ha nem.*

Ruhát váltani

*Menekül a sötétség,
füstbe száll,
az enyészet nem tud
maradandót alkotni,
a rohanást hintalóra pattanva
érezed csak igazán,
nyikorgása lebeszélni próbál
valamiről, beszélni tanít
a válasz nyelvén,
s te katonásan,
nyalka huszárként
üldözőbe veszed
a labanc eltökéltséget,
formában érezed magad,
a múlt besoroz,
majd becsomagol
a mába.*

FELLINGER KÁROLY (1963, Pozsony) költő, író, helytörténész. Polgári foglalkozása agronómus. Gyermekkorától Jókán (Szlovákia) él. Magyarul 21 kötete látott napvilágot (versek, gyermekversek, mesék, helytörténeti munkák Mátyusföldről és a Felső-Csallóközről). Versei könyv alakban angol, francia, spanyol, orosz, török, német, szlovák, szerb, román nyelven jelentek meg.

Ellenzékiség

*A madarak kiéneklék
magukból a csöndet,
ami valójában
nincs is,
csupán egy igazolás,
amikor a tükrök
szembenéz veled,
konzultálva
a merevedő
elmúlással,
a kleptomániás idővel.*

Besúgók

*A posztmodern művészeti
kiállítás megnyitóján az egyik látogató
levette a szemüvegét,
majd a terem közepére tette.
Mit ad ég, maga a művész lépett rá,
de a zsvajtól nem vette észre.
Miután sürgős elfoglaltsága miatt
távozott, a tömeg felfedezte magának
az eltört szemüveget.
Vigyázva nézegették, ez lett a kiállítás
legfontosabb darabja.*

Álmomban

*Álmomban hallucináltam,
lekéstem magamról.*

Hangsúlytalan

*Átvágni a mocsaras földön, aztán a
feltámadás után megtapasztalni
a mindenre nyitott
vakságot. Reménytelenül bizakodni
a jövőben, mely a farkába harap,
ha nem fogadsz neki szót.
A szomjúság teli vödör,
a kút fenekét őrzi:
feneketlen tökéletesség.
Ha utánozni kezded,
olyanná válsz, mint egy kortárs
közlekedési lámpa.
Bár szorít a lehetőség,
akár a nadrágszíj,
kihízd magadból az álmokat.
Vagy csak egy más világot,
ahol az ágyadnak nincs már hely.*

MIKOLA EMESE

Marlenka mértéke

regényrészlet

9. (cipőről levert sár)

Felsőpócson is szokták temetni a telet. Égetik a farsangbábut, és viccelődnek azon, amin máskor nem szabad. Kiss Vince megizzadva, kurjongatva futott, fehér inge is kitúródott a nadrágjából, ahogy hadizsákmányként dobálta az öreg Hirsch bácsi hintaszékét mind közelebb a tűzhöz. A győztesek mámorában égett, pedig harcolni soha nem harcolt, és azt sem tudta volna megmondani, miért éppen a Sakter utcaiak az ellenség. Igaz, Kiss Vince már attól is harcosnak érezte magát, hogy betört egy elhagyott házba. Gyuri, mikor meglátta, úgy érezte, őt alázták meg, köpték szembe merő legénykedésből. Vince elé futott, hogy ne érhessen el a tűzhöz, fülön és homlokhajon ragadta, majd egy mozdulatból lefejelte. Gyuri homlokán összetódult a vér, de csak megingott. Kiss Vince a földre esett, és a hintaszék a feje előtt billegett. Gyuri hátára vette a széket, és Vince felé köpött.

– A magadét, te nyomorult, ha égetni akarsz.

A népek csak álltak, szótlánul és mozdulatlanul bámulták őket. Csak egy jámbor bolond nevetett, meg azok, akik már lerészegedtek az ünnep tiszteletére. Pár asszony futott megvinni a hírt Erzsikének, hogy Gyurival baj van, de Erzsike éppen adomázott egy kis társaság közepén, és legyintett, hogy előbb elmondja a csattanót.

A kicsi Hirsch csak a tűz bűvöletében állt, mint Zatik meg a többi gyerekek. Semmit sem láttak abból, ami a mezőn mögöttük történt. A forróság édes játékot űz az arccal, a lángok saját, hangos dallamukat pattogják a közel állónak. Nincs más ilyenkor körülöttük, csak ők és a tűz. A szél megfordulhatott, vagy egy szárazabb fenyődarab kapott erősebben lángra, és a bábu karja felemelkedett. Emberként mozgott, mintha az apja hívná egy ölelésre, és Izsák úgy lépett be a máglyába, mintha haza menne.

– Nem! – kiáltott rá Marlenka, aki Zatik kedvéért állt a tűz mellett. Egyik kezével visszahúzta Izsákot, a másikkal szinte belenyúlt a tűzbe, hogy nehogy a kislány essen az égő farakás.

– Ez csak egy bábu! – Jobb kézfeje rögtön felhólyagzott, de Zatik után kapott vele, aki körbe kezdett el futkosni. – Szörnyűséget szuttognak az emberek – és leguggolt, hogy Izsák szemébe nézzen –, nem tudni, mi igaz.

Megsimogatta a gyermek kormos arcát.

– Nem kell annyit gondolkodni. Nem. Nem szabad!

MIKOLA EMESE (1974, Nagyváradi) a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Bölcsészkarán végzett magyar–német szakon, majd írásterápiából szerzett magiszteri fokozatot. Publikált a Korunkban, Helikonban, Transindexen, Diákabrakban, Géniusban, Literán és a Református Családban. Szabadúszóként dolgozik.

Izsák kikerülte Marlenka tekintetét, félt, ha még egy mondat elhangzik, már nem lesz elég erős, és elsírja magát. Férfiasan el akarta terelni a szót saját magáról, és meglátta Marlenka kötényzsebből kidomborodó óráját.

– Azt miért nem a karján hordja?

– Kívül? Mindenki szeme láttára? – nevette el magát Izsák tudatlanságán. – Amúgy ez férfióra – vette ki az Omegát, és büszkén, de feltűnésmentesen megmutatta.

– És különben is – szuttogta tovább cinkosan –, láttál te bár egy aszonyon is órát ebben a faluban?

Lemondóan legyintett.

– Csak a mértéken aluliak gőgjét vívnam ki magam ellen.

Úgy rázta a fejét, mint aki biztosan tudta, mit akar elkerülni.

– Keressenek más céltáblát, hisz az üres embereknek is kell valami.

Majd újból megsimogatta a gyermek arcát.

– Aki rendben teszi dolgát, az úgyis érzi a mértéket. Belülről.

Müller Imre az elrohanó Gyuri után ugrált.

– Erőszak nem megoldás, testvér! Hát nem sajnálsz az embertársadat? Milyen keresztény vagy te? Hová lett a humánus? Gyuri vörös homlokkal, kezében a megmentett hintaszékkel hazafelé vette az irányt.

A farsang bábjá tovább lángolt. Jeanne d’Arc, Dózsa, valamikori zsidók, jövődöbéli kulákok égtek és égnek majd a tömeg szeme láttára. Aki ott ég, nem tömeget lát, hanem minden egyes embert, külön-külön. Embereket, akik értetlenek és érzéketlenek az ő pusztulásával szemben. Emberek, akik csak azért hitték hatalmasnak magukat, mert nem az ő vesztükön bámészkodott a tömeg. Vajon Isten előtt a tömeg fog megjelenni? Vagy egyenként el fogja mondani mindenki ugyanazt a szégyenletes kifogást, hogy a többiek se csináltak semmit?

A tűz mellett elhaladva tekintetével megtalálta Izsákot, aki előtt Marlenka guggolt. Odafütyentett a fiúnak, hogy mennek, és úgy érezte, mindent és mindenkit a háta mögött akar hagyni. Egy embert sem akar látni többet ezek közül: „Buta, bamba népség, csak a szolgaság van a vérünkben. Jobbágyok, zsellérek, nem is emberek: házi állatok!”

– Na, fizesd is ki azt a széket, ha elvetted! – kiabált volna utána Hirsch, és képes lett volna kiviccelni a pengőket Gyuri zsebéből. Hirsch visszajött. Gyuri kiállta a próbát. Izsák megkapja az áhított ölelést, és végre nem válaszolatlan kérdések lüktetnek a szemében, hanem örömkönnyek. Minden jól végződik, elvégre mi semmi rosszat nem csináltunk, miért kell nekünk annyit bűnhődni? De Isten mindig rájátszik, egyszer, kétszer és végtelenszer, mintha nem tudná időben abba hagyni. Mintha azt az egy csöpp tartalékban dugdosott reménymolekulát is kicsalná tőlünk, csak azért, hogy megfojtsa. Cipőről levert mocskok sorsára kell jusson egyszer minden, de minden, ami valaha éltetett és kapaszkodó volt.

SZENTE B. LEVENTE
Adomány

*magába fogadott az ég
szájról szájra adják ezt is
kivágott és letarolt nyárfák között
csöppnyi csemeték*

Reveláció

*kiszámíthatnánk,
hol ér földet a fáról földre koppanó levél –
de minek*

Tűzbenéző

*a kivágott fák
tűz-szelleme, magányunk tar féltekén
szemünkbe váj*

A mindenség

*porszemben lakik a mindenség –
tükre, mása égi önmagának,
rég, szavak nélküli imáknak*

SZENTE B. LEVENTE (1972)
romániai magyar költő,
újságíró Bözödújfaluból
származik, jelenleg
Székelykeresztúron él.
1994 óta publikál. Hét
önálló verses-, illetve
mesekötetet jegyez, több
antológia társszerzője.
Verseit több nyelvre is
fordítják.

Emlék

*talán boldog az aki sír
ki a hosszú és kék csöndben a
lélek tükrére mindent felír*

*tisztán emlékszem
este volt: a
holdat néztük a virágot
s fejünk fölött
megváltásban ropogtak
a csillagok.*

Világló sötétségben

*mint régen
a meggyalázott korpuszok
vagy emberfélék fölött
a farkassá vált kutyák
percemberek lépnek felénk vakon
egymás lelkét taposva
ha kell száz fokon
földre koppanó
halott pillangó lét
Rómeók és Júliák kiégve
önfeledten egymásnak feszülnek
égig érnek
rések között
a sikongó
a mohó imák*

Hetedik mennyország

részlet a Sárgaház folyosója című naplójegyzetből

Úgy bánnak velem, mint egy kisgyermekkel,
mondtam apámnak, aki rég meghalt, de gyakran látom
fura és különös álmaimban, mindig abban a fekete bőrben,
szép fehér arcában hatvanévnnyi bölcsélet,
és amikor integet vissza nekem,
mostanában lehunyom szemem,
nem engedte sosem, megnézzem, hová tűnik, merre megy,
és ő hallgatott, kezének egy-egy mozdulatával jelezte,
ami történt, megtörtént, ami fog, az köztünk marad,
és gyakran kérdezik, hol jár most az eszem,
hová, merre tévedtem,
mire gondolok éppen?

Hogy mondhatnám el nekik, bárkinek,
hogyan gondolataim messze-messze,
távoli időkben járnak, hol dadogni tanult
a gyermek ember,
s hogy az egyetlen pajtása egy nagy és hatalmas úr volt éppen,
ki a világok közötti terek zöld és buja kertje közepén
a szűk ösvényre mutatott,
finom gyümölcsök és békés állatok mellett
nyelvi szóképeket úgy rakosgatott
egyik a másik mellé, akár a pályájukat lefutó
kívánatos csillagok.

És én érteni akarom,
megérteni az élőt, az elesett fákat,
azokkal együtt, kik a kert túloldalán
néha észrevétlen, de a félárnyékban őrt állnak,
azokkal együtt, akikről a pataksodrásban talált
szép kövek egy másmilyen világról mesélnek,
mégis, a nyomokat teremtőket eddig soha nem láttam,
hát megérteni akarom a hangokat jelentő alakokat,
az erős és lágú után kívánczó gyöngéden erőteljes
képnyomok tudatomba való érkezését,
az ismeretlen érzéseket, fülemnek is másmilyen
hangszíneket, az övékét is, kikről sejtem csak,
hogyan körbevesznek, álmaimban fölém hajolnak,
beszélnek, megérintenek, dédelgetnek, mintha
a lelkem titkaiba valakik belesnének,
ma is elhíttetik velem,
ez lehet a hetedik mennyország.
Csak ez a bizonytalanság ne lenne.

FÚRI MÁRIA
Maradni Aladárnak

Négysorosok

*Akad néha haragosom,
hol itt oson, hol ott oson,
vagy nem oson, csak úgy terem,
vermet sem ás, ő a verem.*

*

*Nem kell maszk, se púder, se köntös,
hogyan rejtve maradjon, aki él:
te is, én is két univerzum,
dupla bőség a semmiért.*

*

*Amikor élt, akkor nem írt,
amikor írt, akkor nem élt.
Azaz az írás által élt,
és ez adott számára írt.*

*

*Ült a fűvön átszellemülten
Milyen lehet a kutyamennyország?
A napfény volt az utolsó kenet
Másnap elvitte valami kórság.*

*

*Legyek csak spanyol asszonánc
Legyek könnyed mozgású tánc
Legyek sor végén tiszta hangzó
Trubadúr hangszerén románc*

*

FÚRI MÁRIA (1950, Debrecen) nyugdíjas okleveles vegyész. A Várad 2006-os négysoros-pályázatán két verse dicséretben részesült. Részt vesz online irodalmi fórumok munkájában (dokk, A hetedik).

*Az én agyam most ellenáll
Minden külső hatást kizár
Bunkerben ólomfal vagyok
S csak hallgatok csak hallgatok*

*

*Az eufóriára mindig a bánat
Talán a meglódult elme kifárad
Mire elpukkan az összes petárda
Üres a lélek és üres a járda*

*

*Láttam az angyalt, az se jó,
és ez megnyugtató,
Tán könnyebben adok, kapok
Én is bocsánatot*

*

*A meredély szélén egyensúlyozott
Mint az alvajáró
Akinek mindenki adott kenyeret
Mert azt hitték hogy 'látó'*

*

*Néha csak úgy ellennék
Bírnám ha ezt szeretnék
Szeretném ha hagynának
Maradni Aladárnak*

SZOMBATI ISTVÁN

Lila Kéve

Ahogy súlyosbodott apám állapota, naponta bejártunk az intenzív osztályra. Kezelőorvosa a második szívműtete után nyíltan beszélt velünk, utána vele is, már csak napjai, jó esetben hetei lehetnek hátra. Ezt az infót apám nehezen kezelte, ökölbe szorította hatalmas kezeit, s akkorát sózott a vaságy ráájára, hogy megroppant a keret, mint ringbeli ellenfeleinek szemhéja, ha időnként betalált a súlyos balegyenes. Attól a naptól, mint a bolondokat, ágyához fáslizták. Infúzió vitte a gyógyszert s a kellő táplálékot. Katéter intézte a napi anyagcserét, drótok, vezetékek pumpálták a szívet, mérték funkcióit. Ha erősen üvöltött (meccseit idézte), altatókat szúrtak, nem sok esélyt kapott a csendes ébrenlétre. Viszont mikor kinyílt öklömnyi zöld szeme, indult a nyomozás magasfeszültségen: hol és merre vagyok, ki kötött rabágyhoz? Merre vagy, Lizácska? És te, Lila Kéve? Mi van a kacsával, leúszott a Dunán? Miért kényszeríttek, hogy katéterbe szarjak?

Mint az óvatos tolvajok, macskatalpon jártunk, ha a kórterméhez érve belépni készültünk. Keskeny helyisége kétágyas szoba volt. Már attól is kiborult, hogy öregedő társa, egy száraz langaléta, nem volt lekötözve. Szabadon lófrált, ha volt éppen ereje. Én sohase láttam oroszlánként futni. Apám viszont, miért ne hittem volna, hogy akkor is látja, ha altató szűkíti kiváló látását?

Pár nappal később, amikor meghalt apus társa, szörnyen beijedtünk. Kértük a főorvost, hogy míg nem lesz újabb beteg, engedjék meg nekünk, hogy egy-egy éjszakára mellette lehessünk. Bár az üres ágyon ültünk vagy feküdtünk, mindig megérezte, melyikünk van vele. Ha nem kapott nagy dózist, a sötétben is beszélt. Nem kért, hogy figyeljük, csupán emlékeket pingált hosszúkás fejében. Hol a meccseire, hol a balettóráimra, hol a szalagavatómra gondolt nagy-nagy szeretettel. Legelső fiúmat, erre nagyon büszke, ő álmodta nekem. Emlékszel Szivacsra? Persze, hogy emlékszem, bólogattam hozzá. Nagydaráb fickó volt, akárcsak Tyson, IQ-ja viszont alig több nullánál. Hozzá járt edzésre. Tökös gyerek, hidd el, ha kell, az örvényből is kiránt! Egy nyár végi délután, mikor nem randiztunk, a Szent István körúton sétáltunk kettesben. Pár nap múlva nagykorú leszel, mondta csendes hangon, válasszál valamit, amit Lila Kéve úgyse venne neked! Hosszasan bámultam minden kirakatot, talán azokat is, melyekben nem a vágyaimnak mutogattak tükröt. Ő, ha jól emlékszem, tysonos pólóban

SZOMBATI ISTVÁN (1943, Nagyvárad) író, nyomdász. Váradon született és tanult. Érettségi után nyomdászként dolgozott, különböző lapokban közölt. Szerepelt az Ajtók c. prózaantológiában. Önálló kötete A sikoly (Dacia kiadó, 1988). Budapestén él.

volt, s mint egy őrző-védő billegett mögöttem, mikor észrevette, hogy egy negyvenes férfi (ő majomnak nevezte) hosszúkás nyelvével stírolta az ajkát (mi az árfolyama ennek a csibének?), apám felhúzta a szemét, majd – nehogy megijedjen – csípőre tett kézzel közeledett hozzá. Nem tudom, mi zavarta jobban, hogy futtatónak nézték, vagy hogy az árcédulám körül hajazott az ürge. Tény, hogy olyan balegyenest nyomott a kérdező képébe, hogy talán még mindig a Citadellán köröz.

Egy másik délelőttön, jóval vizit után (ott ültem mellette, fogtam csontos kezét), anyámat kereste. Hol vagy, Lila Kéve? Anyám felé néztem, kértem, hogy ne szóljon, még altató alatt van, nem tudja, mit beszél. Én vagyok itt, Tyson, néztem csukott szemét, elmúlt az éjszaka, aggódó párodát alukálni küldtem. Rosszul tetted, Liza. Miért, drága apám? Jó lenne, ha tudná, hogy megcsaltam az éjjel... Kivel, kérdeztem vékonyka mosollyal. Szép anyád másával, az éjszakás nővérrel. Olyan volt, mint Kéve... huszonhét évesen. Lemosta a testem miután kikötött, csókolt és gyógyított, a szíve-men hárfázott. Ha kijössz innen, Tyson, mondta édes hangján, együtt szálunk ringbe, hogy ne üssük ki egymást.

Akár egy reflektor, szikrázott a szeme, megpróbált felülni. Kikötőznél, Liza, kérdezte félénken, szánakozó hangon, hoznál egy nyakkendőt, hátha bejön megint anyád ifjú mása! Rontsam el a kedvét? Áruljam el neki, hogy anyám járt itt nála? Rágtam a körmeim, nem mertem szólani, olyan üde és derűs volt az arca, mint a májusi kikelet! Úgy égett, villogott minden porcikája, mint Dózsa György fején tüzes koronája. Hiába kértem, nem bírta kivárni, hogy lefejtsem nagy köteg fásliját, mellyel lekötözték. Mint egy sebzett tigris, ágyastul ugrott, majd tompán visszaesett. Anyám felvisított: mire vársz, Liza, rohanjál orvosért! Nem hiszem, hogy kéne, nyugtáztam magamban, a nehézsúlyú bajnok, bármilyen fájó is, kiütötte magát.

NAGY ÁGNES

Szerelem vörösben, fehérben

Add, hogy erős legyek a fehérhez.
Add, hogy izzak, mint az angyalok,
és ne rejtsem el tekintetem az
emberek elől.
Add, hogy adhassak.

Mezítláb járom útjaimat,
mindenütt téged kereslek.
Az én szellőm tölti be a lelked,
ha távol vagyok.
Szeretlek.

Mindjárt lemegy a nap.
Vérzek.
Még egy sejt a földre hullt.
Csak azért vigyázok magadra,
hogym szerethess.
Hideg van, és mindjárt elönt a vér.
Fázom.
Adj erőt, Uram.
Menni kellene.

Menni kell, maradni kell.
Hová indulok, ha lemegy a nap?
Hová indulok nélküled?
Ki vezet utadon?
Ki viszi tovább a szerelmet?

Ringy-rongy, riherongy
rihe - rehe - ruha
rihe -rehe - rihe
rihe - rehe - ruha
rihe - ruha - rongy

NAGY ÁGNES NOÉMI (1978, Berettyóújfalu) Budapesten tanult terméktervezést, aztán Szegeden bölcsészetet (olasz és vallástudomány szakon). Az egyetemi évek alatt és után vallásos irodalmat fordított. Versei és fordításai jelentek meg a Napkútban és a Váradban. Létavértesen él, három gyermeket nevel, ha ideje engedi, fordít.

Bújj, bújj, zöld ág,
zöld levelecske...
nyitva van az aranykapu
hadd bújjatok rajta.
Rajta, rajta, leszakadt a
farka... benn maradt a macska.

Ki viszi át a szerelmet?

Mit is adhatnék még neked?
Gyertyatartót az ikon elé.
Fehéret. Fehér gyertyának,
fehér tűznek.
Fehér, fehér, fehér.
Biancaneve a patakban
fehér lepedőjét mossa.
Fehér leplét, véres
leplét a futó hab
elkap - dossa... dossa... dossa

Ki viszi tovább a szerelmet?

Félek, mennem kell
majd újra.

Ki viszi tovább a szerelmet?

Félek, hogy nem marad belőled semmi,
és megint szeretnem kell.
Mást.
Nem akarom.
Félek.
Nagyon félek.
Nagyon félek.
Nagyon félek.

Erős vár.
Az Úr énnékem őriző pásztorom.
Azért semmiben meg nem
fogyatkozom.

Ki viszi át a szerelmet?

Mit tegyek?

*Menni.
Maradni.
Menni.
Maradni.
Menni.
Maradni.
Szeret.
Nem szeret.
Menni.
Maradni.
Menni.
Maradni.
Szeret.
Nem szeret.
Szeret.
Nem szeret.
Szívből.
Igazán.
Szerelemből.
Szeret.
Nem szeret.
Menni.
Maradni.
Szeret.
Nem szeret.
(Szeret.)*

OLÁH ANDRÁS

tilosban

a szívemre léptél ma

*titkolózunk
– jelszavak védenek
és ajtóink sem nyílnak sehova –*

*átharapott alma
csurranó nedve vagyunk*

*– élve zuhanunk
rég halott holnapokba*

idegenek

*aznap mellém ültél a vonaton
könyököddel oldalba böktél
zavart mosolyod mögött
távoli felhők gomolyogtak
lázás ügyetlenséggel mesélni kezdted
hogy belém szivároghass
s hogy megszállhasd
őrizetlenül hagyott lelkemet*

*később félrebillent fejjel szundikáltál
éreztem az arcomon bizsergő hajad
s láttam ahogy a zakatoló sínek
messze röpítették álmodat*

OLÁH ANDRÁS (1959, Hajdúnánás) Ratkó József-, Ady Endre- és Bánkuti Miklós-díjas, Quasi-modo-különdíjas költő, drámaíró. Diplomáit Debrecenben és Nyíregyházán szerezte. Mátészalkán él. Legutóbbi kötetei: Április bolondjai (versek – Magyar Napló Kiadó, Bp., 2017), A spanyolfal mögött (esszék, kritikák, tanulmányok – Hungarovox Kiadó, Bp., 2017).

*másnap egy kávéház teraszán
cigarettafüst kékje didergette
az arcodat... átnéztél rajtam:
lettél köznap arulóm
azon a zsúfolt kérdésű délutánon
amikor végleg folyóba dőltek
a közöttünk épült hidak*

TAMÁS KINCSŐ

Lila hajtű

regényrészlet

1. A professzor

A professzor sötétben ébred. Az okostelefon óta nem tart órát a hálószobában. A képernyőn ismerős számok: három ötvenöt. A hajnali mély álom évek óta nem fenyegeti, ébred pontosan, költi a feladat.

Ágya előtt papucs, nem keresgél sokat a láb. Kiegyenesedik, karnyújtásnyira a szekrény tolóajtaja, kerek vájatba kapaszkodik az ujj. Apró kerekek halk surranása, a kék fényben patentül hajtogatott ruhák.

Hatvanadik születésnapjára találta ki a gardróbfényt. Egyszerű szerkezet, az ajtó nyitja, zárja a kapcsolót. A negyven wattos kék égő éppen elég fényt ad, hogy a nadrágot pontos mozdulattal kiemelje, ne kelljen tapogatni, hol a címke, a madzag, melyik az eleje, hátulja. Trikó, meleg, hosszú ujjú felső. Meglőki a szekrényajtót, aludjon a kék fény, messze még a reggel. Nyújtózik.

A folyosón mozgásérzékelő, alig hallhatóan kattán. Az első szoba jobbra a feleségéé, ajtaja résnyire nyitva. Óvatosan a kilincs után nyúl, mielőtt becsukja, rápillant az éjjeliszekrény zöld számjegyeire. Négy nulla nulla. A nyelv hangtalan idomul a helyére.

Az üres vendégszoba után következő ajtó a kisebbik mosdó. Gyakran megfordul a fejében, hogy ide is kellene óra, másodpercmutatóval ellátott digitális, a tükör elé. Bár a kicsi fürdőt csak ő használja, a vécétetőt mindig lehajtja maga után. Fölemeli, behelyezkedik. Számol. Másodperceket számol. Öt éve tartja a húsz másodpercet, annál hosszabbra nem nyúlhat. Kíméletlen szigorral figyeli, nehogy csaljon. Kapta már magát azon, hogy vacsora után nem itta meg a pohár vizet. Eddig rendben a prosztatával.

„Tizennyolc.” Elégedetten nyúl a tartály gombjához, a takarékosat nyomja, amelyik öt liter vizet zúdít alá. Billenti a fehér műanyag fedelet.

Kéz- és arcmosás. A tartóban új szappan. Narancs, fahéj, szagolja. Remek kombináció a hosszabbodó nappalokhoz. „Megyünk a tavaszba!” – mosolyog, orrában a friss illattal.

Nem szívesen néz kora reggel tükörbe, a tükörszekrény égője fentről világít, előnytelen árnyékokat rajzol az arcdomborulatok és párna gyúrte ráncok alá. Erősen dörzsöli az arcát törülközővel, majd futó pillantást vet a tükörrre, emelt állal, szemöldökét két középső ujjával helyreigazítja.

Nem csukja a mosdóajtót, kávé után úgyis vissza kell térnie, minek kattanjon kétszer a zár.

TAMÁS KINCSŐ (1982, Csíkszereda) gyógyszerésznek tanult Marosvásárhelyen, később Kolozsváron. Sepsiszentgyörgy közelében, a Baróti-hegység lábánál lakik. Kötetei: A Csinált-patak állatkertje (novellák, 2016), Módos asszony üres kézzel (regény, 2017).

Villanyt kapcsol a pult fölött. A takarékos égő halvány, lila árnyalattal indít, duruzsol a kávédaráló, mire fehérre izzik. Ellenőrzi a masina víztartályát. Négy óra nulla öt. Kattan a dolgozószoba villanykapcsolója, indul az asztali számítógép. Amíg az operációs rendszer mindent üzemképzésre állít, a nappali-konyha megtelik a kávé meleg, barna illatával.

„Ma is Pink Floyd” – nyomja be a gombot az ötpluszegyesen a professzor. Zöld LED gyúl. Mutatóujja körbesétál a hangerőt szabályzó gombon, a rovást tizenegy órára állítja.

A dolgozószoba közepén karkörzés előre, hátra, törzsdöntés, csípőkörzés. Statikus melegítéssel átmozgatja a térdeket, roppannak, pattannak sorra az ízületek. Öt perc. Ez után indul keresztül a nappalin, a mosókonyhán.

Az edzőterem ablaka a kiskertre néz, elcsavarja a fogantyút, résnyire buktatja. A hideg levegő bejárja a kis helyiséget, fagypontra körül a hőmérséklet odakint. Szobabiciklire pattan, kalóriaszámlálót, kilométermérőt indít, legnehezebb fokozatra kapcsol és tekerni kezd. Három perc után könnyebbre vált, lazábban hajt, majd ismét vissza. Ezt elismétli négyszer. A szobabicikli mellett hasizompad, száz felülést végez egyhuzamban. Másik sarokban a taposógép, az asszony kérésére vásárolta. Azóta áll használatlan, mióta a gyorsposta kihozta, egyszer föllépett rá, hadd lám, milyen, de unalmasnak tűnt és idétlennek.

Húsz perc mozgás a hajnalban. Ha nagy ritkán kimarad, egész nap érzi a hiányt.

A kávéhoz tejet gőzöl, kimért mozdulatokkal tetejére kanalazza a habot, kis fatálcán viszi a dolgozóba, a billentyűzet bal oldalán a helye.

Sorra nyitja az ablakokat, elsőként az előző este mentett dokumentumot. Kattint a könyvjelzőre, a legördülő listáról kiválasztja az utolsó címet, külön ablakban nyitja. Szöveget másol, áthelyezi a postaládába. Újra átfutja az internetes oldalt.

Vetélés és az apa kora. Ötven év feletti férfiak által okozott terhesség esetén dupla az esély vetélés kialakulására. A vetélés esélye tovább fokozódik, ha a nő harminc év feletti. A vetélés oka gyakran kromoszóma-rendellenesség, például Down-kór. Rövid magyarázat, hogy miért nagyobb a genetikai kockázat: a spermium összejt 45 éves korra már túl van 770 osztódáson, ebből következik, hogy több DNS-mutáció fordul elő, fokozódik a genetikai eltérések száma, csökken a DNS-javító mechanizmusok funkciója. Ezekből következik, hogy idős férfi hímivarsejtje sokkal sérülékenyebb.

Tárgynak ennyit ír: Lásd, Tündém. A kávéba kortyol, alig láthatóan nemet int a fejével. „Nem közeledünk. Ha távolodunk, nem közeledünk.” Törli a birtokos ragot, majd a nevet, vesszőt. „Lásd!” – olvassa hangosan.

A hangszálakat nem melegíti a három ötvenötötől száguldó gondolatok sora. Köszörül a torkán, kimondja még egyszer. „Lásd.” Száraz. Túl száraz. „Lásd, Tündér.” Bólint. Küldés. Elküldött levelek. Újraolvassa a bekezdést.

„A második mondatot jó lett volna kiemelni: »Ötven év feletti férfiak által okozott terhesség esetén dupla az esély vetélés kialakulására.«” Hátradől a bőr forgószéken, a támla puhán enged. „Nem. Jó ez így. Hadd találja meg ő, ami legjobban fáj.” Láblécbe utasítja a böngészőt, a munkához nem szükség. Amin dolgozik éppen, ahhoz minden a fejben már.

Nyitja a dokumentumot, átfutja a tartalomjegyzéket, nem hagyott-e ki valamit. Mielőtt nyitná az aktuális oldalt, a bélmozgására figyel. Várja a jelet, ami a csésze kávé felénél felállásra készíti. Szokás szerint a vacsorát gyümölcscsel zárja, esélyt sem adva az időskori székrekedésnek. Őszidőben, amikor a szilva szezonja, gyakran le se jön a kávé, már a daráló illata küldi a mellékhelyiségbe.

A toalettire ülve halk neszre figyel fel. Ösztönösen az ablak felé kapja a fejét. A sötét ablakban fehér bajszú, szürke-fekete csíkos macska sétál fel-alá. A cirnos minden fordulónál nyávog, majd mancsait az ablakot takaró szúnyoghálónak feszíti.

„Anyád!” – mordul a professzor tehetetlenségében és a papír után nyúl. Bár a kis asztalon könyvek, orvosi magazinok kéznyújtásnyira, amennyit ül reggel, egy esemes elolvasására, megemésztésére sem elég. Ennél, mint most, mégiscsak többet. Gyűlöli, ha sürgetik. Főleg, ha a macska.

A fürdőszoba ablaka csak bukik, a háló fix. A macska az ebédlőajtón közlekedik. Gatyá nélkül, zokniban csoszog a teraszajtóig, addigra odaér a kandúr is. A résnyire nyitott ajtón szirénahang tódul befelé. „Nocsak” – torpan meg egy pillanatra a professzor. Mentőre gyanakszik, sok az öreg a faluban, mostanában egymás után kaszálja őket a szívroham, sztrók.

– Kit visznek, Cirnos? Mondjad! Te mindent tudsz.

A kandúr kerek képét a professzorra mereszti, pupillája tág, izgalmas éjszakája lehetett.

– Na, gyere, holnap megtudjuk a mamától!

A macska nyávogva dörgölőzik a férfi lábszarához.

– Hát persze, hogyné, most meg adjak enned.

A kamrából tápot tölt a fémtálba. A cirnos nem tágít a lába mellől, egyenesen az arcába bámul, nyávog.

– Hagyj békén, jó?

A garázst a házzal a mosókonyha köti össze. Az asszony nem akar egyik fürdőszobában se tisztítószeret, mosógépet látni. A mosókonyha hosszú-kás helyiség, mosógép, szárító, takarításhoz szükséges eszközök, felmosó, seprű, lehajtható vasalóállvány. A szomszéd félárva nagylánya, Katika felségterülete, vasal, takarít, néha főz is. Jobbra, a garázsba, rövid lépcső vezet, balról a kazánház. A bojler vize alig harmincfokos. A professzor tüzet gyújt az elgázosítóba, levegőt ad, gyorsan mozduljon a meleg víz. Bekapcsol a puffer, húsz perc múlva ötven fokon a háromszáz liter víz, ket-tőjüknek két napra elegendő. Amíg felfut a hőmérséklet harmincöt-negyven fokra, tányérra sajtot, almát, szebeni szalámit szel, a hűtőbe bújva

zöldség után kutat, de csak karfiolt és egy kötés zöldhagymát talál. Két vékony szál hagymát pucol.

A számítógéphez ülve falatozni kezd, közben újraolvassa az esti dolgozatrészt. Amikor a végére ér, hátradől, olvasó módban átfutja a szöveget. Elégedett. „Jó, akkor folytassuk!” – rakja a gép mellé az üres tányért. Tekintete megakad a postaládán, ami beérkezett levelet jelez. Tünde.

„Oké, megértettem. Cseréltem Roxival, bent vagyok hétig. Most nincs senki, mindenki alszik. Várlak.”

Rögtön a hagyma jut eszébe. Mégse volt jó ötlet. Most hogy a francban ölel nagyot az éjszakát átvirrasztott nővéren? Majd arra gondol, minden megoldható. Szíve máris gyorsabban ver. „Addig örülj, hülye, amíg akar a nő.” Visszaír:

„Aludj, pihenj, ha csend van. Ma kilencre kell bent lennem, addig itthon dolgozom.”

Azonnal jön a válasz.

„Nem tudok. Pedig altatót is vettem. Nem erőset, de azt sem szabadna, tudod jól. Napok óta nem alszom. Muszáj lássalak. Hozd el a munkád pendrive-on, itt folytatod!”

Leonid bólint. Váratlanul puha, meleg önti el az ölét. Újabban Cirmos fölugrik, ha rést talál, azonnal letelepszik, behunyja a szemét és hangosan dorombol, hogy a férfi ne dobja le. A szemét mancsával eltakarja, mint aki ott sincs, és olyan hangosan dorombol, ahogy csak kifér a torkán. A professzor hátradől, az asztalra rakja a szemüvegét. Távolról nézi a levelet, egyetlen betűt sem bír kiolvasni, mégis pontosan tudja a két sor összes szavát. Bal kézzel tartja, jobbal simogatja az állatot. Kedvesen, szenvedélyesen fúrja ék alakú fejét a férfi hóna alá, éppen, mint a szerelmes nő. Óvatosan emeli a doromboló gombócot, a szék mellé engedi. A macska megrázza magát, mosdik, hogy szabaduljon az emberszagtól.

A professzor a konyhába siet, vizet tölt a forralóba, elkészíti az asszony teáját, amivel rend szerint ébreszti.

– Gyere – szólítja a kandúrt –, bemehetsz anyádhoz aludni!

Öt tíz, írja a fényes számlapon. A macska az ágy végébe telepszik, a professzor rácsukja az ajtót.

Megszokásból ránéz a kazánra. „Hoppá!” Feszülten követi a bojler nyomásmérőjét, ami elütötte a három bárt és rohamosan közeledik a négyes felé. A csempén víznyomok. A szigetelt tartály fölött a tágulási edény, a férfi megkopogtatja. Tompán szól, nem cseng-bong, mint amikor levegővel teli. Széket húz, vékony hegyű csavarhúzóval nyomja a szelepet. Nem jön belőle levegő. „Hát ez megtelt vízzel, bassza meg!”

Elzárja a bemenő hideg vizet, nyitja a vízcsapot, a nyomás azonnal csökken, másodperceken belül nullán a tű. A piros gömb alatt fekete csap, leengedi a vizet a tágulási tartályból. A lefolyó szépen nyeli, nem fut szét a sötétzöld padlócsempén. A házépítés több mint három évig tartott, a pro-

fesszor végig figyelmesen követte a munkálatokat. Volt helyiség, ahol felszedette a burkolatot, mondván, nincs elég lejtés. A kazánház remekül szuperál. Amikor már sem a csapon, sem a tágulási tartályból nem folyik víz, megkongatja, hogy hallja a különbséget. Ronggyal törli a bojler köpenyét, felmos. A garázból rövid, fekete biciklipumpát hoz, levegőt fúj a tartályba, amíg a szelepet nyomva hallhatóan süvít. „Príma!” Nyitja a vizet, a nyomás másfél báron megáll. Beengedi a fűtést. Ismét emelkedik a tű. A professzor csóválja a fejét. „A membránnak annyi...”

Borotválkozik, fogat mos, szájjal öblít. Ing, nyakkendő, öltöny. Gyógynövényteát forráz.

„Tündém, ne várj, nem érek be! Beadta a kulcsot a bojler (most nem magyarul), csak ügyel-bajjal tudtam meleg vizet csinálni. Menj haza, aludj, ha felkeltél, írj!”

És újra letolja az internetet. Fél órát írhat még.

2. Az asszony

A patikusnő epegőrccsel ébred. Hónapok óta halogatja a műtétet arra hivatkozva, hogy nem zárhatja be a gyógyszertárat egy hétre, vagy ki tudja, ha komplikáció adódik, még tovább. Hálóingre földig érő lila pongyolát vesz, derékban megkötí, a konyhába siet. Az orvosságos szekrényből kapja az erősebbik görcsoldót, pohár teával lenyeli. Járkálós kínjában sorra veszi a nappali növényeit.

A teraszajtó mellett, a hűvösebbik sarokban hibiszkusz, fehér és rózsaszín leander. Szekrények tetején, falra aggatva többféle, cifra futóka, egyik, amelyik leggyorsabban szaporítható, a levélfonákon rózsaszín, felcíne ezüstösen szőrözött. Ez Ilona kedvence. Az asszony megrázza a növényt, hulljon ki a száraz levél, ami nem hull, két ujjal csipkedi, vigyázva, nehogy kirántsa a gyökeret is. A túlnőtt szárat, mert a rózsaszín fonákú félévente találkozik a padlóval, rendszerint levagdossa, más növények cseréjébe szúrja, később, amikor már biztonságosan legyökerezett, külön ülteti. Tele velük a ház. A nyugati sarokban, amit csak nyáron, magas napálláskor ér direkt fény, flamingóvirágok meresztik piros tányéron csontszínű torzsájukat. Az ablakpárkányon ibolyák, a keleti ablakok előtt orchideák több színben. A patikusnő roppant büszke saját szaporítású példányaira, amelyeket kisebb edénybe ügyesen lehajtott virágszáron nevel, amíg a fiatal növény az új földben megkapaszkodik. Egy-egy sikertelen próbálkozást több napos gyász, majd új „vigaszpéldány” vásárlása követ.

A kényes Calathea a nappali legújabb lakója. Az asszony úgy tervezte, nyáron a fürdőszobába költözteti, lévén a zebralevél őserdei növény, a tűző napot, száraz levegőt nem állhatja. A fürdőszoba északos, állandó lakói a vitorlavirág, szobapáfrányok, karácsonyi és húsvéti kaktuszok, de itt

élnék a legkényesebb, legszebb virágú orchideák is. A garázs a valódi kaktuszok, télen virágzó hagymások télkertje.

Március vége. A négy amarillisz közül kettő még virágban, másik kettő a tavaszt várja, hogy kikerüljön a teraszra, a nyári nap erősítse a főhagymát, nevelje a fiókokat körös-körül.

Az epegörcs, amilyen hirtelen jelentkezik, úgy tűnik el öt perc után. A patikusnő a Calathea ezüstcsíkos leveleit tapogatja. Szemüveget keres, egészen közel hajol, festett barna haját füle mögé csípvizsgálja a növényt. Az alsó két levélszegélyen rozsdaszínű foltok. Mutatóujját a barna, tőzeges földbe nyomja.

Fél pohár teával a kezében a dolgozószobába siet, ahol a professzor a monitorról a billentyűzetre néz, a billentyűzetről a monitorra.

– Hányszor megmondtam ennek a lánynak, hogy ne locsolja a növényeket! Hányszor? Múlt héten egy fokföldi ibolyát dobtam ki, menthetetlen volt.

– Jó reggelt neked is! – fordul székestül a férfi. Öltönyben, útra kész, éppen végzett. – Megmondjuk újra. Csak jót akar, hiszen tudod.

– Ha jót akar, tartsa be a szabályokat, a fenébe is!

– Emlékeztetem rá, jó? Van ennél rosszabb hírem mára. Befuccsolt a tágulási tartály, újat kell rakni.

– És?

– Semmi, megoldom. Mára van meleg víz, annyit kell tenned, hogy zuhany előtt a bejövő hideg vízen elfordítod a csapot. Most nincs nyomás a bojlerben, elzártam, amíg melegszik a víz.

– Na, szép! Fürödni akartam ma. Vasárnap az egyetlen nap, amikor rendszeresen kiáztathatom magam.

– Mielőtt megtöltöd a kádat, a kék csapot nyitod, álljon párhuzamosan a vezetékkel, ennyi. Maradhat úgy.

– Miért nem hívsz szerelőt? – rakja az asszony üres teás poharát a férfi asztalára.

– Szolgálatos vagyok kilenctől, indulnom kell. Holnap kihívom. Szeretem látni, mit csinál.

– Miért nem kapcsolod át a bojler villanyra?

– Mindegy, hogyan fűtöm fel, ugyanúgy nő a nyomás, ha melegszik a víz.

– Nem értem. Nem értek semmit.

– Nem baj, kedre megoldom. Most figyelnek a dolgozatra, utolsó két mondat, hamarosan indulnom kell.

Az asszony fújtatva csukja az ajtót. A nagy fürdőből hallszik a zúgolódás, amikor a reggeli arcmosáshoz – meglepetésére – a csapból hideg víz jön. Ajtó csattan. Feldúlt arccal ismét benyit a professzorhoz.

– Légy szíves, amíg itthon vagy, engedd meg a kádba a vizet! Fogalmam sincs, melyik csapot kell elfordítani, s melyik vezetéken. És oldd meg

minél hamarabb, a héten ellenőrzés várható, nem késhetek egyik reggel sem!

A férfi lerakja az olvasószemüveget, látószemüveget húz elő a tokból, indul a kazánházba.

A nagyobbik fürdőszoba, amit Ilona lakott be a növényeivel, tíz négyzetméternél is több. Az ablak alatt foltos levelű buzogányvirág, s hogy a nagy kaspó ne legyen üres, közé a professzorné avokádómagokat szúrt le, az erős, sötétzöld növények magas száron törnek a fény felé. Sarokkád, a tükörszobába süllyesztett szögletes kagyló. Toalett, bidé, törülközős polc, két nagy fűtőtest. Meleg, sárga árnyalatú csempe, a padló bambusz, nagy, bolyhos szőnyeg rajta. A patikusnő gyűlöli a hideget.

A kád bedugva, alján a habfürdő. A professzor nyitja a csapot, megvárja, amíg meleg a víz, beállítja a hőmérsékletet. A dolgozóba lép, a nagygépből adathordozóra másolja a dokumentumot. Teát tölt termoszba.

– Azt mondtad, kilencre mérsz be – követi minden mozdulatát az asszony.

A professzor úgy tesz, mint aki nem hallja, indul a garázsba. Az asszony legyint. „Évről évre romlik a hallása.” Fordul, újabb növényen lát gyanús változást.

3. Vasárnap

A ház a mama háza mellé épült szorosán, miután a professzor hosszú csatározás után kifizette a szomszédot. Rokonnal a legnehezebb egyezni, a harmad-unokatestvér már-már eladta a szép telket idegennek, csak hogy az orvos egybe ne olvassa a magáéval. Végül, nagy nehezen odaadja a telket a professzorék városi tömbházlakásáért, amit örökké irigyelt. Városon nem kell fát hasogatni, vizet hordani, egy gombnyomás, egy csavarintásnyira a kényelem. A lakás a klinikával szemben, a harmad-unokatestvér az emeleti teraszra könyökölve figyel, hogy a professzor munkája végeztével suhan a nagy, fekete autóval hazafelé. „Vén, kapzsi fasz!” – csukja a termopánt.

A mama, Leonid kilencvenéves anyja, nyolc osztályt végzett a falusi általános iskolában, aminek ázott a teteje és gyakran futott egér a fal mellett. Egyszerű asszony. A mami eltemeti férjét, alkoholista fiát. A másikat, Leonidot odaparancsolja maga mellé. „Fiam, egész életemben támogattalak, most rajtad a sor. Magunk maradtunk, amíg élek, egyben akarom látni a maradék családot.”

A professzor bólint. A kérés jogos. Mint főorvos és egyetemi professzor, jól keres. A mama házából a nyári konyhát hagyja meg, a többi földig rombolja. Két salapétás cigány és egy buldózer fél nap alatt eltünteti, amit az ügyes kezű édesapa negyven éven keresztül bővít, toldoz. A nyári konyhát

szigeteli, a téglából tákolt, mindig füstölgő, nehezen takarítható kéményt osztrák, bélelt kéményre cseréli, a padlást elkészíti raktárnak. A mama háza mellé felhúzza a végleges rezidenciát hat szobával, két fürdővel. Mosókonyha, garázs, hatalmas nappali, ebédlő, konyha, vendégszoba. Kétszázötven négyzetméter kettejüknek. A falucska központjában, a rendelő mellé az asszonynak patikát nyit, a körzeti orvos régi cimborá, így megy ez falun.

A patika reggel kilenctől délután kettőig van nyitva, de ha sürgős, a legnagyobb télben csizmát ránt, kulcsot ragad, nyit és kiszolgál. A reggeli órákban Rózsika, az asszisztens segít be, takarít, árut rendez, feláraz. Ilona nem szereti, ha kiszolgál, „még összekavar valamit, mindig máshol jár az esze, látom jól, ahogy kirakom a lábam, rögtön itt a barátnő, órákig trécselnek, osztják a semmit, pedig a patikában munka mindig akad”. Ilona, hacsak nem muszáj, nem hagyja el a munkahelyét, „hogya a dolgok rendben legyenek”.

A bevásárlás Leonid dolga. Listát kap vasárnap reggel, mi kell a konyhára, mi a háztartásnak, mi a mamának. Orrára tolja a szemüveget, úgy futja át a lapot, lássa előre, mit jegyzetelt az asszony. Nem csak bevásárlás, mivel a városba a családból egyedül ő ingázik, számla, mindenféle befizetés és egyéb elintézendő is a professzorra hárul. A lista végén furcsa két szó. Savanyú tőzeg. A professzor gondolkodik, eszik-e vagy isszák a savanyú tőzeget, de nem meri kérdezni, „majd a boltban kiderül”, gondolja, „vajon románul az mi?”, azzal csukja a garázsajtót. A kocsiba ülve ismét szemüveget rak, a lista hátoldalára felírja, ami a garázsig eszébe jut: szájvíz, borotvahab, fogkefe, ichtiolos szappan. Sampon helyett használja a fekete szappant, nem korpásodik tőle rövidre nyírt, ősz üstöke, nem is zsírosodik. Tünde szívesen fúrja orrát az ezüstös hajba, mindig megjegyzi, hogy Leonid haja egy kamaszkori szerelemre emlékezteti. „Az első szerelem, az első szex, hja, pecsét az agyban” – mondja erre a professzor. Orrában a szerető illata. Felbőg a motor, a gázra lép, jobb kéz hátramenetbe kapcsol. Az órára pillant: hét ötvenöt. „Hátha mégis megvár.”

A távirányítós kapu halk csapódással zárul mögötte. Johnny, a barna, hegyes fülű dobermann magasra tartott orral hosszan vonyít utána. Johnny számon tartja a napokat, főleg a vasárnapot, amikor a mama már hatkor villanyt kapcsol, és egy apró, finom falattal kicammog az udvarra, megsimogatja a finom, bársonyos bundáját és így szól: „Hja, igyekezzek a reggelivel, Johnny, ma van a tízes mise.” Mama a kiskertből virágot szed az Űr asztalára, Johnny figyelmesen kíséri, mama vele beszél meg, milyen virágot, mennyit. Hosszan piszmozg a fürdőben és már kilenckor magára ölti fekete, kerek orrú, kitaposott cipőjét, fekete kendőt, kabátot és indul a szomszédasszonyhoz, Vilmához, hogy karon fogva ballagjanak a fehér templomig, ahol hetente elsiratják elhunyt urukat, gyermekeiket, szereteteiket és saját balsorsukat.

Vasárnap a mama a professzorékkal ebédel, más napokon külön főz. A közös ebéd húsleves, legtöbbször velős csonttal, amin bőkezűen rajta marad a zsíros porc és némi hús. Míg a velőt Leonid a kerek, a fehér abrosz védelme érdekében rovátkolt peremű vágódeszkára koppantja, Johnny a teraszajtóban billenti a fejét balról jobbra és jobbról balra, hegyes füle billen utána, száját nyalja és nyüszít, hogy elég már, adják már, mielőtt a kés megjárja a csont rejtett zugait, ahová az ő hosszú nyelve éppen befér.

Rendes vasárnapokon, amint a mama kiteszi fekete félcipős lábát a kapun, a professzor kocog elő szürke melegítőben, széles talpú futócipőben, és nyakukba veszik a mezőt. A dobermann három-négyszer annyit lohol, üldözőbe vesz rókát, nyulat, csupa ideg és izgalom. A kör végén fegyelmezetten bekocog a kapun, elterül a küszöbön, elégedetten nyalogatja lábáról a harmatot.

Johnny utálja a szolgálatos vasárnapokat. Azért bőg hosszan, bánatosan nyújtott hangon a fekete autó után, amíg a motorzúgást el nem nyeli a vasárnapi csend. Ma nincs futás, se őz, se róka, se izgalom. Mamával virágot választ, aztán a kapuig kíséri a botorkáló, fekete asszonyt, kísérő szemé rajta marad, amíg Vilma, a szomszédasszony kikapuja el nem nyeli.

Károlymezőt, a falut, ahol a professzor nevelkedett, mára szinte benyelte a város, tizenöt kilométer aszfalt kapcsolja a zsúfolt metropolishoz. A szomszédos falucskát kettévágja a terelőút, örült forgalom, teherautók serege, személygépkocsik, de akad itt szekér is, szekerező cigány, sok a baleset.

Száraz vidék ez, a folyó a városé. Az aszfaltúton két lúd, nincs patakjuk, tavuk, az út menti füvet csipegetik. Fekete, lógó fülű kutya szalad át a kocsni előtt, behúzott nyakkal. Leonid fékez, a kutya sandán les, átér-e. Ahogy a kocsni lassít, a professzor tekintete befutja a tájat. Füstölgő kémények, piros tetők, a dombokon alig maradt hó. A hőmérő nulla fokot mutat, az úton jég nincs, az ég enyhén felhős, a nap fent már, de takarásban. A szokványos látképben a falu utolsó háza furcsa képet fest.

– Atyaszentég! – kiált fel hangosan.

A faluszéli, magányosan álló ház az úttól száz méterre, kertje kifut a lát-határt szegélyező dombocskára. Kisgyerekes, fiatal házaspár lakja. A városból menekülnek, ahogy mindinkább divatba jön ez a fajta menekülés a zaj, a forgalom, a szennyezett levegő elől. Évek óta pofozzák a házat, a kerítés ősszel épült, a szabálytalan alakú függőleges deszkákat faragott sasok szabdalják, mindenik tetején lemezfedő, hogy az eső lecsorogjon. A professzor végigkíséri az építkezést, elismerően bólogat a volánnál, ha szép megoldást, alapos, pontos munkát lát. A kerítést különösen kedveli, az almafa alatt pedig primán mutat a kutyaól. A fal rózsaszínbe hajló bézs, a fakeretű nyílászárók sötét páccal bevonva, sok ablak, szép lépcső a bejáratnál, tornác. „Valakinek itt kurva jó az ízlése” – jut eszébe mindig. Nyárra a fiatalember csúszdát állít, ami homokozóba érkezik. A fiatalasszony a második gyerekkel kerekedik éppen.

Csakhogy ma a bézs falak, kontrasztos ablakok felett a büszke piros tető helyén kormos, fekete gerendák merednek a márciusi felhős égbe, a házbelsőből lassú, lomha füst száll.

A tűzoltók már elmentek. Négy-öt kocsi a kerítés körül, az udvaron, sietős összevisszaságban. A kutyaól mellett füstölgő halom. A falakon, ablakokon koromnak nyoma nincs, a kémény áll. „Mi történhetett? Szegények!” – nézi Leonid a ház körül lézengő alakokat.

A városba vezető nemzetközi útra fordulva az úttest bal oldalán másik fekete kutya. Feje, háromszög alakú füle az úttestre lóg, lába ernyedt, bőre ép. „Az éjjel nyomták el.” A professzor zenét kapcsol. Vasárnap nincs forgalom, tíz szembejövő autót számol a városig. Próbálja elterelni a figyelmét, de egyre csak az égnek meredő fekete gerendákat látja, a patyolattiszta, rafinált árnyalatú falakat, a fiatalasszonyt, ahogy kerek pocakkal a festékboltban többoldalnyi palettáról mosolyogva válogat. Muskátlit az ablakban.

A klinika előtt Tünde kis piros Micrája.

Mielőtt kiszáll, a bevásárlási lista végére nagybetűkkel felírja: tágulási tartály, szerelő. És fogadalmat tesz, hogy ellenőrizteti a kazánt és a kéményeket a következő héten. „Hét elején” – mondja hangosan, hogy gyökeret verjen az elhatározás.

Az orvosi szoba a titkáriból nyílik. Kellemes meleg és kávéillat, ahogy belép, titkárnő nincs, lévén vasárnap. Az irodát vastagon bélelt ajtó választja el, a professzor kulcsot keres, elfordítja a zárban. Az iroda kanapéján az éjszakás nővér alszik kék bolyhos pléd alatt. A férfi érkezétre nyílik a szeme, álmosan nyújtózik.

– Hány óra?

– Fél kilenc.

– Bújj ide mellém, ha fél kilenc – nyitja a takarót a nő. Háta mögül kicibálja a párnákat, fenekét beljebb tolja. A fekete bőrkanaapé széles, de emberhossznál rövidebb. A professzor hanyatt fekszik, lábát a magasított könyöklőre kalangyalja. Jólesik, a vénák megkönnyebbülnek. Hatvankét éves, állt lábon eleget, ült eleget, ha teheti, alsó végtagjait a szíve magasságánál fölnebb póckolja. Apja fél lábát elvitte az érszűkület, igaz, nagy dohányos volt az öreg és cukorbeteg is.

– Leégett a falu utolsó háza. Nem tudom kiverni a fejemből a képet, a falakon nincs nyoma a tűznek, a tető nullára égett, néhány gerenda maradt. Abszurd.

– Személyi sérülés?

– Mentő nem volt.

– Melyik ház, ki lakott benne? – ül feljebb a nő. Keze a professzor rövidre vágott ezüstszőrű üstökéről a homlokára csúszik, majd a halántékokra, puhán masszírozva.

– Fiatalok, kisgyerekekkel, négy éve költöztek ki, vagy talán öt. A férfi vállalkozó, a nő gyereket vár.

A nővér tekintetét az íróasztal felé fordítja, keze egy pillanatra megáll a férfi fején.

– Ha egyszer is elvittél volna, tudnám. Így csak az van, amit elképzelek. Szép asszony? Szép gyerek?

– Biztosan. Nem nézegetem a nőket távolról. Mióta vagy, téged nézegetlek, angyalom, tudhatnád. Annak pedig már tíznél is több éve. Nőt közelről szeretek nézni, egészen közelről – húzza magához Leonid a nővért. Tünde hosszú, gesztenyebarna hajtincsei állára, arcára hullnak. A nő lejebb helyezkedik, hosszan csókolóznak.

– Fáradt vagy? – kérdi a professzor.

– Annyira nem – mosolyog a nővér és cirógató jobb keze az ingnyak gombjaira csúszik, tenyere a férfi mellére simul. Még egy gomb, még beljebb hatol. A professzor behunyja a szemét. A kapcsolót keresi, ami olyan remekül kézre áll, valahányszor elhagyja otthonát, asszonyát, a mamát és átadja magát a szerető törődésnek.

CHRISTL GRELLER
*a pillangólábú
(der schmetterlingsfüssler)*

*megkérdezték, miért égette el
a verset.
s nem tudott
válaszolni.
egy iskolai füzet, egy
vonalas papír,
egy golyóstoll. a
bizonytalan írás.
a vers.
a kereső lélek, az állhatatlan világ,
a gyufa.*

*megfoghatatlan
(ungreifbar)*

*keresem
mindenhol
a mostomat.
ki szeretném ragadni
korábbi
botorkálásomból
és néhány
későbbiből.
oly keskeny a mostom.
és tovasuhan.
tovasuhan.*

CHRISTL GRELLER 1940.
december 18-án született
Bécsben, jelenleg ott él.
Korábban a nemzetközi
reklámszakmában dol-
gozott, versei, prózai
művei az 1990-es évektől
jelennek meg folyamato-
san, hangzanak el a
rádióban, ausztriai és
magyarországi felolvasá-
sokon.

*pokoljárás
(Höllenfahrt)*

*zuhanás közben az
arcot a szélnek feszíteni. a
pokol függönyei
pompás ráncokban
duzzadnak már. a
rózsák egyenesen tartják fejüket,
pirosan izzón mint
vágóhidak a napi munka után.
mit iszunk ma, emberek?
csak bátorság, ragadozók!
senki nem menekül. már itt a
pokol.*

*bagolyóra
(Eulunstunde)*

*a sötétben lépésenként
dolgozik az álom.
melyet az istenek adtak nekünk:
a fájdalmat, a kéjt, az ünnepet.
és nem ismerjük meg ezeket.
másképp ellenben
a dolgok élete
csöndes ciklusokban.
ezerszemű
a szépség utáni vágy.
és padokon alszunk,
kopott remények,
álmoktól megrendülve, miközben
vonatok robognak az éjszakán át,
az istenek elfordulnak
tőlünk,
unottan.*

BALÁZS ILDIKÓ (1965,
Marosvásárhely) író,
újságíró, fordító. A debre-
ceni KLTE magyar-
német szakán szerzett
középiskolai tanári dip-
lomát, majd a Bálint
György Újságíró-iskolá-
ban tanult. Irodalomtu-
dományi disszertációját
Wass Albert erdélyi kor-
szakáról írta. Tanított
Sárospatakon, Egerben,
Nyíregyházán, jelenleg
Budapesten él. Az Erdé-
lyi Napló, a Maros
megyei Népújság, a Bajai
Honpolgár külső munká-
társa.

évváltás (Jahreswechsel)

az ajtó repedésein át már
nyelvét ölti az új év,
sárgáspiros lángkoszorú, alig
tart már az ajtó.
kitágul a
harang öblös kongásában. a
jövendő tűzvésze
zúdul az új évre és felemészti azt.

aki olvasni ért (wer zu lesen versteht)

jómagam semmit nem mondok
magamról. de
a versek repedései –
betekintést nyújthatnak,
és átlátnak azokon,
akik olvasni tudnak.
a versek kiszolgáltattak.
elárulnak.
árulók.

áhítatzöld (andachtsgrün)

és Istent keressük
és a fákon megtaláljuk
keze hatalmas jeleit.

nézz fel az oszlopok mentén,
a bordás törzsek mentén, az égbe szökő
ágak elágazásánál.
és a tekintet megakad
az ágak
keresztcsont-boltozatán.

annál több templom nem kell, mint ami itt nő.
fénylik MAGA az ég
a tető résein át.

szemdöbbenés (Augenbestürzung)

egy térd állt az ágyperem mellett. egy
rózsaszín térd a
meztelen vádli felett a
letekert gyapjúzokni felett a
házipapucsban.

szemdöbbenés.

egyszerűen egy térd.
és kerek.
simaságában nincs húsárnyalat, nincs,
világos puncsglazúr-rózsaszín, fényes.
egy térd a kórházi ágy mellett,
hirtelen a látómezőben. e
csontmélység rémületében.

a házipapucs mellett békésen
egy másik térd, zoknistul,
a zöldessárga durva kötés jó melegnek látszik.

BALÁZS ILDIKÓ fordításai

GÜNTER KUNERT

Bádogtemetés (Begräbnis in Blech)

A sors iróniája: igenis létezik. Valóban létezik? Egy emberfölötti hatalom, fekete humorral, sötét tréfával megáldva, hahotázva kacag, mihelyt sikerül átvernie egy embert. Nem hiszem, hogy létezne; hihetőbbnek tartom, hogy bizonyos körülmények között a véletlenek egy pontban találkoznak, vagy metszik egymást, és ily módon létrejön az, amit hajlamosak vagyunk titkos erők látható működésének tartani, mert ez a magyarázat veszi legkevésbé igénybe az értelmünket. Hajlamosak vagyunk arra, hogy mindig a legkönnyebb utat válasszuk. Innen ered a balszerencsénk. Képzeljünk csak el egy ilyen színhelyet: egy hátsó udvart kocsiszínnel, a kocsiszínből egy gépkocsijavító-műhelyt, és a műhelyben ismét egyetlenegy szerelőt, aki egyben a műhely tulajdonosa is, nevezzük őt Roggenkampnak, aki egy vakító fényű mennyezeti lámpa alatt az esztergapad fölé hajol, és egy fémdarabon munkálkodik; őszre jár, a történelmi idő is, talán az utolsó előtti háborús év, este van, eső szemerkél, zörgetnek a műhely ajtaján: olyan halkán, hogy Roggenkamp a zúgó gép miatt semmit sem hall. Csak a munkaszünetben veszi észre a zörgetést, úgy véli, egy kései ügyfél lehet, és eloltja a lámpát, mielőtt az ajtót kinyitná: elsötétítést rendeltek el, és az ember könnyen gyanúba keveredhet, hogy ellenséges repülőknél akar jelt adni, semmibe véve a szigorú törvényt. Roggenkamp egy nehezen kivehető alakot lát maga előtt, megragadja a ruhája ujját, és behúzza, minekutána, az ajtót gondosan becsukva, felkapcsolja a villanyt: lerongyolódott, züllöttnek tetsző alak áll előtte; korábban az ilyet „csavargónak” nevezték volna: eső áztatta, borotvátlan, beteges, kissé támolyog – biztosan nem autót akar javíttatni!

„Hát nem ismersz meg?” – kérdi az idegen, és Roggenkamp sehogyan sem emlékszik rá, míg a másik rá nem vezet. Fichte Sportegylet, na? És később gépszerek az autóbusz-állomáson, a háború előtt, na?! Hiszen én vagyok az, a régi jó cimborád, Franz...

Hogy mennyire meg tud változni az ember: hihetetlen. Ül csak le. Cigaretta? Hogy s mint vagy? Ennél ostobább dolgot nem is lehetett kérdezni, hiszen hogy hogyan van az, aki a régi fonott székben összezsugorodott, elég világosan lehetett látni. A „régimű” beleszív a cigarettába. Roggenkamp mustrálgatja, és hirtelen gyanút fog: „Mondd csak, a romok között szunyálsz?”

A váratlan vendég bólint. „Figyelj csak...” – kezdi Roggenkamp, de a másik nem hagyja szóhoz jutni, hanem azonnal beismeri, hogy rejtőzkö-

GÜNTER KUNERT (1929, Berlin) Németországban élő költő, író. Életműve sokszínű: írt elbeszéléseket, verseket, esszéket, önéletrajzi írásokat, regényt. Grafikusként is ismert. Szépirodalmi munkásságát számos díjjal tüntették ki, többek között Georg Trakl- és Heinrich Heine-díjjal, a Német Köztársasági Érdemrend nagykeresztjével és az EU Aristeion díjával.

dik: Dezárttam! Megléptem! És most jön a tél, és nem tudja hova, merre. Ekkor jutott eszébe az öreg cimborája Roggenkamp, aki... De Roggenkamp elvágja a szőkevény szavát: „Hallgass csak ide, meghagytak polgári állásomban, katonai szolgálatra alkalmatlannak nyilvánítottak, mindaddig, amíg itt javítom a boncok autóit, sündisznóállásba húzódtam, hogyha a ház a fejemre nem szakad, túléltem ezt az egész szart. Ezt nem teszem kockára. Sajnálom.”

A kérelmező azt állítja, beteg: a szíve, nem bír tovább tengődni a szabad ég alatt... „Sajnálom!” – hangzik a válasz; és az egyetlen dolog, ami Roggenkampot még egyáltalán érdekli, vajon meglátta-e valaki látogatóját az imént. Amaz időközben felpattant. Ezt nevezted te bajtársiasságnak, régebben mindig segítettünk egymásnak, igen, öregem, a múlt már oda? – és rátámaszkodik Roggenkamp esztergapadjára, sőt meg kell benne kapaszkodnia, miközben szemmel láthatóan rosszul lesz, elgyengül, a cementpadlóra hanyatlik, amiről Roggenkamp úgy vélekedik, különösen becstelen mód, hogy a rászorultságát demonstrálja.

„Gyerünk, ne komédiázz itt nekem” – szólítja fel Roggenkamp a padlón heverőt, de az még csak nem is nyög, hanem egészen csendben fekszik. Roggenkamp megérinti az ernyedtet, és meglepődve ismeri fel: ez az ember itt örök időkre már csak ember volt. Egy szikra élet sincs benne. Akár egy darab fa. És itt van Roggenkamp nyakán.

És miközben Roggenkamp azon gondolkodik, bizonyára a rendőrségre kellene mennie, félelem ébred benne: elhinné-e neki, a dezertőr pár perc-re rá, hogy felbukkant, máris meghalt, és nem csupán napok vagy hetek múlva, miután a műhelyben rejtőzködött? Korábbi közös tagságukat egy baloldali sportegyletben azonnal kiszednék belőle, és ez nem éppen jó ajánlólevél, az eredmény nem lenne más, mint: Gestapo! Akit ezek kihallgattak, az azt is beismerte, hogy a tulajdon anyját már világra jött előtt megölte. Egy másik megoldás kínálkozott: hiszen a hullá nem maradhatott örökre a földön fekve, el kellett tüntetni, csak hogy hová?

Fel-alá járkal. Egyik cigarettát a másik után szívja el. A gyakran elátkozott elsötétítés ebben az esetben szerencsés körülménynek bizonyul, hiszen senki sem láthatja, ahogyan a szerelő kilopakodik a sötét műhelyből, és az egyik üres üzemanyag-tárolót, melynek a bádogját a karosszéria foltozására használja, a műhelybe cipeli; senki nem látja, ahogyan bent fölemeli és behelyezi a halottat a bádoghordóba, amelyben aztán összerokad; fejét és karjait erőszakkal kell a nyílás szintje alá préselni, hogy a kerek fedő, melyet hirtelen egy másik bádogból vágott ki, jól feküdjön rajta. Még a hegesztőgép vakító fénye, amivel a tartályt szorosán lezárja, sem hatol ki, és egy kis idő múlva a tartály újra a többi, kiürült benzineshordó között áll, az ajtó előtt. Ott várakozik napsütésben és esőben, és hamarosan hóban, ami kúp alakú sapkát tesz rá; Roggenkamp többé már oda sem nézett, mint az első hetekben, amikor korán reggel bejött a

BENŐ ESZTER (1973, Marosvásárhely) a kolozsvári BBTE német-magyar szakán végzett. Kolozsváron él, német nyelvet tanít. Kortárs német szerzők műveinek fordítását közölte szépirodalmi lapokban. Műfordításkötetét Günter Kunert verseiből válogatta (A véletlen archeológiája, 2017, Kriterion Kiadó).

műhelybe, és a hidegtől meggémberedett ujjakkal kinyitotta az ajtót. Azért kissé furcsa, hogy amikor megjelenik, ilyen néma őr köszönti.

Egy reggelen azonban eltűnt a tartály. Feltehetőleg ellopták. Egy tolvaj, aki éjszakánként valószínűleg udvarról udvarra ment, valami értékesíthető dolgot keresve, megemelhette a tartályt, észrevette, hogy teli van, és egyszerűen elgurította. Hogy fog majd ámulni, amikor kinyitja, gondolja Roggenkamp, de ez az elképzelés nem neveteti meg. Sőt, a hangulata egyre komorabb lesz, amikor napok múlva a portásné elcsípi őt az udvaron, és tágra nyílt, szikrázó szemmel megkérdi, tudja-e, hogy az egyik tartályban egy holttestet találtak, itt egészen a közelben, Roggenkamp úr, mit szól hozzá?

Hogy mi meg nem történhet?! – ezt mondhatja erre az ember, és: Lehet-e tudni valami pontosabbat? Ő igen, Roggenkamp úr: borzalmas gyilkosságról van szó. Lehetetlen! – kiált fel Roggenkamp úr, de a portásné jobban tudja: kiderítették, hogy a gyilkos eltörte az áldozat nyakszirtjét, majd beletette a hordóba! Iszonyatos lelet, hát nem szörnyű?!

Több mint szörnyű, véli Roggenkamp, jóllehet más okból: a rendőrség iszonyú tévedése, amiről senkinek sem lehet beszélni. Hiszen egyértelműen szívszélhűdés volt!

És miközben Roggenkamp azon tételődik, hogyan tisztázhatná a félreértést egy lehetséges szembesítés esetén, máris energikusan és ellentmondást nem tűrően kopogtatnak a fa ajtócskán; két antropomorf kopó, bőrkabátban és széles karimájú puha kalapban, gyakorlott mozdulattal előhúznak egy sárgaréz jelvényt, és mielőtt még Roggenkamp szóhoz jutna, már el is hangzik: Több holttestet is tart raktáron, Roggenkamp úr, vagy ez volt az egyetlen...?!

Semmiről sem tudok! Bárgyú válasz, amire az egyik tisztviselő kinyújtja az öklét és kinyitja: a tenyerében egy esztergált fémspirál, akárcsak azok, amelyek ott vannak a munkapadon, a cementpadlón, és minden sarokban: „Ez volt a meggyilkolt kezében, Roggenkamp, a legjobb, ha most veszi a kabátját...”

Vizsgálati fogság: Roggenkamp tagadja az emberölés minden vádját. De nyomós bizonyíték van. Utolsó kiútként eszébe ötlik valami, ami talán csökkenthetné a büntetését, ami talán megóvjá őt a legrosszabbtól: hamis beismerő vallomást tesz.

Igen, ezt a férfit, akinek az identitását most felfedi, valóban agyonütötte, de csak azért, mert dezertőr volt, szökevény, és túl gyáva ahhoz, hogy a hazáját védelmezze! Dühében cselekedett, erős felindulásból, ugyebár, és mialatt a vallomását jegyzőkönyvbe veszik, megnyugvására észreveszi, hogy a vizsgálóbíró megértően és jóságosan bólint: tehát mégiscsak jó taktika volt!

Délután azonban megjelenik a cellájában két másik bőrkabátos, hogy elvigyék, hogy átvezessék a titkos államrendőrség börtönébe, a Prinz

Albrecht utcába. Roggenkamp alól kicsuklik a lába: Hogyhogy, az ég szerelmére, mikor még a Birodalomnak is szolgálatot tett azzal, hogy a dezertőrt saját kezűleg...?

Ne beszéljen képtelenségeket, válaszolják, a hordóban lévő férfi szívszélhűdésben halt meg.

Roggenkamp fellélegzik: akkor meg egyáltalán nincs mit keresnie a börtönben...

A halott a körözött személyek listáján szerepel: nem csupán dezertálás, de hazaárulás és illegális politikai tevékenység miatt is; Roggenkampnál lakott, és ott is halt meg, tehát minden bizonnyal tájékoztatta Roggenkampot a tettestársairól, de ezt majd Roggenkamp maga fogja elmesélni.

Amikor Roggenkamp két kísérőjével beszáll a fekete limuzinba, hogy életében utoljára áthaladjon a már félig lerombolt városon, nem bírja felfogni, olyasmieért kell szenvednie, amivel azért hagyott fel, hogy ezektől a szenvedésektől megszabaduljon. Ő úgy tartja, mindez a sors műve, mi azonban nem, mert mi már régen megtapasztaltuk, hogy éppen az sújt le ránk, amit érhető emberi gyengeségünkben elkerülni igyekszünk.

BENŐ ESZTER fordítása

FÁM ERIKA

Fényalapú művészet a tértapasztalat határterületein

Bordos László Zsolt művészetéről

Művészet Fénnyel festeni

Egyre nehezebb meghatározni, hogy kit tekinthetünk festőnek, a szó nem klasszikus értelmében, mert ma már festeni nemcsak ecsettel lehet.¹ Sok olyan számítás- és vetítéstechnikai eszköz áll ma már a vizuális alkotók rendelkezésére, amely teljesen átértelmezi a festés fogalmát. De lehet, hogy inkább a médiumok egymásra épüléséről, transzmedialitásról, totálmedialitásról kell beszélnünk: médiumok élnek együtt és egészítik ki egymást, szerepcserében, médiumcserében léteznek az alkotások. W. J. T. Mitchell *A képek élete* című könyvében hangsúlyozza, hogy a médiumok többnyire együtt élnek, pontosabban nincsenek tiszta médiumok. A vetítő mint ecset olyan vizuális művek létrejöttét teszi lehetővé, amelyek a 21. század művészetének diszpozitívjei (Michel Foucault) segítségével jutnak el a nézőhöz; ennek legfontosabb eszköze a fény. Ezek a diszpozitívek alapvetően a fény jelenlétére, használhatóságára építenek. Bordos László Zsolt alkotásaiban alapeszközként van jelen a fény, amely a vetített kép létrehozásának feltétele. Bordos László Zsolt a vetített kép koreográfusaként az érzékszervi tapasztalataink és vizuális sémáink megkérdőjelezésével, újraértelmezésével kísérletezik folyamatosan, olyan gondolati és látási mintákat ír át, amelyeket több évszázadnyi művészettörténeti, kultúrtörténeti tapasztalat alapozott meg. A sémákból kikerülés nem új keletű feladat a vizuális művészet, a képzőművészet kontextusában, a Vexierbild (képrejtvény) vagy a trompe-l'oeil a szokványos látási sémáinkból próbáltak kilendíteni, de ugyanezt tette az op-art. Kepes György fényfalai, valamint Moholy-Nagy László fény- és fotókísérletei mintegy előképei voltak a Bordos László Zsolt által képviselt mozgókép-kísérleteknek. Alkotásainak többségét az épületvetítések, a 3D-mapping teszi ki, de gyakran készít színpadi produkciókhoz vizuális háttérrel, valamint egyéni és csoportos kiállítások keretében mutatja be fényalapú installációit, objektjeit.

FÁM ERIKA (1973, Sepsiszentgyörgy), a BBTE filozófia szakán végzett, Münchenben, Eichstättben, Nürnbergben folytatta posztgraduális tanulmányait, jelenleg a BBTE doktorandusza. Képelmeleti, filmelméleti írásait a Filmtettben, az Apertúrában, a Játékteremben közli. Képkutatói, filmalkotói, független értelmiségi tevékenységét a transzmedialításra való nyitottság határozza meg, a vizuális művészetek (film, kortárs képzőművészet, színház) jelenségeit elemzi.

1. A fényfestés fogalmát gyakran használják a hosszú expozíciós idejű fotók esetében, ha egy mozgó fényforrás lenyomatát rögzítik, de a fényfestést/épületfestést a videomapping magyar megnevezésére is elterjedt. Jelen esetben a fénnyel festés fogalmát elsősorban a vetített kép és a festett kép párhuzamba állításának a céljából használom, a festés ígéretének a kiterjesztésére, jelen-tésvívítésére, illetve a fogalom új konnotációira utalva. Festeni többet jelent, mint ecsetet használva festett képet létrehozni. A filmet mint mozgóképet és fényalapú vizuális művészetet nevezték fényírásnak – a Mediawave fesztivál például a Fényírók fesztiváljaként definiálta magát. A filmet még az 1960-as, 1970-es években is sokkal közelebb látták

44

Mozgóképes architektúra

Bordos László Zsolt azok közé a kísérletező művészek közé tartozik – nemzetközi vonatkozásban is –, akik a vetített kép határterületeit próbálták ki. A fénnyel festett felületek, amelyeket Bordos alkotásai töltenek meg vizuális tartalommal, sokfélék: épületvetítések² során különböző

alkot, mert újratervezi a meglévő épület látványstruktúráját, új látványélményt nyújtva, részben életre kelti az épületek homlokzatát, részben pedig egy állandó változásban, mozgásban lévő épülettel találkozunk, ami annál is inkább izgalmas

nagyságrendű nem homogén épülethomlokzatok³ jelentik a kiindulópontot, amelyhez a látvány, a vetített alkotás igazodik.

Mintegy keretként működnek a különféle homlokzatok, 3D-s keretként, amelyek határokat szabnak technikai értelemben az alkotómunka számára, hiszen egy barokk templom egészen más struktúrát kínál, mint egy Bauhaus-épület. A keret itt egyáltalán nem hasonlít a szokványos képkeret-höz, ahhoz a négyszög/téglalap felülethez, amelyet a falra akasztott kép/festmény/fotó, illetve a képernyők/mozivá-szon alakja kínál számunkra. A sokféle épület sokféle homlokzata egy sajátos keretminta, amely a kétdimenziós felületet is jelenti, de a felület nem homogén, megosztott, feldarabolt, legtöbb esetben háromdimenziós felület, amelynek sajátos domborzata van. Az épülethomlokzatok alapstruktúrárt kínálunk, amelyhez alkalmazkodnia kell az alkotónak. Vizuális/mozgóképes architektúra, amit Bordos László Zsolt

29,5 × 21 cm, színes ceruzarajz

az irodalomhoz és az írás-hoz, mint a festészethez, ezt bizonyítja, hogy a teoretikusok filmnyelvről beszéltek és grammatikai struktúrákat kerestek a mozgóképes alkotásokban. Ma egyre nyilvánvalóbb – bár nem tűnt el teljesen a film-irodalom, film-nyelv kapcsolat elemzőinek tábora, hogy a film elsősorban vizuális művészet, és bár sok esetben narratív struktúrákra is épít, természetét tekintve nem követ a nyelvvél, a verbalitással azonos szabályokat.

2. Bódy Gábor *Nárcisz és Psyché* (1980) c. filmjében különleges módon mintegy előfutáraként a videomappingnak, olyan vetített mozgóképes jelenetet alkotott meg, amely egy épület homlokzatát filmezte: a változó felhők és az árnyékok lenyomatát rögzítette/ gyorsította fel.
3. Monumentális vizuális művészet képviselője Bordos László Zsolt: egy épületvetítés esetében akár több száz négyzetméter felületet is betölthet a vetített kép.

45

nézői/befogadói tapasztalataink szempontjából, mert szokványosan egy épületet mint stabil, állandó konstruktumot tételezünk, gyakorlati tapasztalataink alapján. A mozgóképes látvány-élmény a homlokzaton átértelmezi a vetítés idejére az épületet, új lét-struktúrát kap, az animáció alanyként egy életre keltett monumentális művel találkozunk. Legtöbb esetben a vetített felületet neves építészeti alkotások jelentik, amelyek önmagukban is jelentős művek. Az architektúra találkozása a vetített képpel a vizualitás két sajátos formájának együttlétezését eredményezi, egy passzív és egy aktív vizuális közeg kollaboratív rendszerét hozva létre.

Épületvetítéseivel⁴, majd panoráma-vetítéseivel eljutott Los Angeles-től New Yorkig, Dubajtól Párizsig, Genftől Kölnig, Sanghajtól Moszkváig. Romániában is láthatók voltak épületvetítései Temesváron, Marosvásárhelyen és Kolozsváron. Bordos nevéhez fűződik a világ első sztereoszkopikus épületvetítése, ezt Genfben 2012-ben láthatták a Mapping Fesztivál résztvevői. Ugyancsak az ő nevéhez köthető Európa első állandó kültéri épületvetítése, a lökösházi Bréda-kastély fala-

BudaCastle Budapest
PhotoBy ZsuzsannaVALI

46

2006-ban volt egy formabontó vetítés a Sziget Fesztiválon a Radiohead-koncert alatt, amikor 800 négyzetméteren közel 40 000 emberre történt a vetítés.

4. Az első 3D-mapping vetítése 2007-ben volt, Párizsban, a Heavent nevű nemzetközi vetítéstechnikai kiállításon.

BORDOS LÁSZLÓ ZSOLT (1977, Brassó) vizuális művész. Festőművésznak tanult a Magyar Képzőművészeti Egyetemen (Budapest), majd Helsinkiben a UIAH (New Media Center) Medialab keretében folytatta tanulmányait, de végül a 3D animáció és a panorámikus/sztereoszkopikus vetítés hozta meg számára a világhírnevet.

in, ez 2013-tól minden este naplementkor újra meg újra elkezdődik. Az elmúlt évek legjelentősebb projekciói: a *Lux Formae* című alkotás Rómában (2018) a Solid Light Festival keretében

a Colosseo Quadrato épületét használta; a *Konstellaatio* a Lux Helsinki fesztiválon (2018) a finn főváros székesegyházának falán volt látható; a karlsruhei Schlosslichtspiele keretében a *Memories* című alkotását mutatta be; Aix-en-Provence-ban (2016) a Victor Vasarely-év záróeseményeként az *io* című produkció volt megtekinthető. Bordos ars poeticája legpontosabb megfogalmazásának a Prágában 2015-ben bemutatott *Escape* című munkáját tartja, ezt a Szent Ludmilla-templom homlokzatán láthatták a résztvevők, és Jóhann Jóhannsson zenéjét használta hozzá. Különleges alkalomnak számított az adelaide-i Művészeti Fesztiválon való részvétel, ahol Bordos az *A-Synchron* című munkájával szerepelt. Itt olyan művészek mellett állított ki, mint Bill Viola, Tony Oursler, Ryoichi Kuro-

AdelaideFestival of Arts 2015 a_
Photo by Tony KEARNEY

kawa. Mexikóvárosban (2015) a Festival de las Luces keretében mutatta be egyik jelentős alkotását *Fragments* címmel, ezt 2 millióan látták.⁵ A holografikus⁶ vetítés lehetőségét is kipróbálta és alkalmazta a sztereoszkopikus⁷ vetítés mellett.

5. A vetítések lenyomatai mint videódokumentáció maradnak meg, többnyire egy központi nézőpontból filmezve – miközben egy vetítésen éppen annyi nézőpont és vizuális élmény születik, ahány néző van jelen.

6. A holográfia a fény hullámtermészetén alapuló képrögzítő eljárás, amellyel háromdimenziós kép hozható létre.

7. A sztereoszkópia olyan képalkotási módszereket foglal egybe, melyek segítségével egy képben a térlátás illúziója kelthető. A térlátás min-

47

Vizualitás, ritmus, dinamika

„Az építészet megfagyott zene” – Friedrich Schlegel már közhelyszerű megállapítását azért tartom fontosnak beemelni a Bordos-alkotások elemzésének kontextusába, mert a két évszázados aforizmatikus megállapítás ellenpontozásához vezetnek el az épületekre vetített mozgóképek. Megolvasztják Bordos vizuális művei az épületeket – a látvány szintjén. Életre kelnek a mozdulatlan homlokzatok, az épület vitalitást

mértani alakzatok??

kap, a fagyott ritmus saját életet él, átszervezhetővé, átértelmezhetővé, átalakíthatóvá válik. A fagyottnak vélt zeneiség a mozgás által megelevenedik, egy rövid időre természetesen, amíg a vetítés tart. De nemcsak képeket látunk a Bordos-alkotások esetében, hanem folyamatos hang/zenei háttér kíséri a produkciókat. A zenét⁸ maga az alkotó válogatja össze, ezek sajátos zenei kollázsok, kortárs zeneszerzők műveiből gyakran csak kiragadott részek újrendezései. A zenei háttér szoros ritmikai és szerkezeti összefüggésben van a vizuális kontextussal. A befogadói élmény a zenei és a vizuális információk koherenciájára épül, a hang- és képesemények illeszkedése alapvető kritériumként van jelen az alkotási folyamatban. A zene szerepe különösen fontos azokban az esetekben, amikor valamilyen színházi produkcióhoz vagy operaelőadáshoz készít vizuális, vetített anyagot Bordos László Zsolt. Itt szorosabb és kötöttebb az alkotói keret,

dennapi szinten úgy valósul meg, hogy a szemeink által észlelt két enyhén eltolt képet agyunk valós időben feldolgozza és egybeteszi. Ha tehát két enyhén eltolt pontból készített képet bemutatunk külön a megfelelő szemnek, kialakul egy virtuális mélységérzet.

8. Audio-reagens animációkat készít Bordos László Zsolt. Több száz zenei darabot hallgat meg munka közben, amíg rátalál egy olyan zeneműre, amely inspirálja. Ha megtetszik valami, rögtön felveszi a kapcsolatot a zeneszerzővel, ezáltal kommunikáció kezdődik, végül együttműködés jön létre. Jóhann Jóhannssonnal az *Escape* c. munka során került kapcsolatba, Amon Tobinnal a *Reverb* c. alkotás, Mika Vainióval a *Konstellatio* c. munka kontextusában dolgozott együtt, Ondrej Skalával többször is alkottak közös audiovizuális műveket.

48

amelyben mozoghat, hiszen jó előre kapott zenei keretekhez és egy rendezői koncepcióhoz kell igazodnia.

Nonfiguratív animációk a technikai reprodukció korában

A vetített képek, amelyeket Bordos alkotásai kínálnak, legtöbbször nem figuratívak, a mértani formák, különleges alakzatok dinamikájából építkezik az alkotó. A formák életre kelnek a mozgókép segítségével, sok esetben antropomorfizálható konfigurációk jelennek meg a vetített felületen, az absztrakt kontextus meglehetősen szabad értelmezési felületet nyújt a befogadók számára. Voltaképpen absztrakt rövidfilmeket, animációs filmeket készít Bordos László Zsolt, ha műfajilag nagyon szorosan szeretnénk kategorizálni alkotá-

Spidron installáció, 2018
Brassói Művészeti Múzeum

sait. Az animációk háromdimenziós felületen jelennek meg a néző számára, vizuális ritmusgyakorlatok ezek, a zenei komponens nagymértékben hozzájárul a befogadó számára kínált élményanyag megszületéséhez.

A vetített kép évszázados múltra tekint vissza, a *laterna magica*, illetve a *camera obscura* megjelenésétől kezdődően, a vetített kép az állóképtől eljutott a vetített mozgóképig. A film megjelenésével mindennapjaink részévé vált a visszanezhető narratív tartalmak sokasága. Többnyire a figuratív és a narratív ele-

49

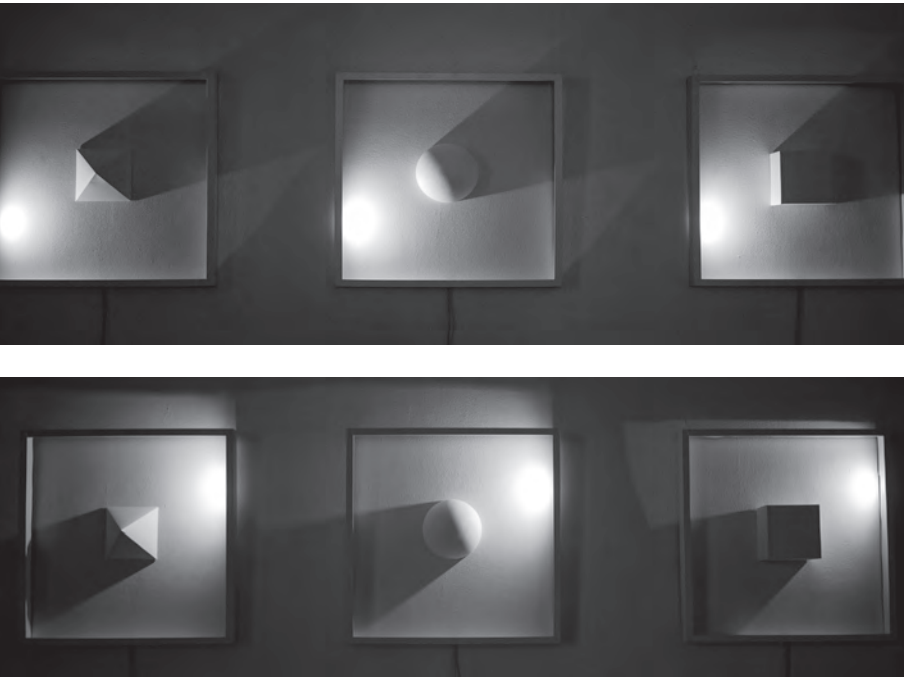
meknek köszönhetően hódíthatott meg széles tömegeket a film. A nonfiguratív, absztrakt, cselekményt nélkülöző mozgókép a video-art megjelenésével csak egy nagyon kiváltságos és nagyon szűk réteghez jutott el, gyakran csak a szakmához. A VJ-k (Video Jockerek) megjelenésével az absztrakt tartalmú vetített kép egy szélesebb közönség számára is lehetőséget teremtett, hogy találkozhasson kísérleti jellegű, igényes mozgóképes tartalmakkal. Bordos László Zsolt pályájának első szakaszában, kísérletező alkotóként gyakran próbálta ki magát a VJ szerepében, egyedi alkotásokat vihetett közönség elé. A vetített kép térhódítása az épületvetítésekkel kezdődött el, itt a street-art egy sajátos formájával találkozunk voltaképpen, ahol a zenei háttérnek köszönhetően nem igényli a közönség (adott esetben több ezer néző), hogy egy összefüggő történetet hozzon a vizuális anyag. Bordos László Zsolt alkotásai nem a tömegkultúra ízlés- és elvárásvilágának akarnak megfelelni, az alkotó inkább a műfaj határainak feszegetésére tesz kísérletet a legtöbb alkalommal. Alkotásai többségükben fekete-fehér képanyaggal operálnak. Az épületvetítések egyedi alkalmak, hiszen egy épület adottságaihoz, a hely szelleméhez, egy rendezvény koncepciójához igazodnak ezek az alkotások, miközben az alkotói szabadság sajátos törvényeinek is utat engednek. A meglehetősen költséges produkciók nagy felelősséget rónak az alkotóra, és az egyszeri alkalom kontextusának a korlátai a megismételhetetlen alkotás terhét is jelentik. A paradoxon erejével hat, hogy abban a korban, amikor a technikai reprodukció (Walter Benjamin) határfoka egyre nagyobb, az épületvetítés legtöbbször – anyagi és technikai okokból – egy vagy nagyon kevés (egymás utáni) alkalommal lehetséges. Az előkészületek éppen ezért nagyon precíz, technikailag pontos munkát feltételeznek, de a vizuális alkotó számára ez nem egyértelműen korlátozás, sok esetben kihívásként is értelmezhető.

Időalapú festmények

Bordos László Zsolt alkotásai egy bizonyos időintervallumban létező művek, nevezhetnénk őket időalapú festményeknek is. A vetített művek átlag időtartama 7–10 perc közötti, a szabadtéri vetítések ideje jóval rövidebb, mint egy átlagos

játékfilmé, hiszen a moziélményt kényelmes székekben sze-
rezhetjük meg, míg az épületvetítések közönsége végigállja
ezeket a vizuális eseményeket, ahol a zene inkább kísérője-
lenség, mint központi elem. Egy átlagos filmhez, mozgókép-
hez viszonyítva a 3D-s projekciók sűrített tartalmak, vizuá-
lis koncentrátumok. Az épületvetítéseket a vizualitás domi-
nálja, és a figyelem is elsősorban erre irányul, a zene nem

mellékes szereplő, de inkább hanghátterként kell értelmez-
nünk, amely segíti a vizualitást. A 3D vetítéseknek tehát
nemcsak fizikai keretük van (épület felülete, illetve dombor-
zata), hanem időkeretük is, megisméltésük nehézsége pedig
reprodukciós korlátot is szab ezeknek a műveknek.

Vetített kép a színpadi produkciókban

A vetített kép számos esetben szövetkezik más művészetek-
kel, intermediális kontextusban az egyes alkotók a komple-
mentaritás elvére építik munkájukat. Bordos Zsolt több alka-
lommal is készített 3D-s vizuális anyagot színházi, valamint
opera-előadásokhoz, ezek közül a legkiemelkedőbbek a Müpa

mértani objektumok?

(2016) Bartók Béla: *A kékszakállú her-
ceg vára* és *A csodálatos mandarin* című
előadásai Budapesten, illetve Sanghaj-
ban, a Moszkvai (2015) Filharmónia
Rubinstein: *Démon* című előadása, a
Soproni Balett (2014) *Páneurópai Pik-
nik* című előadása, a Bárka Színház
(2014) *Meanwhile in Kansas* című pro-
dukciója, a Szegedi Kortárs Balett
(2010) *Atlantisz* című produkciója,
valamint nemrég az Atmodance cso-
port *Legend of the light* alkotása. Egy
gigakonzert intróját készítette el 2013-
ban, egy Mylene Farmer-produkció
vizuális szupervizoraként Jean Paul
Gaultier-vel és Mark Fisherrel (a Pink
Floyd, U2 stb. dízlettervezőjével) dol-
gozott együtt. Jelenleg Georg Friedrich
Haas *Kóma* című operájának a projek-
ciós háttérét készíti a Klagenfurti
Stadttheater számára. A színházi pro-
dukciókban többnyire betétjellegű
projekciók jelennek meg, az operák
esetében többnyire a teljes előadás
ideje alatt használják a projekciókat,
így ezek hosszabb alkotások. A szín-
padon megjelenő vetített kép több
mint díszlet, eleveensége a színészek
munkájával, jelenlétével azonos érté-
kűvé válik, vizuális értelemben. Fon-
tos megjegyezni, hogy míg az épület-
vetítések egyedi alkalmak, addig a
színpadi produkciók reprodukivitá-
sának az előadások száma szab
határt.

Spidron. Objektmapping

Erdély Dániel (Erdély Miklós képző-
művész fia) (1979-ben) megalkotott
egy új mértani alakzatot, a spidront.
Bordos László Zsolt 2014-ben készített

52

egy installációt a térspidronra vetítve, amely háromdimenzi-
ós, szakaszos felületet nyújtott a sztereoszkopikus vetítés
számára. Az installáció interaktív és performatív, hiszen
nézőként egy 3D-animációt láthatunk, amely színes vizuális
produkció, zenei komponenssel. Újítás sok értelemben, amit
Bordos kínál, a térvetítés során egy szokatlan geometrikus
elem, a spidron felületére érkezik a vetített információ,

miközben egy audiovizuális térélményt generál az alkotás. A
spidron formai különlegessége, valamint a fény és az árnyék
sajátos felhasználása eredményezi, hogy létrejöhet a tér
modulálása. Csak valós jelenlétünk során szerezhetjük meg
azt a vizuális tapasztalatot, amelyet a manipulált tér, a 3D-s
szemüveg nyújthat a sztereoszkopikus térvetítés alatt. A
nézőnek lehetősége van arra, hogy a kiállítóterben elmozdul-

???????installáció 2018

jon, azaz különböző nézőpontokból,
mozogva tapasztalja meg a vetített
kép közvetítette vizuális információt,
és azt az illúziót élheti meg, hogy
mozgásával alakítja a vetített képet,
mint interaktív részese az alkotás-
nak. Illúzió mindez, mert érzékszervi

tapasztalásunk határterületéhez
érkeztünk, amikor kénytelenek
vagyunk kiegészíteni a vizuális
tapasztalásunkat meglévő vizuális
mintáink alapján. Egészen konkrétan
a képi differencia⁹ (Gottfried Boehm
– ikonische Differenz) valamint az

53

9. Az Eiffel-toronyra 2009-ben
vetítettek, a felület nem
homogén és nem folytonos,
azonban a tapasztalat azt
mutatta, hogy a hézagokat
kitölti az agy. Mintegy ezzel
is igazolva Boehm, illetve
Deleuze elméleti téziséit.

absztrakt gépezet (Gilles Deleuze – machine abstraite) gyakorlati megnyilvánulásaként is értelmezhető a Bordos-féle spidron-élmény, pontosabban a vizuális tudásunk, tapasztalataink folyamatosan kiegyenlítik, kiegészítik az új vizuális információkat, új tapasztalatainkat. Egy térmodulált, kiterjesztett valóság (augmented reality) részesei lehetünk.

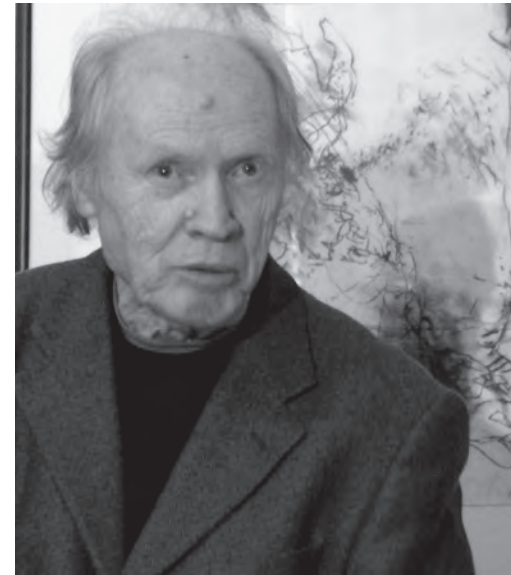
Mi emberek hozzá vagyunk szokva, hogy amit látunk, azt általában értjük. A *Spidron* esetében meg van fosztva a néző a szokványos térélménytől, a saját mozgásunk is interaktív része lesz a térélménynek, amit megtapasztalunk. A biztonság el van véve a nézőtől, zavarban vagyunk, mert nem ilyenek a valós, mindennapi tapasztalataink a térrel kapcsolatban. A néző arra kényszerül, hogy újradefiniálja a térélményt, mert nem tudja használni a látási és megismerési sémáit, új útra van terelve. Moholy-Nagy László állította, hogy irányított fény nyel teret lehet manipulálni. Kepes György arról beszélt, hogy meg fog jelenni egy új művészet, amelyet a számítógép, a fény, a fényvetők közvetítenek majd. Ezek az elméleti kijelentések ma már megtapasztalható valóságként vannak jelen a vizuális művészetben, a technikai adottságoknak köszönhetően, és Bordos László Zsolt az egyike azoknak az alkotóknak, akik az intermedialitás kontextusában lehetővé teszik, hogy valós élményként megtapasztalhassuk a tér szokatlan, ismeretlen módon való megjelenését. Csapdahelyzet alakul ki, mert a néző viszi magával a teret, viszi magával az alkotást. A *Spidron* egy olyan installáció, amelyben a mértani forma nem korlátozó keret, hiszen a vetített tartalmak a spidron környezetét jelentő falakon, a mennyezeten, illetve a padlón is jelen vannak, a levegő molekuláin, a cipőnkön, a ruhánkon, a kezünkön, az arcunkon, hiszen szabadon mozoghatunk a fényforrás és a célfelület között, így mi magunk is felületté válunk, az installáció elemeiként veszünk részt a projekcióban, egyszerre vagyunk alkotók és befogadók.

Bordos 2018-as kiállítása a Brassói Művészeti Múzeumban az objectmapping lehetőség-szférájában létrehozott műve-

ket tartalmazott, a *Spidron* installáció mellett mértani alakzatok, objektumok, domborzati felületű képek szolgáltak vetítési felületként. A fény és az árnyék természetes és manipulált látásélményét tapasztalhatták meg a nézők. Moholy-Nagy László fény-tér-modulátorának az elvét gondolta tovább Bordos László Zsolt és egészítette ki a számítógépes képalkotás és a vetített kép segítségével. Egy triptichont láttunk a kiállításon, a keretezett fehér felületeken három tömör téridom: félgömb, félkocka és gúla volt látható, ezeket egy irányított fénynyaláb járta körül, így jött létre a fény-árnyék animáció, egy időalapú festmény született, fény-festmények sorozata, hiszen minden pillanatban egy másik állókép jelent meg előttünk. Az *Umbra Triplicata* című installációban egy fémből készült kettős négyzetrácsra vetített mozgó fény nyel különleges térbeli konstruktumok jönnek létre, ezek árnyék-animációvá alakulnak, miközben az objektvetítésre használt konstrukció is folytonosan új kontextusba kerül. Ez a munkája legközelebb a karlsruhei Zentrum für Kunst und Medien kiállítótér *Negative Space*. *Trajectories of Sculpture* című csoportos kiállításán (2019) lesz látható, többek között Marcel Duchamp, Andy Warhol, Hans Arp, Man Ray és Otto Piene alkotásai mellett.

54

UJVÁROSSY LÁSZLÓ Ioachim Nica (1937–2019) emlékére

Kedves tanáromtól, Ioachim Nicától megkaptam a végső és egyben legnehezebb feladatot: hogy életét és munkásságát méltató halotti beszédet írjak. Tudtam, hogy a betegsége miatt halála bármikor bekövetkezhet, de reménykedtem, hogy nem csak kilenc év fog eltelni az első, 2010-es, Kolozsváron megrendezett retrospektív kiállítása után. Katalógusának dedikációjában többek között említi az ugyanabban az évben szerzett professzori kinevezésemet, és reményét fejezi ki, hogy a jövő tartogat még számunkra hasonló egyidejűségeket. Örültem, amikor telefonbeszélgetéseink alkalmával újabb és újabb színes terveiről beszélt; gondolatai élesen szellemesek voltak, mint mindig, váratlanul sajátos humorral tűzdelve, így kilátás nyílt arra, hogy súlyos betegsége ellenére még láthatjuk egymást. A nyolcvankettedik életévében bekövetkezett halálával megvalósulatlan maradt egy monográfia-album kiadása, a gyakorlati rajzpedagógiai kutatásait tartalmazó tanulmány, és természetesen egy

Nica Ioachim portréja 2010,
foto Ujvárossy László

Nyomok / Amprente, 1986
préselt szén, papír 59,5 × 84,5 cm

hozzá méltó helyen rendezett kiállítással maradtunk adóssai.

A kiváló grafikus szaktanároknak köszönhetően a kolozsvári grafika szak már a '60-as évektől országos hírnevet vívott ki magának, amihez Ioachim Nica munkája is nagyban hozzájárult. Annak ellenére, hogy a docensi és később a professzori beosztásba elég későn léptették elő, a tájékozottabb hallgatók mestert választva már a hetvenes évek végén hozzá igyekeztek a főiskolára. Jómagam, az idősebb iskolatársaimtól-barátaimtól, 1976-ban hallottam róla először, és főleg azért vágytam a

55

diákja lenni, mert a kísérletező művészi gondolkodásomat az Ő segítségével láttam megvalósulni. Kreatív kisugárzása miatt hallgatói Nica-iskolának nevezték a kolozsvári képgrafika osztályát, ahová nem volt egyszerű bekerülni. Ahhoz, hogy a vezetőtanárom legyen, szakot kellett váltanom és évet ismételnem. Végül azt gondoltam, hogy úgy is a közelébe kerülhetek, ha ott hagyom a festészetet, és majd személyesen megkeresve őt az általa oktatott rajz és képgrafika problémamegoldó gondolatépítését követem. A második évet már a grafika szakon végeztem, ahol Nica tanításában a középiskolai tanárom, Nagy Pál módszerének folytatását éreztem. Ioachim Nica a második fontos állomás az életemben, megerősítette bennem azt az alapozást, amit Marosvásárhelyről hoztam. Elvégezte azokat a finom csiszolásokat, amikre szükségem volt ahhoz, hogy a pályán elindulhassak. A műtermében vagy az intézmény folyosóin zajló nem hivatalos találkozásaink alkalmával, a vázlataimból szellemi rokonságot vélt felfedezni Stanisław Fijałkowski lengyel festő és grafikus munkásságával, s Fijałkowski követve hamar magamra találtam. A szemiotikai gondolkodás meghatározó volt abban az időben, vagyis nemcsak az volt a fő szempont, hogy a grafika szép legyen, mert az esztétikai érték, mindenképpen meglátszik egy munkán, hanem az is, hogy mi motivált. Sokat beszélt a vizuális kifejezés nyelvtanáról, a jel és a jelölő összefüggéseiről, a kontextus jelentőségéről és számtalan miértről, ami természetesen csak a szándék keretét jelentette, aztán jöhetett az alkotási folyamat hogyan csináljuk kérdése, hogy kiteljesedjen az intuitív szabadság, az élményfeldolgozás örömteli rajza. Mindenki, aki ismerte, nagyon sokat köszönhet neki, hiszen lényeglátásával a felvételikén nemcsak a tehetséget észlelte, hanem később útravalóul egy életen át tartó felejthetetlen „meditációs objektumot”, mondatot hagyott hátra, amelyhez mindig jó visszatérni, feltöltődni. Ezekből én is kaptam talán többet is, ezekből merítve születtek a sikereim. A diplomamunkámmal elért első szereplésem a ljubljana-i nemzetközi biennálén és az UAP 1983. évi grafikai ösztöndíját mindenképpen a jelentős korrektúráinak köszönhetem, de hosszan sorolhatnám fejlődésem állomásait, melyekben igencsak része volt a nála tanultaknak. Nem utolsósorban neki köszönöm pedagógiai pályám legjelentősebb időszakát, oktatói meghívásomat a kolozsvári grafika szakra. Gondolom, senkit sem sértek meg azzal, ha kimondom, hogy a

UJVÁROSSY LÁSZLÓ (1955, Ditró) Munkácsy-díjas vizuális művész. A Partiumi Keresztény Egyetem tervezőgrafika-tanára, az egykori Kelet-Nyugat, majd a Várad grafikai tervezője. Kutatási területe a vizuális kommunikáció, ebben a témakörben hat könyve jelent meg. Kurátori és alkotói munkáival hazai és külföldi tárlatokon szerepel. A Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja.

főiskolán a képgrafikában nyújtott segítségért, az egyéniségem és a szemléletem miatt, leginkább Nicának tartozom hálával.

Az 1989-es események után a sors úgy hozta, hogy Ő lett a kolozsvári Ion Andreescu Vizuális Művészeti Akadémia első szabadon választott rektora és az intézmény újraépítésének, az európai képzőművészeti oktatáshoz való felzárkóztatásának emblematikus reprezentánsa. Tanúja voltam a kolozsvári grafika szak újraéledési folyamatainak, a rugalmas nemzetközi nyitásoknak. Ezek azzal kezdődtek, hogy az intézmény a szakok oktatóit és kiválasztott hallgatóit elvitte egy mikrobusszal a jelentősebb nemzetközi kortárs művészeti biennálékra Velencébe, Krakkóba, Párizsba, Liège-be, Nantes-ba. Ennek köszönhetően pár év alatt kimondhatatlan agytágítá-

son estem át, s szerintem ezzel így vannak mások is. A Louvre-ban vagy a Pompidou központban tett szakkirándulásokon az egyetemes művészet remek- és látszólag jelentékeny műveiről mindig olyan megfigyeléseket tett, olyan gondolatokat fogalmazott meg, amiket csak tőle hallottam; nem az olvasottakat idézte, hanem eredeti hiteles meglátásokkal gazdagította a beszélgetéseket.

Életem legnagyobb örömét is neki köszönhetem, Ioachim Nica neve örökre felejthetetlen marad számomra éppen úgy, mint a magyar ajkú fiatal vizuális művészek számára, hiszen 2002-ben óraadó egyetemi tanárként Mircea Baciú, Ioan Horváth Bugnariu kollégáival vállalta a Kolozsvár és Nagyvárad közötti ingázás fáradságait és a Partiumi Keresztény Egyetemen egy új, grafika szak beindításának akkreditációs nehézségeit. Hétévi tanszékvezetői munka ellátása mellett stratégiát dolgozott ki a tervezőgrafika rajzoktatásának kutatására, megalapozva a tantárgy megismerő gyakorlatának módszertanát. Így a tizennyolc éves kolozsvári és a hétéves nagyváradi pedagógiai együttlét alatt tanulási módszereket, vizuális gondolkodási koncepciót, megközelítési technikákat, türelmet és a fiatalság önzetlen szeretetét tapasztaltam és tanultam meg tőle. Az egyetemes nyitottságot az általánosítás helyett, a másság egyöntetű elfogadását, a minőség nemzeti hovatarozástól független, mindenekfölötti érvényesítését. Művészetpedagógusi munkájáról bőven lehetne mesélni, akár a művészetéről, hiszen az alkotó tanár a leghitelesebb módon, a művészetén keresztül közöl még akkor is, ha intellektuális alkatról van szó, akit a gondolatiság vezérelt minden gesztusában.

Mondanom sem kell, hogy a román grafika egyik legjelentősebb alkotójáról lévén szó, ha nem lett volna annyira szerény és maximalistán igényes, akkor a nevét ma nem csak itthon ismernék. A hetvenes évek avantgárd vizuális törekvéseinek egyik terephelyét a képgrafika és azon belül a rajz foglalta el, amibe szemléletével tökéletesen beilleszkedett. Műveit dominálják a metanyelvi kérdések, a papír hordozófelület negatív és pozitív fehér terének dialektikája, a feszültségteremtés eszköztárának redukciója, a természetben megfigyelt formák görbe-egyenes, organikus-mértani vonalkontraszttal való elemzése és a barokk clair obscure fény-árnyék átmeneteinek, a passage-nak az alkalmazása a

kortárs grafikában. Különös figyelmet fordított a kísérletező attitűd kialakítására, melyben a szépséget és a fenségest olykor szembeállította a groteszk kategória kontrasztjával. Művészeti munkásságát a sokszorosított grafikához való konceptuális viszonyulás jellemezte, egy olyan értelemgazdag vagy fogalomgazdag grafika, ami nem a narratívákban kerül előtérbe, hanem inkább a jelek minőségében. Mindezeket oktatta is a hallgatóinak.

Tanárom most is, hiszen a művészetpedagógiában a mai napig alkalmazom, ahol szükséges, az általa felfedezett gyakorlatot. A mostani visszaemlékezés kapcsán jut eszembe édesapjának a műteremben őrzött elnyűtt bőrbocskora, melynek talpa felvette a láb formáját, annyira vékony volt, hogy szinte érezni lehetett a véretek lüktetését, az embert, aki viselte. Kaszálás közben ezzel a magához nőtt bőrtalppal tapadt a földhöz. Jó tanárom súlytalan lelke elszakadt a gravitáció kötelékétől, a porhüvely, amely a koporsóban maradt, a földé. Egy román szólás szerint „fiecarea știe unde îl strînge opinca”, vagyis mindenki maga tudja, hol szorít a bocskora; az enyémet én is tudom, nagyon fáj, hogy immár csak az emléke, a fényképről sugárzó mosolya maradt, de boldog is vagyok, mert életem fontos szakaszaiban együtt lehettem vele, és szellemiségét átörökíthetem az utáunk következőknek. Amíg dolgom van még itt, örök hálával folytatom az utat, amit közösen kezdtünk. Emlékünkben élni fog, és gondolom, lesznek, akik továbbadják emlékezetét.

Irodalmi be- és kitekintés

Balázs Imre Józseffel Fehér Imola beszélgetett

Kultúra

Az irodalom akkor él, ha éltetik. Nem skandálva, mint egy tüntetésen, nem erőszakosan, mint egy háborúban, nem is úgy, mint amikor a szülő kiskanállal lenyomja a gyermeke torkán a falatokat, hogy ezt bizony meg kell enni, nem maradhat üres a tányér. Az irodalom desszert, amit már az evés elején várunk, az édes mosolyra fakasztás pillanata. Épp ezért, van, aki ezzel kezdi az étkezést. Az irodalom lételem. S pont eme hasonlat folytán tölteni kell. Egy írónak muszáj írnia, mert ha nem, belehal, egy olvasónak ott a készlet, hogy könyvet vegyen a kezébe, különben hiányérzete támad. Szimbiózisban létezőnk. Legyünk őszinték, azért írunk, hogy olvassanak, nem a fióknak. Egymást töltjük. Egy ilyen élet- és irodalomadó kortárs töltő-társsal találkoztam, akit szerettem volna (nem csak) tipikus interjúkérdésekkel elhalmozni. Hisz őt lehet. Írja és tanítja. Kutatja és felleli. Kritikusan boncolgatja és kreatívan találja. Balázs Imre Józseffel barangolunk kreatív berkekben.

– *Mi a te megfogalmazásodban az irodalom? Egy igazán személyes, ízes, fűszerezett definíciót kérnék, ha lehet. Nem lexikonit.*

– Találkozás és beszélgetés olyan emberekkel és olyan életekkel, akikkel egyébként nem találkozhatnánk, pedig nagyon is érdemes lenne. És néha találkozás magammal is.

– *Író vagy költő – egy közösségből kiváló, kiemelkedő, hangját felemelő, de mennyire kiváló és felemelő? Nincs-e túl sok rizikó ebben a kiváltságos szerepben?*

– A kortárs realitásokról kiindulva nem vagyok benne biztos, hogy kiváltságos ez a szerep, talán épp az a rizikója, hogy az embernek annak ellenére kell vállalnia bizonyos helyzeteket és nyilvános megszólalásokat, hogy nem feltétlenül kiváltságos a szerep, amiből megszólal. Figyelni és látatni helyzeteket, amelyekben vagyunk, segíteni ezek meg-

BALÁZS IMRE JÓZSEF (1976, Székelyudvarhely) költő, kritikus, irodalomtörténész. A kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem docense, a Korunk főszerkesztő-helyettese. Legutóbbi kötetei: Ezer egy mondat (kritikák a kortárs irodalomról, Lector, 2017), Kirándulás a felhőben (gyermekversek, Koinónia, 2018).

értését és átélését, nyelvet keresni és olykor találni nehezen körülírható érzéseknek – meggyőződésem, hogy ezekre továbbra is szükségük lehet az embereknek, még ha nem is min-

FEHÉR IMOLA (1983, Szatmárnémeti) a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Bölcsészkarán végzett, egy évet Lipcsében tanult; német–angol szakos tanár. Több nyelven beszél, ír, olvas, álmodik. Próza és líra egyaránt közel állnak hozzá. A Korunkban, a Helikonban és a Szamosban jelentek meg eddig írásai.

dig tudják magukról, hogy szükségük van erre. Ennek a reményében ír az író, és vállalja azt is, ha épp kiváltságosnak tűnik az, amilyen helyzetbe kerül, és azt is, ha épp nem.

– *Irodalom – birodalom. Irodalom – alom. Irodalom – írod. Irodalom – dalom. Irodalom – lom. Irodalom – iroda. Irodalom – oda. És még folytathatnám. Melyik páros fogott meg és miért?*

– Arra eddig még nem gondoltam, hogy *irodalom – oda*, épp ezért most ezt választanám. Azt érzem benne, ahogy az irodalom el tud juttatni egy másik helyre, és ez nem csak létfeloldó kikapcsolódást jelenthet, hanem azt is, hogy önmagamból egy másik önmagamra mozdulok át.

– *Irodalom: összeköt vagy megoszt? Összehoz vagy megbomlaszt?*

– Az irodalom olyan, mint maga az élet: össze is tud kötni és meg is tud osztani. Rajtunk múlik. De számomra az összekötő-összehozó lehetősége nagyon fontos. Ha valaminek az árnyalatai érdekelnek, ha valaminek az érzelmi rétegei foglalkoztatnak, akkor szívesen keresgélek ilyesmik után irodalmi művekben. És minél árnyaltabban látjuk a világot, annál több és váratlanabb összekötő kapocsra ismerhetünk rá.

– *Mennyit változott az irodalom mint koncepció az elmúlt évtizedekben? A „rég nagyok”-hoz szabad-e, kell-e, érdemes-e a modern írókat hasonlítani?*

– Folyamatosan változik – a huszadik században is több nagy fordulatot élt már meg az irodalomkoncepció. A rendszerváltás a magyar kultúra számára például a kifejezés szabadságát hozta magával, ennek minden következményével együtt. Az irodalom konkurenciahelyzetbe került a sajtóval, ráadásul megnőtt a populáris kultúra súlya is az emberek életében. A legújabb fordulatot persze a blogoszféra, a közösségi háló, a kulturális tartalmak szinte azonnali megoszthatósága hozta magával. Ebben a környezetben felértékelődtek az irodalom előadott és vizualitáshoz is köthető ágazatai: a slam poetry, az archoz köthető irodalmi teljesítmények.

– *Az irodalom tanítható. (?!?) De az irodalom szeretete is? Átlátni vagy átérezni? Melyik fontosabb?*

BALÁZS IMRE JÓZSEF

HADTEST OLDALNÉZETBŐL 2.

(ősz)

fehérül a szőr fakul a szemek színe lágyul minden ami kontúrokba rejtőzne a tolakodó fények előtt

még ha könnyű volt is nap fényére fogni alibit keresni egykor most a dombok bejáratlanok még új léptekre várók

néz a szem remél majd csalódást mímelve pihen el a szemhéjak mögött

(rózsa)

sötétben nem látszik a rózsák csak figyel rétegeket színeket keresve

a sötétség választ magának arrajárókat vagy illatok szikrák visznek mindenkit arra

(gyorsaság)

villanásba záródik az emlék megrándul a test is tőle felsziszszzen eltorzul szinte fáj pedig csak utat tör magának kép és hang az agyba

– A magam részéről az élményre voksolnék, azt tartom fontosabbnak. Akár olyan értelemben is, hogy az irodalomórára művészeti oktatásként is gondoljunk időnként. Rajzórán rajzolunk, énekórán énekelünk, irodalomórán írunk. Az, hogy valaki rátaláljon saját önkifejezési-kreativitási tartalékaira, úgy általában is nagyon fontos. Ha valakinek van rálátása az irodalomnak erre az oldalára, talán könnyebben megérzi egy tananyagban szereplő szerző és önmaga között a közelséget, és nem csak távolságokat vagy megtanulandó ismereteket lát.

– *Keringett a Facebookon egy ilyen játék: 7 nap 7 könyv borítója, magyarázat nélkül. Neked melyik 7 kerülne fel az oldaladra?*

– Bő húsz éve ezt a kérdést a „tíz könyv, amit magaddal vinnél egy lakatlan szigetre” verzióban tették fel nekem, most kíváncsiságból újraneztem az akkori válaszaimat. Borges novellái, Umberto Eco *Foucault-ingája*, Milne *Micimackója*, Rilke versei most is ott lennének a listán. Ha most kellene választanom, melléjük tenném még valamelyik Hermann Hessét, alighanem *A pusztai farkast*, Szilágyi Domokos gyűjteményes verseskötetét, és Carl Gustav Jungtól az *Emlékek, álmok, gondolatokat*.

– *Versben vagy prózában szólnál meg, ha tudnád, hogy az összmagyarság 1 percre odafigyelne rád?*

– Mondandótól függne. Néha talán fontos, hogy senki se legyinthessen azzal valamire, amit hall, hogy „á, ez csak egy vers”. És van, hogy mégis épp egy vers sűrítettségére vagy érzelmi töltetére van szükség.

– *Az irodalom családépítő szerepe. Mennyire látod a témát aktuálisnak?*

– Nem tudom, a felnőttkorban mennyire lehet kimondottan családépítő szerepe az irodalomnak, de hogy szülő-gyerekek viszonylatban van és lehet ilyen, abban biztos vagyok. Az együtt, egy gyerekkel kiskorban olvasott mese vagy vers erős kapocs tud lenni.

– *Az vagy, amit írsz, vagy azt írsz, amilyennek láttatni szeretnéd magad?*

mi változik meg egyetlen pillanattal hogyan tűnik el ami még ott volt percekkal korábban kiterjedve lélegezve nyomot hagyva saját helyét töltve ki ráhulló fények közt

(dinnyeárus)

nincs két egyforma dinnye még ha méretre vagy súlyra egyezőnek tünne is a víz más-hogyan érte más talajra feküdt másról álmodott

esténként a dinnyeárus halk mormogást hall sátrában szunnyadozva minden dinnyemag egy képet vetít ki az éjszakai égre

(robbanó)

szétszórt életdarabok egy vándorlás iránya mentén nincs hír arról mennyit időzhetsz egy pihenőhelyen

újabb folyók hömpölyögnek feléd vagy csak vánszorognak eliszaposodva s nem jutsz mindig el a partig van hogy távolról csillog feléd a víz

minél távolabb röpít a robbanás a színek annál ismeretlenebbek annál zöldebb sárgább vörösebb egy vízcsepp színe is amelyben magad nézed

FEHÉR IMOLA

DIALÓGUSOK

#kivágom

Mondja, kérem, nem unja néha? Ugyan mit? Hát az örökös kritikát. Ír valamit, és már rögtön kommentálják. Cafatokra szedik. Posztmodern kannibalizmus. Jaj, uram, ez még annál is izgalmasabb. Élő boncolás. De hát, hogy őszinte legyek, ezt mi felvállaltuk. Ezzel élünk. S mondja, nem fáj? Ismeri a klisé, amit nem tudok, nem fáj. Tehát szűrök. Csak azt olvasom el, akinek a szavára adok. Értem én, de ha akarja, ha nem, eljutnak önhöz az álhírek. Hogy kezeli őket? Mint a sebész.

#mihiányzik

Jó estét! A kulcs az ön kezében van. Kérem, itt egy lista, vigyen el egyet. Nem fogja megbánni. A szükség nagy úr. A lelki szükség meg nagy úr. Rendben. Megfontolom és majd gondosan választok. Ha jót akar magának, nem sokat teketóriázik. Ezt érzésre kell. Ráér majd utána gondolkodni.

#csakazürességbelehattartalmattölteni

Ez is kiürült. Lassan már minden tál üres. Nézzen ide! Ha kinyitom a hűtőt, az is kong, ha bekukucskálok a spájzba, ott is fúj a szél. Szörnyen megcsappant a leraikat. Nem-nem, nézze csak meg jobban. Itt-ott akad még ez-az. De az itt-ottból meg az ez-azból nem élünk meg. Nekünk valami kell. Sok valami. Nagy valami. Az ez már valami!-féle valami. Érti? Hát hogyne, de kérem, belső leltárt csinált-e már? Hogy mit? Jól halotta! Nézze meg, a szíve tele van-e szeretettel? A szívem? Igen. Ott nem néztem. Na, lehet, az a baj. Vessen rá egy mélyebb pillantást.

– Mindig az vagyok, aki akkor és ott ír és valamit keres. De mozgásban vagyok élethelyzetek, szerepek, megszólalásmódok között.

– *A sok szereped közül válaszd ki az 5 legfontosabbat, majd tedd őket fontossági sorrendbe!*

– Számomra kifejezetten felszabadító, hogy nem kell a szerepeimet fontossági sorrendben látnom, az épp aktuális pillanatban lehetek épp művész, irodalomtörténész, apa, tanár, szerkesztő, és mindig az a legfontosabb, amit abban a percben épp csinállok.

– *Olvasás/írás: aktív, de magányos időtöltés. Te hogy látod/érezed?*

– Soha nem éreztem magányosnak vagy tehernek, ha olykor hónapokig vagy akár évekig egyedül laktam, talán épp azért, mert valóban éreztem az olvasásnak, az írásnak és egyéb produktív egyedüllétnek az aktív részét. Az más kérdés, hogy nem vagyok embergyűlölő, csak simán introvertált. Szívesen vagyok számomra fontos emberek társaságában, társas elidőzést lehetővé tevő helyzetekben. De szeretem, ha valamelyest szabályozni tudom ezek arányát az életemben.

– *Irodalmi barangolás: kell-e GPS?*

– Kell, de többféle GPS van, az irodalmi GPS több dimenziós teret mutat. Állhatok ugyanazon a helyen, mint valaki más, és mégis lehet, hogy egészen eltérő táj vesz körül bennünket

#nemműaművész

Jó napot! Tudja, kiszúrtam magamnak és egy jó ideje figyelem. S mire jutott? Arra, hogy az első benyomás számít. Az intuíció, ha érti, mire gondolok. Természetesen. És mi volt az az ominózus első megérezése? Kérem, töredelmesen bevallom, ha kinevet, ha nem, maga pont olyan, mint én. Ugyan, kérem, ne beszéljen badarságokat! Ez lehetetlen! Belőlem csak én vagy...ok. E-gye-di. Megismételhetetlen. Egy. Igen, uram, ezt aláírom, de a maga fajtájából akad még egy pár. Tudja, nem élhet úgy az ember, ha nem veszik körbe hasonzorúek. És ha megnézi, mi egyek vagyunk. Egyre dobban a szívünk. Egyre jár az agyunk. Lelkünk is egyre rezzen. Furcsa egy csavar. Tisztára olyan, mint ha klónoztak volna! Dehogy, kérem, ez annál sokkal jobb! A Jóisten nem akarta magára hagyni, és teremtett még néhány művészt, hogy ne legyen elveszve ebben a szürke világban.

#hairóiró

Uram. Álljunk meg egy szóra. Akár kettőre is. Kérem, nézze, őszinte leszek önnel. Szerintem ez nem fair. Micsoda? Tudja, nem állja. Nem így ütök... nem ez a módja. Hogy is mondjam? Hát na, ne köntörfalazzon! Bökje már ki! Na, hát fene a jó dolgát! Ilyen könnyen bekerülni a köztudatba! Ezek a mai írók! Nem szégyelli magukat?!? Ugyan miért? Kellene? Hát hogyne, kérem. Csak megnyomják a gombot és küldik is ki a nagyvilágba, aztán aki kapja, marha... vagyis marja. Akarja mondani, megosztja? Nem!! Tetszikeli, szeretgeti, kommentálja, kopizgatja. És ebben meg hol a hiba? Megmondtam már, nem fair. Sehonnai bitang fogás. Bezzeg a régiek! Ők megszenvedték, kiizzadták, kikaparták maguknak a renomójukat. Ők tudtak várni. Nem mint manapság. S ugyan mit értek vele? Végül mind oda lyukadunk ki. Ott lógnak a falon, mint aki jól végezte dolgát.

külön-külön. A legjobb irodalmi GPS talán az, ami irodalmi műtől irodalmi műig vezet. És persze az ember szinte véletlenszerűen is szóba elegyedik tapasztalt olvasókkal, akár kritikusok, akár tanárok, akár növénybiológusok, akár könyvek az illetők – mindig nyugodtan le lehet térni az ő hatásukra olvasási útvonalakról, mert mindig van újratervezés-opció.

– *Fordító: közösségek hálójában? Menyire hálás vagy hálátlan ez a szerep?*

– Nem vagyok nagyon gyakorlott fordító, de románból és angolból fordítottam már néhány szöveget, akár könyvterjedelemben is. Ha nem valamilyen kívülről jött megrendelés miatt fordítok, mindig az benne az örömöm, ha valami olyasmit sikerül létrehozni, ami korábban magyarul nem létezett. És itt nem csupán magára a szövegre gondolok, hanem a szöveg jellegére: szemléletére, hangjára, vagy akár a műfajára. Ilyenkor mindig teremteni is kell.

– *Tegyél fel egy kérdést az olvasónak!*

– Idézd fel, hogy miért, minek a hatására, minek a reményében olvastál legutóbb el egy könyvet, ami megérintett!

Kedves olvasó, ezzel a kérdéssel hagyom is. Mindketten szívesen meghallgatnánk a válaszát, de vegye úgy, hogy átadjuk a térképet és az irányítást. Vezessen ön tovább az irodalmi berkekben. Élménydús felfedezőútját kívánunk! Valamelyik ösvényen bizonylyan összefutunk majd.

PÉTER I. ZOLTÁN

Két emlékezetes Rhédey kerti esemény

A mai váradiak számára a Rhédey kert csak az állatkertet, illetve jobb esetben e terület névadójának mauzóleumát jelenti. Egykoron ide tartozott még az Ifjúsági Stadion jó része is, ahol máig megmaradt a sporttéri lövölde és a sportpavilon épülete, igaz, már más rendeltetéssel.

A kertet gróf Rhédey Lajos ajándékozta a városnak még a 19. század elején, s e terület rövidesen a polgárság kedvelt szórakozási helyévé vált. Összejöveteleket, sőt a városháza építése idején az építőmunkások sztrájkot is szerveztek itt, de történtek ennél békésebb és emlékezetesebb események is e kertben. Például országos dalárdaversenyt is rendeztek, ezért ideiglenes jelleggel még egy dalcsarnokot is építettek.

A Rhédey kert dalcsarnoka

Lojanek János neves váradi fényképész készítette 1872-ben a dalcsarnokot ábrázoló mellékelt fényképet, melyet képeslapnak szánt. A mélységében egyre keskenyedő színpadot magába foglaló építmény a felvétel szerint igen impozáns lehetett, s vélhetően jó volt az akusztikája is. A nézők számára gerendából és deszkából összeácsolt kényelmetlen padokra már kevesebb figyelmet szentelhetek. Mintha azok is azt sugallnák, hogy csak egyszeri alkalomra készítették őket. A kérdés csupán az, hogy hol lehetett ez a dalcsarnok.

A Pesten kiadott *Zenészet* 1872. szeptember 29-i számában részletesen írt a nagyváradi országos „dalárünnepély” lefolyásáról. A *Vasárnapi Újság* 1874. szeptember 6-i számából tudomást szerezhettünk arról is, hogy ezeket az országos dalárdaversenyeket kétévenként rendezték. Nagyvárád után 1874-ben Kolozsvár, majd 1876-ban Szeged vállalta a házigazda szerepét.

PÉTER I. ZOLTÁN Podmaniczky-díjas helytörténész, újságíró (1949, Nagyvárád). 1991–2009 között a Bihari Napló munkatársa. A Budapesti Műszaki Egyetem műemlékvédő szakmérnöki karán tanult. 1992-től számos helytörténeti és irodalomtörténeti könyve jelent meg.

De térjünk vissza a váradi országos dalárdaünnepélyre, ahogy akkor nevezték. A már említett *Zenészet* *Lapok* a következőket írta róla: „A nagyváradi országos dalárünnepély minden tekintetben fényesen és minden igényeket kielégítőleg sikerült. [...] Nagyvárád városa, a magyar műtörténelem lapjain, örökké élévülhetetlen érdemet vívott ki magának ama önzetlen hazafias buzgalma, példás előzékenysége s vendégszeretete által, mely folyó év szeptember 5-től kezdve 10-ig oly nagy mértékben tanusított a magyar daláregyesületek s a magyar művészet képviselői iránt.” Magyarul: példásan rendezték meg a többnapos ünnepélyt.

A versenyen 27 dalegylet vett részt, közülük a pesti dalkör lett a legjobb,

őket a pécsi és a kolozsvári dalkörök követték. Nincs lehetőségünk arra, hogy a szeptember 7-i díszhangversenyt is magába foglaló többnapos rendezvényt ismertessük. Azt ellenben tisztáznunk kell, hogy mi lett a sorsa a Rhédey kerti dalcarnok épületének. Véletlenül akadtam rá a *Színháztudományi Szemle* 1991/28. számának egyik tanulmányában arra, hogy a váradi dalcarnokot később csőd miatt bezárták. Ebből arra lehet következtetni, hogy rövidesen le is bonthatták, hiszen K. Nagy Sándor az 1885-ben megjelent *Bihar-ország* című útirajzának második kötetében többek

A Rhédey kerti dalcarnok

között bemutatta a Rhédey kertben a lövöldét, a mellette levő fürdőépületet, a vendéglőt, s a távolabb levő mauzóleumot, de a dalcarnokot nem említi. Ez azt jelentheti, hogy az 1885-ben már nem létezett.

Szabadtéri Elektra Jászai Marival

Jóval emlékezetesebb színháztörténeti esemény helyszíne volt 1897. augusztus 15-én Szophoklész itt bemutatott *Elektrája* Jászai Mari főszereplésével. A szabad ég alatt, nem messze a mauzóleumtól, a Rhédey kert árnyas fái alatt megtartott nagyváradi előadás után a magyar színészet nagyasszonya meghatottan fogalmazta meg akkori érzéseit írásban. Ebből idézünk:

„Egész előadás alatt remegtem, mint egy szentségtörő. Lelkem beleolvadt a föld lélegzetébe. Megszüntem egyén lenni. Azt éreztem, amit mindig, ha a természethez közel vagyok, távol az emberek műveitől, hogy a nagy világ egy paránya vagyok, egy porszem és egy lehellet – és a mindent látó nagy Nap rám nézett, sugarai a szemembe tűztek, körülöttem az eleven »föld-ölelő lég«, mely hajamat lengette, és előttem ünnepi ruhában és ünnepi hangulatban háromezer ember. Megremegtem. Ijedség szállt meg, mert éreztem, hogy olyat várnak tőlem, amit nem bírok adni. [...] Mikor kiállottam oda az ünnepi jellegű, érdekes színpadra megszokott rongyaimban, akkor éreztem, hogy a közönség kielégítetlen marad. Valami egyebet,

valami különösét vár. [...] Ha te magad ilyen csalódott vagy, mit akartál hát azokkal a megindult szavakkal ott az előadás végeztével, egy magyar Bayreuth felől, amelybe egykor nagyobb művészi események kedvéért zarándokoljon a magyar? Igen, a taps és minden arcon az öröm megittasított, előadás végével elragadott, hálám túlömlött ajkaimon és egy imádságszerű fohászban tört ki, hogy adjon az Isten egy márványtemplomot ezért a lécszínpadért, amely műsorszeretetével ennyire megérdemli. Egy márványtemplomot, amelyben a művészetnek nálamnál méltóbb papjai áldozzanak, és tették Nagyváradot óhajtott és irigyelt pontjává hazánkunk minden jövőendő augusztusában a második ezer év beteltéig! A Rhédey-aréna isteneknek való hely. Hivatva van arra, hogy ünnepek színhelye legye.”

Ha igaz, az 1889-es müncheni *Lear király* után Európában az újkorban ez volt a második szabadtéri színházi előadás.

A nagy hírű szabadtéri előadást Jászai Mari június 25. és július 4. közötti színiköri vendégjátéka előzte meg. Egy esti

Az Elektra főpróbája

előadást követő fogadáson született meg a szabadtéri *Elektra* gondolata. Fehér Dezső és Halász Lajos hírlapírók kecsegtették azzal a művésznővel, hogy Váradon megvalósíthatja nagy álmát: méltó keretek között, a Rhédey kertben felépített görög színpadon előadni az *Elektrát*. Rendezőbizottságot alakítottak, kellő hírverést keltettek a vállalkozásnak, miközben id. Rimanóczy Kálmán hozzákezdett a színpadkép megtervezéséhez. Az építész arra törekedett, hogy a monumentális színpadkép a görög művészet időtlenségét tükrözze.

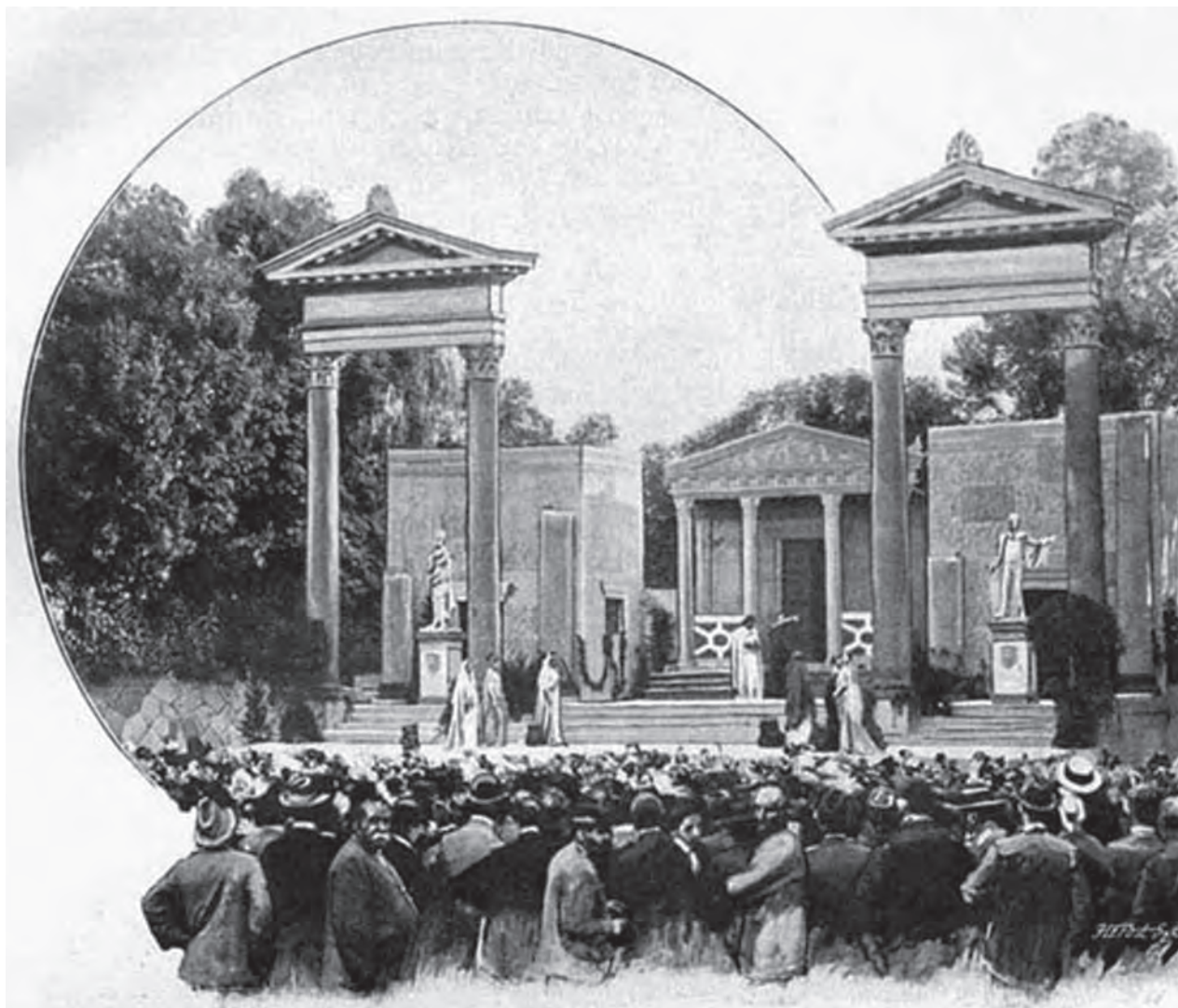
A *Nagyvárad* napilap részletes leírást adott a színpadképről: „Hatalmas jegenyék alatt helyezkedett el a nézőtér és a színpad. A nagy, amfiteát-

rumszerű két részre osztott nézőtér elfoglalta az egész, úgynevezett köröndöt. A körönd déli oldalán állott a tizenöt és fél méter széles, egy méter húsz centiméter magas színpad, amelyhez – négy lépcsőfokkal megemelt – felső színpad társult.

A színpadot nyolc méter magas korinthuszi oszlopsor szegélyezte, s az oszlopsort timpanonos tetőszerkezet fogta össze. Oldalt a Pelopidészek királyi palotája, »az aranyban és öldöklésben egyaránt gazdag«. A két oszlopsorban Szophoklész és Apollón életnagyságú szobrai, Peller Ferenc váradi

művész alkotásai. A hatalmas színpadot két »küklopszi« stílusú romfal határolta, melyeken négy Veszta-láng égett.”

Az előadás rendezője Balla Kálmán színész volt. Jó érzékkel, a szokásoktól eltérően, megszakítás nélkül, egyfolytában játszatta a darabot. A háromezer fős nézősereg lélegzet-visszafojtva ült a helyén az utolsó sza-

Egy felvétel a bemutatóról, ahogy az a Borovszky Samu által szerkesztett Bihar megyei monográfiában látható

vakig. Ekkor az ünneplés minden képzeletet felülmúlt. Jászait tizenötször szólították a közönség elé. Mikor Szűcs Dezső, Adorján Emil és Beregi Oszkár kíséretében kocsin hajtatott

Jászai Mari

be a városba, a Kert utca végén a lelkes sokadalom kifogta a lovakat és Jászai Mari „mint a művészet fejedelme, az ünneplő tömeg rivallgása mellett vonult be a városba”.

Este kezdődött a szabadtéren megtartott társasvacsora. Egyik pohárköszöntő a másikat követte. Valamennyien éltették a nagyszonyt, a vállalkozást, a művészeket. A pohárköszöntők közben a váradi hölgyek átadták ajándékukat – egy ezüstkoszorút. Ez utóbbi felirata: „ELEKTRA / 1897. augusztus 15. / Jászai Marinak – a nagyváradi hölgyek.”

Kelemen István színháztörténész szerint ezt a koszorút Jászai Mari nagy becsben tartotta, majd Széchenyi nagycenki sírjára helyezte.

A korabeli sajtó – a külföldi is – rengeteget foglalkozott az előadással. A sikertől fellelkesülve néhány nap múlva Várady Zsigmond egy tervezetet olvasott fel a Zöldfa termében, miszerint minden évben négy-öt drámából álló ciklust kellene bemutatni Váradon. A terv azonban feledésbe merült, a további váradi szabadtéri játékokból nem lett semmi, így aztán Jászai Mari *Elektrája* egyszeri és megismételhetetlen emléke maradt a váradi színháztörténetnek.

MIKOLA EMESE

Ecce ecclesia! Íme az egyház!

Esszé

„III. Pál pápa tavaly pünkösdre zsinatot hirdetett Mantuába. Utóbb eltette Mantuából és a mai napig sem lehet tudni, hogy hová akarja vagy tudja tenni! Nekünk azonban föl kellett készülnünk arra, hogy vagy minket is meghívna a zsinatra, vagy meghívás nélkül kiátkoznak bennünket... A római udvar azonban olyan borzalmasan fél a szabad Zsinattól és olyan szánalmasan kerüli a világosságot, hogy már a maga pártján levőkből is kiölte azt a reménységet, hogy a szabad zsinatot valaha is megtűrné. Arról nem is szólva, hogy maga tartson ilyent! Az emberek méltán és joggal botránkoznak meg és kedvetlenednek el ezen, mert azt látják ebből, hogy a pápa szívesebben veszi, ha az egész keresztényiség veszendőbe megy, és minden lélek elkárhozik, sem hogy önmagát és övéit egy kicsit is megreformálja, és a maga zsarnokságának határt szabjon... Miért panaszkodom? Hiszen még élek, írok, prédikálok és naponként előadásokat tartok... De hogyan tömjem be én egyedül az ördög minden száját? Különösen azokét – bár valamennyien gonosz szájúak –, akik sem hallgatni, sem figyelni nem akarnak arra, amit mi írunk... Krisztus, mindnyájunk Ura és Bírója, nagyon jól tudja, hogy hazudtak és hazudnak. Tudom biztosan, hogy elhangzik majd felettük az Ő ítélete.” (Doktor Luther Márton: *A keresztyén tanítás tételei*. 1537, részlet az Előszóból)

Hány szervezetről vagy munkaközösségről és igazgatójáról mondhatnánk el mi is ugyanazt, mint Luther az akkori pápáról? Legyünk őszinték, elég sokról, bár ez nem menti fel egyiket sem a személyes felelősség alól.

Luther végzett filológus és jogázhallgató, mikor egy vihar annyira megijeszti, hogy könnyelmű ígéretet tesz: ha túl élem, beállok szerzetesnek. Túlélte. Három év múlva pappá szentelik. Hogy a tudásvágya (hozzáférhetett a Bibliához) vagy a hite volt nagyobb, nem tudjuk. Rómába is eljut, a kor

MIKOLA EMESE (1974, Nagyvárad) a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Bölcsészkarán végzett magyar–német szakon, majd írásterápiából szerzett magiszteri fokozatot. Publikált a Korunkban, Helikonban, Transindexen, Diákabrakban, Géniusban, Literán és a Református Családban. Szabadúszóként dolgozik.

vezeklési szokásai szerint, hason csúszva és könyökkel mássza a templomi lépcsőket, de a pápának és udvarának életmódja elgondolkodtatja. A Bibliához fordul válaszáért, és a tanult emberek tudományosságával állítja össze azt a 95 pontot, amivel konstruktív vitát szándékszik kezdeményezni.

Heinz Zahrnt protestáns teológus, 1960-as teológiatörténeti művében, felveti a kérdést, hogy mit érthetett a nép egyszerű embere abból, hogy egyik keresztény pap a másik életére tört a reformáció vagy ellenreformáció jegyében. A vallásháborúk minden józanul vagy egyszerűen gondolkodó embernek kezdtek megingatni

a hitét. Következő mérföldkő a polgárosodás volt. Hugo Grotius holland jogtudós kijelenti, hogy a jog akkor is érvényes volna, ha Isten nem volna. „Merj a magad értelmére támaszkodni! – ez tehát a felvilágosodás jelmondata” – írja később Immanuel Kant. Bár 200 évvel e kanti kijelentés előtt Kálvin megírta, hogy a véges, kicsi ember nem foghatja fel a végtelent – finitum non capit infinitum –, azért megpróbálták vagy megpróbáltuk. Hogyan lehetne rációval megmagyarázni az élet csodáit, az empátiát, a vak gyűlöletet, a szerelmet, ami első látásra összeköt két idegent? Tudomány, társadalom, művészet mégis mind önmagukból kiindulva kezdték el értelmezni önmagukat.

Az emberiségnek ez a fajta autonómiája, koncepcióváltása nem feltétlenül az elbizakodottság jele. Az adott fejlődési szakaszában ez egy természetes váltás, egyfajta önvédelem volt. Nietzsche a *Vidám tudományban* írta, „Isten halott, és mi öltük meg”, mert a modern ember nem tudta integrálni Istent a polgári életvitelébe. „Rég az egyházon kívül nem volt üdvösség, ma már a világon kívül nincs üdv... Míg korábban az ateizmus egy kis avantgardista csoport ügye volt, mára már tömegjelenséggé vált... Nem egy kisebbség gondolkodik felőle teoretikusan, hanem a többség él eszerint anélkül, hogy különösebben fontolgatná... Nem negáció többé, hanem pozíció.” (Zahrnt Heinz: *Az Isten-kérdés*)

„Gondold el, ma a délutáni istentisztelet előtt kinézve az ablakon, látom, hogyan sétálnak fel-alá a jó safenwiliék a napsütésben, ahelyett hogy megint eljőnnének a templomba, és megértenék, hogy jóllehet én elméletileg gondoltam ezt végig, még hallaniuk kellene a bűnről és a mennyei örömről. Egyelőre nem vagyok képes rá – s ki tudja, leszek-e valaha –, hogy mindezt úgy mondjam el nekik, hogy kényeszerűnek tartásuk meghallgatni. Így hát teljes joggal sétálgatnak ingujjban” – írja az ifjú Karl Barth svájci evangélikus lelkész egy másik lelkész barátjának, az 1900-as évek elején. Barth ebből a „nyomorúságból” kiindulva lesz a 20. századi teológia elismert reformátora. Mit mond Barth a vallásról? „A vallás keresztüllép az előttünk húzódó halál határon, a különbözőségek kába egybemosása, a romantikus közvetlenség csapdája, az ember megistenítése és Isten emberré alacsonyítása.” Mit írt Barth az egyházzal? El kell olvasni Szent Pál Rómaiaknak írt levelét, Barth erről szóló könyvét

és eközben az az egyházkép is kibontakozik, amivel Barth vitába száll.

Súlyos kijelentések, de akárcsak Luther, Barth sem lép ki az egyházból, és nem hagyja el saját Istenét a hatalomféltőkért vagy okoskodókért. Az egyházban is ugyanúgy emberek dolgoznak, mint mindenütt.

Sok kijelentés elhangzott már az egyházon belül az egyházzal, hitről, vallásról, anyag és szellem kapcsolatáról, de ezeket nem ismerjük, korántsem tudunk róluk annyit, mint például a politikai pártok vitáiról. Tudjuk azt, hogy 1962-ben az akkori pápa, XXIII. János elfogadta a zsinattal, hogy a pszichológia és egyéb humán és társadalomtudományok vívmányait ajánlatos felhasználni az egyházban is? Hogy minden keresztény között az egységet kell keresni felekezettől függetlenül? Vagy azt, hogy a pápák nemcsak az inkvizíciót ítélték el, hanem vállalták a felelősséget a Luthertől kiinduló egyházzsuzakadásért is? Hogy a taizéi közösség megalapítója, Roger testvér protestáns?

Miért kell, hogy az egyház társadalmi szervezet legyen? – kérdezik sokan. Nem tudom a hivatalos választ, nem vagyok teológus. A krisztusi minőség, az elv megtartásáért – gondolom. Vagy a János evangéliumából ismert jó pásztor hasonlat is felelet erre, ahol Jézus azt mondja, hogy nem béreslegényként kell vigyázni az emberekre. Mert a béres, amikor igazán nagy baj van, elfut, menti a saját testi épségét, hiszen nem ér meg neki annyit sem az a

munkahely, sem a rang, mint az élete. Ám a jó pásztor mindig a helyén marad, és védelmez bármi áron.

Ugyanazért hangoztatja az egyház a saját létét, amiért egyesek kiteszik a közösségi oldalakra, hogy mit esznek, kivél buliznak, vagy éppen tüntetésen vesznek részt. Ez nem változtat de facto a dolgokon, de a kihirdetésük mégis megerősítés lehet mások számára.

Miért zavar minket jobban „A” kijelentése, mint „B”-é? Miért a heti egy vallásórán vagyunk kiakadva és nem a heti kémián vagy rajzon vagy egyeben? Miért ez piszkálja a csőrünket? Ha egy férfi szakállasan női nagyestélyit vesz fel, és Conchitának neveztetni magát, elnézőek vagyunk vele, mert joga van hozzá.

De ha valaki azt mondja, hogy vallásos, hogy hisz a krisztusi minőségben, már nem tudunk vele ugyanolyan elnézőek lenni. Miért? Az előbbi még újdonságszámba megy, az utóbbira meg már túl sok jelentés rakódott rá. Ezért pedig véleményem szerint az egyház és a vallásos emberek a hibásak, és ugyanolyan mértékben felelősek azok az emberek is, akik értelmiséginek vallják magukat. Hiszen az értelmiségiben előbb kellene működnie az ismeretigénynek, mint az előítéletnek. Az óhéber kultúra beleivódott az Ószövetség révén egész európai kultúránkba, a zsidóság napjainkban is jelentős népcsoport. Az Újszövetségben rejülő ünneptörténetek, a nyelvi kifejezések részei minden-

napjainknak és általános műveltségünknek. Adyt és József Attilát meg lehet érteni bibliai vagy istentiszteleti élmények nélkül, de ezen élményekkel sokkal gazdagabb jelentésmező tárul elénk. Fölösleges folytatni a felsorolást.

Az értelmiségieknek illene tájékozottnak lenni e téren is. Illene különbséget tenni egyház és Isten, vallás és hit között. Ahogy a vallásos ember is különbséget tehetne álszentség és szentség, látszat és igazság, hagyomány és hűség között.

Ítélgetek el, de attól még ott marad az az idegesítő mustármag, az a csepp fény. Kezddjétek vele valamit. Ne haragudjatok rá, dédelgessétek. Egyháztól és minden ember alkotta rendszertől függetlenül. Szükségeitek van rá, szükségeitek van egymásra, nevezétek akár Istennek, akár Riának, mint József Attila. Mert az embernek emberre és emberségre van szüksége, és nem baráti vagy ellenséges rendszerekre.

ALFÖLDI IMRE

Tejfoggal kőbe (15.)

Regényes önéletrajzi krónika apámról s magamról

Társadalom

Az 1924-ben Nagyváradon született krónikaíró annak a Mozog Nagy Imrének a fia, akinek önéletírását Jár a baka, jár címmel közöltük folyóiratunk 2016–17-beli számaiban. Az Alföldi Imre írói álnevet használó ifjabbik Nagy Imre emlékiratai édesapja hagyatékával együtt kerültek hozzánk. A vaskos gépiratköteg élére szerzőnk a következő, sokat sejtető megjegyzést fűzte: „Egy hegedűművésznek készülő, de végül is középszerű írásipari dolgozóvá kisiklott váradai fiatalember emlékeiből.” A gyermek- és ifjúkorát, tanulóéveit Váradon töltő fiatalember ígéretesnek tűnő zenei pályafutását a második világháború végén – leventeként – a frontra kerülés, majd a hadifogság pokla törte meg. Kalandos úton hazavergődve, mintegy pótcselekvésként állt be „írásiipari dolgozó”-nak. Újságíróként előbb szülővárosában tevékenykedett, majd Budapestre költözve különböző lapok, illetve a Rádiókabaré munkatársa lett. Krimiszerzőként öt kötete jelent meg, részint a Népszava kiadásában. Önéletírásának sorozatban közlendő részeit a születésétől 1947-ig terjedő időszakból válogattuk.

Sz. A.

Apánk lemondott az ő egyéni boldogságáról, a válásról, ifjúkori párjával, Ágnessel való összeházasodásáról, egy meggyőződése szerint hozzá méltóbb élettársról, a szerelemről, mindenről, holott mindez megilletné, a gyermekei érdekében is. Egy pillanatra megingott, elhatározta, hogy fogja a két gyerek kezét, és Ágneshez költözik. Nem akarta azonban úgy megtenni, hogy övéivel és anyánk családjával ne tisztázza, mi okból dönt így. Elment hát Érolasziba, előbb Zsófi nagymama első fiával, Lovas Zsigával közölte szándékát, majd Zsófi nénjével is. Hálátlansággal vádolták „önfeláldozó” anyánkkal szemben, nem értette egyikőjük sem, hogy miért oly életbevágó az a telekvásárlás, új ház építése, miért lenne ez érdeke anyánknak is. Albison a nővérét, Etelkát is fölkereste; ő megértette apánkat, egyetértett azzal, hogy ez a házasság kilátástalan, csak arra figyelmeztette apát, hogy vigyázzon, mert az állása is mindinkább az lesz. Nem cél-

szerű mindent felrúgni, segíteni viszont ő sem tudott, bár az akarat meglett volna, mert szerette apánkat, és hitt benne.

Apa dolgavégezetlenül 1929 márciusában nem a Ferenc utcába tért meg érolaszi és albisi Canossa-járásából, hanem a Széles utcai Körös-híd korlátján át a vízbe dobta magát. Úszni nem tudott. Egy román rendőr éppen a hídfőnél ácsorgott, észrevette a kapálózó-fulladozó embert a vízben, bátran és hősiiesen utánaugrott, és kihúzta a partra, leállított egy konfliktust, és hazahozta apánkat a Ferenc utcába! A rendőr nem tudta, mi, miért történt, csak azt, hogy ez a magyar nemzetiségű postás valamiért el akarja dobnia magától az életet. Anyánk rettentően megrémült, akár a rendőr, ő is abban volt, hogy a postán történhetett valami, nem tudta ugyanis, hogy Apa miért járt Érolasziban és Albison.

A rendőr, aki a régi időkben is Nagyváradon szolgált, azt mondta szép magyarsággal:

– Nézze, jóember! Én nagyon szégyellem ezt a sok-sok magyar öngyilkost, aki mostanság eldobja az életét. Mint román ember, mint jó román hazafi szégyellem. Mert ezt a mi uraink,

azok a rothadt, de jól meggazdagodott politikusaink idézik elő, fenyegetéseikkel, politikájukkal! Én nem emlékszem, hogy a régi magyar világban egy román embernek azért kellett volna eldobnia magától az életet, mert román. Most viszont az én szolgálatomban már ez a tizenhatodik eset, szerencsére nem végződött tragikusan. Mi a fészkes fenéért kell itt mindenkinek románná lennie? Az én rokonságom magyar időkben se tanult meg magyarul, pedig Ferenc Jóska uralkodása alatt nőtt fel. Most meg mindenki legyen ósromán? Mind gazember, aki ezt kitalálta! Mind gazember, úgy tudják meg tőlem, Brătianu, Goga, Maniu, Lupu, a fene tudja, kicsoda még, mind! Maga igyék egy jó, forró rumos teát, pihenje ki magát. Én nem szólok a hivatalában arról, hogy mi történt. Nem is jelentem. Két szép fia van, álljon talpra, jóember! Amit Isten adott, az életünket ne dobjuk el a magunk önszántából. Ezzel is csak azoknak a gazembe- reknek segítünk. Ők éppen azt akarják, hogy maguk elpusz- tuljanak, de mielőbb. Ne hagyja magát: Engem sose bántott senki a régi világban azért, mert román vagyok, én is meg- védek most, hogy román világ lett, mindenkit, aki nem román! Nem tehetünk róla, hogy minek születünk. Van elég csaló, uszító, tolvaj, sikkasztó, azok miért nem ugrálnak bele a Körösbe?! Mind behajítanám, és nem is ugranék utánuk. Ideállhatok a spór mellé, hogy megszáradjon a ruhám?..

Amikor apánknak ez a családi okból végső elkeseredésében elkövetett öngyilkossági kísérlete történt, 1929-ben Zoltán bátyám már kilencéves elmúlt, én meg az ötödik évemben jártam. Homályos emlékem van a napról, a kora reggeli órá- ról, amikor hazahozta egy ugyancsak csuromvizes, barna ruhás rendőr. Jóságos és igen együttérző szavaira a bátyám is emlékezett, de később apámat is kifaggattam a történetek- ről.

– Akkor a ti folyton romló egészségi állapototok miatt tet- tem szóvá többször is anyátok előtt, hogy el kellene adnunk azt a rossz, nedves falú Ferenc utcai házat, ahol születél, és megvenni ezt a Temető utcai telket, s felépíteni rá ezt a házat, amelynek udvarán beszélgetünk, fiam. Mi örökké csak anyagi dolgokon vitáztunk. Ahányszor szóba került a házhely-vásárlás és az építkezés ügye, mindaz, amit Szőke Ferenc főorvos javasolt a ti érdeketekben, az újra tüzet

élesztett közöttünk, mégpedig hosz- szan parázsló tüzet, mely fel-fellán- golt és égetett. Mikor aztán az orvos egyik találkozásunk alkalmával újra sürgette, hogy költözzünk egészsége- sebb otthonba, igen paprikás hangu- latban érkeztem haza a hivatalból. Ilyenkor – kerülendő a marakodást –, míg mérgem lohad –, az volt a szo- kásom, hogy hazaérve nem mentem a lakásba egyenest, hanem hátrabo- torkáltam az udvarunkba széjjelnéz- ni, megtekinteni a méhest, a baromfiakat, a gyümölcsfákat, hogy rendben vannak-e, és csak dühöm csillapultával mentem be a házba. Anyátok persze tudta, hogy mi bánt, ő viszont készült az összetűzésre. Kikiabált a konyhaablakon: „Ugyan mi a fenét mászkálsz ott, ha már hazajöttél? Meddig várjalak itt, a kiméért levessel?” Én épp a civódást akartam elkerülni, de anyátok éles, provokáló hangja felbőszített. Elővet- tem én is a „nagydobot”, aztán bumm, bele a két dobverővel, zeng- jen a ház, ha csak ez hiányzik! Össze- vissza sértegettük egymást. Én is elvesztettem az idegeim fölött az uralmat, és azt találtam mondani, hogy „a fene ette volna meg azt a per- cet, amikor feleségül kértelek!” Mire ő így replikázott: „Ó, de odavagy most! Vajon ki a fenét vettél volna el, te nyomorult, te nyomorék? Hiszen még annyi pénzed se volt, hogy leg- alább a jegygyűrűt megvegyed!” Ezzel aztán halálos sebet ütött raj- tam, talán ő se tudta, mekkorát! (...)

Eközben, mint mindig, ha a gazdasá- gi helyzet romlott – márpedig 1929- ben Romániára is jelentős mérték-

ben hatott a világgazdasági válság –, kiéleződött a hatalom és a politikai szélsőségek közötti nyílt harc. Politikai amnesztiát követelő gyűlések zajlottak Váradon, amelyeken Ulmann Sándor, dr. Szántó Dezső, Lucrețiu Pătrășcanu, I. C. Frimu és más kommunisták és szocialisták szabadon bocsá- tását követelte a szervezett munkásság. 1929 első márciusi vasárnapján, délben mintegy száz ifjúmunkás vonult föl a váradi korzón, kiáltozva a tüntetés jelszavait, s röpiratokat osztogatott. A rendőrség ott termett, szétverte őket, mintegy hatvan ifjúmunkást letartóztatott. A kommunisták az egész országban megrendezték az úgynevezett „Vörös Nap”-ot, tüntetéseket szerveztek, de komolyabb zavargásra csak Váradon és Marosvásárhelyen került sor. Vásárhelyen több mint kétezer ember tüntetett és verekedett össze a rendőr- séggel. A szocdemek tiltakoztak a „felelőtlen elemek” akciói ellen. Úgy vélték, hogy az ilyen demonstratív „Vörös Napok” nem annyira a munkásosztály erejét mutatják meg, mint ahogy a röplapok hirdették, hanem azt inkább, hogy kik a kommunisták, kiket lehet és kell még letartóztatni és hülyé- re verni a lakosság köréből. Provokálták az elnyomás szigo- rítását, ártatlanul odasodródott embereket juttattak börtön- be, míg a megmozdulások szervezői külföldi útlevellel felszerelve, vagy illegális úton, többségükben megléptek!

Fónagy János munkásvezér tüdőbajban halt meg a doftánai börtönben, ő Kahána Mózással együtt próbált megszökni, sikertelenül. Temesvári temetésén tűzharc tört ki a balolda- li munkásság és a rendőrség között. Itt is lebukott hatvan- két ember, aki a börtön falain kívül többet használhatott volna a mozgalomnak, mint odabent. A mártírt szép csend- ben, az öntudatos gyász méltóságával kellett volna eltemet- ni. Elkerülni minden, lebukással járó provokációt. Az inci- dens nyomán a rendőrség, sőt, a kormány kilátásba helyezte az Egységes Szakszervezetek feloszlását, mivel bebizonyo- sodott, hogy az illegális kommunista párt fedőszervei. (Ez így is volt!) A váradi bíróság június elsején rendelte el az Egységes Szakszervezetek feloszlását, a Munkásotthon bezárását, vagyonának elkobzását. A vádat román ügyész, Valer Sovrea képviselte, az ítéletet viszont magyar bírók, Aliquander Kálmán és Kálnay Andor mondták ki. Május elsején, amikor a nagy berlini zavargások zajlottak, Vára- don, a Pável utcai munkásotthonban szocdem gyűlés volt, amelyen Aurel Lazăr polgármester is részt vett, valamint a

már említett dr. Gyenge János presbi- teriánus(!) lelkész. A beszédet a később, 1938-ban fasiszta terroristák, vasgárdisták áldozatává lett dr. Böszörményi Emil tartotta.

A milliomosoknak is tartogatott valamit ez a hónap: Rothschildné Wertheimstein Rózsika hazalátoga- tott Londonból Nagyváradra, ahon- nan 21 évvel előbb ment férjhez világhíres gazdag urához! Egy nővére élt akkor még Váradon, Aranka, a cséhtelevi uradalom gazdája. „A régi Ritoók utcai kúriában szállt meg, 19 éves lánya kíséretében – lelkendez- tek a lapok. Hozzátették: – Egyébként senkit nem fogad. Ne járjanak a nya- kára koldulni.” Egyik lap újságírója azt írta: „Kislánya édesen, magyarul mosolygott.” Érdemes lett volna meg- tudni, hogyan csinálta...

Közben rotyogott a nagypolitika fazekában is a holnapi leves: Mária anyakirályné találkozott és kibékült kitagadott fiával, Károllyal az észak- franciaországi Dinard-ban. Jelen volt Manoilescu volt pénzügyi államtit- kár is, aki 1927 őszén karlizmus vád- jával állt a bíróság előtt. Akkor tagad- ta, hogy Károly híve lett volna, most bizonyította. „Nincs politikai jelentő- sége a találkozásnak, családi ügy... anyja és fia látták egymást...” – írták a lapok. A távlatokat szem előtt tartó újságírók tudták, hogyan kell ilyen- kor fogalmazni. Azért a liberálisok körében idegesség mutatkozott. „Kár- oly tudja – volt olvasható a lapokban –, hogy soha többé, semmilyen jövője nem lehet Romániában!” (Nem bizony, a következő év június hatodi-

káig, amikor hazatérve kiskorú fia, Mihály helyett elfoglalta a királyi trónt...) Az uralkodó legbefolyásosabb hazai száláscsinálója az erdélyi, majd nagy-romániai politikai élet egyik vezéralakja, Iuliu Maniu volt. 1918 decemberében az Erdélyi Kormányzótanács, a Consiliul Dirigent elnöke, tíz év múlva Románia miniszterelnöke lett.

Octavian Goga nagy ellenfél volt Maniu számára, nagyobb tudású, de Maniura mégis jobban hallgattak Erdély román nacionalistái. Az 1920. évi Averescu–Goga-kabinet oszlatta föl Maniu erdélyi Consiliul Dirigentjét. Maniu ötvenévesen, 1928-ban került hatalomra, egyesítette az erdélyi Román Nemzeti Pártot a regáti, Mihalache néptanító vezette Parasztpárttal. Gogát mélyen sértette, hogy ő nem hat Erdélyre, Maniut pedig szinte vakon követik. Pedig Goga színesebben, Maniu fakóbban beszélt, politizált. De míg Goga autón járt, Maniu mindig buszon és vonaton, „emberközelen”. Goga lapja, a *Țara Noastră* (Hazánk) állandóan uszított Maniu ellen. Goga kedvelt támadási motívuma volt Maniu ellen, hogy „csak a Bibliát olvassa, azt is magyarul!” Máskor így írt: „Vajon Maniu milyen nyelven beszélget a francia követtel, hiszen a követ úr nem tud magyarul?” Iorga emlékiratai is tele vannak Maniut rágalmazó részletekkel: „Órákig beszélhetsz vele, és még mindig nem tudod, mit akar!”

A sokat vitatott 1918. december elsejei gyulafehérvári nyilatkozat egyik szerzője Maniu volt. Mikor tíz év múlva kormányra lépett, azt várta az erdélyi magyarság, hogy ő majd betű szerint végre fogja hajtani az ígéreteket Nem tette! A Magyar Párt két évig várta türelemmel, mikor fog hozzá végre, majd 1930. október 26-án nagygyűlést hívott össze Szatmárnémetibe. Tiltakozó határozatot fogadtak el a fokozódó nemzetiségi sérelmek miatt: hadd hallja a kisebbség szavát az akkor már megkoronázott új király, II. Károly is. A határozat leszögezte: a romániai magyarság az elszegényedés és a kulturális elnyomás lejtőjére került. Tiltakozott a nagygyűlés a megkülönböztetések, a rendőri-csendőri magyarellenes terror, a besúgórendszer, a közigazgatási és jogi elnyomás miatt. Továbbá tiltakozott a Magyar Párt „Maniu, Mironescu és Titulescu urak” külföldnek szóló, megnyugtató nyilatkozatai ellen, amelyek nemzetiségi Kánaánnak próbálják feltüntetni Romániát. A tizenkét éves

ígéretekből 1930-ig nem lett semmi, ezért a Népszövetség elé fogják tární az erdélyi magyarság helyzetéről szóló jelentést, a sérelmeket, a tényeket. Cuza professzor fő embere, Corneliu Zelea Codreanu viszont propagandakörútra indult, kezdve Torda-Aranyos megyével. Hirdette: a Cuza-pártot kell támogatni, „Cuza apostolt”. Vissza kell fizetni minden eddig beinkasszált adót a román parasztságnak. Telik a zsidók pénzéből, amit viszont el kell venni, aztán tehervagonokba rakni őket, és menél távolabbra utaztatni, hogy sose térhessenek vissza! „Ha mi hatalomra kerülünk – hirdette a vasgárdista Codreanu –, minden párttagnak 2000 lej fix fizetést ad a kormány.” Uniformisról beszélt, amelyhez pulykatollas süveg tartozik majd. (...)

1930 januárjában a román lapok örömmel köszöntik Szabó Dezső író újra ismételt bejelentéseit, hogy Romániába költözik, és ott Gheorghe Mille néven román író lesz, mert csalódott a magyarságban... Szabó Dezső blöffjére, miszerint megundorodva a magyarországi állapotoktól s a magyarság magatartásától, román íróvá lesz, a román sajtó hangadó orgánumai rögvest ujjongva válaszoltak. Perédy György váradi szerkesztő februárban fölkereste Szabó Dezsőt trónoló helyén, a budai Philadelphia kávéházban, ahol hódolóinak harsogta szélsőséges, ám igen szórakoztató átkait az akkori magyar közéletre s vezetőire. Perédy kifaggatta: igaz-e, amit önmagáról terjeszt, vagy csak afféle nyíldöfés az ellenfeleibe? Pamfil Șeicaru sovinizta publicista

a *Curentulban*, a *Viitorul* című lap pedig vezércikkben üdvözölte Szabó Dezső, azaz a leendő „Gheorghe Mille” jövődöbéli román író nagyság elhatározását. Perédy beszámolójából kivehetően, Szabó Dezső igen zavaros válaszában kifejtette: elhatározása „komoly”, most tanul románul, lehet, hogy épp a *Curentulnál* fog dolgozni (ez volt az egyik legvéresebb szájú magyarfaló román napilap!), és tanulmányokat fog publikálni román nyelven, irodalmi témákról. Elhatározásának okát – mondotta – nem tudja megadni, Perédy konzekvenciája az volt: blöff, Szabó Dezső csak beszél a levegőbe! A *Nagyváradi* 1930 márciusában közölte az interjú teljes szövegét. „Összes vetésem hiába volt!” – szögezi le Szabó.

Váradról Tabéry Géza reagált a nyilatkozatra. Emlékeztette a pesti író: pár éve szláv származással vádolta őt, Tabéryt, most pedig előáll az ő román származásának hazugságával. Tabéry fölívta budapesti zseni kollégájának a figyelmét a tényre, hogy „Írónak lenni Bukarestben se nagy vigalom”, valódi román írónak sem: kenyérgondok, intrikák, politikai csetepaték nehezítik a dolgát. A kormányt ölelgető konformistának pedig Magyarországon is jól megy, lásd Herczeg, Zilahy vagy még előbb Jókai példáját. Az ellenzékivel Román-

niában is keményen elbánnak, lásd Panait Istrati sorsát. A továbbiakban Tabéry szemére veti Szabó Dezsőnek, hogy tíz éve még diákgyűléseken ő szította azt a fehérterrort gerjesztő kurzusszellemet, amelyet most „görénykurzus”-ként emleget, joggal. De hát ki hatott kire? Patológias alkat Sz. D. – írja –, nem szabad komolyan venni. „A ház helyén, amelyben Kolozsvárott gyermekkorában Szabó Dezső lakott, ma az elmekórház áll” – írja rafinált célzás-ként. És – kérdi végül – fog-e ott állni vajon egy szégyenoszlop is, emlékeztetve a „legnagyobb magyar törtető”-re, mementóként?

(Folytatjuk)

*A szöveget gondozta és szerkesztette
SZILÁGYI ALADÁR*

Ha hétfő, akkor Quiznight

Nagyváradon is népszerű a kocsmakvíz

Melyik az a játék, amelyet öt országban játszik rendszeresen háromezer ember magyar nyelven? – akár ez is lehetne a hétfőnként Nagyváradon megtartott kocsmakvíz egyik kérdése. A helyes válasz pedig: a Quiznight.

A hét legutáltabb napja rendszerint a hétfő, kivéve, ha kocsmakvízre jársz. Akkor ugyanis a hétkezdés nehézségeit felülírja az, hogy tudod: este vetélkedőre méész, és amellet, hogy barátokkal találkozol, az agyad is pörgeted a könnyebb vagy nehezebb, viccesebb vagy komolyabb, érdekebb vagy köznapibb, vagy akár idegesítő kérdéseken, képrejtvényeken, anagrammákon, feladatokon.

Tizedik évadában jár a Quiznight, a quiznight.hu honlapja szerint a nemzetközivé lett bajnokságban öt országban 1796 csapat játszik többé-kevésbé rendszeresen. Nagyváradon 18 csapatot regisztráltak, általában 15-16 csapat ül le hetente a Gekko pubban az asztalokhoz, hogy pontokat szerezzen és – bármilyen közhelyesnek tűnik is ez – szórakozva tanuljon is. Játékosként állíthatom: a kvízestek egyik nagy előnye többek között az, hogy ritkán méész haza úgy egy-egy forduló után, hogy ne maradj valamilyen, számodra új információval.

Abban a korban, mikor sokan, sokféle eszközzel próbálnak közösséget építeni, külön erőfeszítések nélkül alakul, formálódik a közösség a játék helyszínein.

Bartha Álmos, aki ezt a vetélkedőfajtát Magyarországon meghonosította, el is mondta: bár örült volna annak, ha valamelyik nagyobb sajtóorgánium felfigyel a tizedik évadában járó Quiznightra, és hírét viszi, utólag nem bánja, hogy nem így történt, mivel nem lett belőle trendi, divatos valami, ami utóbb eltűnik a süllyesztőben. Azok, akik játszanak, azért maradtak ott, mert barátok, ismerősök ajánlották

nekik a hétfői alkalmakat, és megszerették a kvízesteket.

Kvízközösség épült

Bár kínait tanult, latint tanítani ment ki első alkalommal Kínába, ott találkozott először a kvízzel, mesélte Bartha Álmos. A játéknak ezt a formáját Magyarországon ő honosította meg, s azóta Romániában – büszkén mondhatjuk, hogy először itt Nagyváradon –, Ausztriában, Szerbiában és Írországban is rendszeresen játszanak, hetente mintegy háromezren.

Bartha Álmos tehát Kínában, az egyetemen találkozott először a játékkal, ott annak szervezője, Frank Vaughan reklámozta, és ez vált a csütörtöki állandó programjukká. Miután hazatért, mindenkinek mesélt arról, hogy ez mennyire jó időtöltés, és ment volna játszani, csak éppen sehol nem talált olyan kvízt, amely nyilvános lett volna. Az ELTE bölcsészkarán volt például, de zárt körű, ezért hát megcsinálta ő maga.

Szentendrén indította, de hamarosan Budapestről is kezdtek kijárni a vetélkedőkre, látszott, hogy ez a fővárosban is működhetne, ám egy évbe telt,

míg megtalálták a helyet maguknak. Aztán egy ismerőse elmondta Bartha Álmosnak, hogy Pécsre megy tanulni, ő ott honosította meg a játékot, Twitteren bejelentkezett valaki, aki Szegeden indította el. Más, aki Szegeden végezte az egyetemet, elköltözött Szolnokra, újabb valaki Kecskemétre, ők is vitték magukkal a vetélkedőt.

Az ausztriai Grazból telefonon hívták fel, mesélte Álmos, hogy játszanának, az ő öccse, aki már Budapesten is beugrott a játékba, akkor Grazban élt, hozzá irányította az érdeklődőket, így Ausztriában is játszani kezdtek. Az első nem magyarországi helyszín mégsem Graz volt, hanem Újvidék. Csorba Lóci, a Lóci játszik együttes aktív tagja az egyik játékra elhozta egy barátnőjét, Szerda Zsófit, aki nagyon aktív szervező, és ő is elmondta, hogy vinné tovább a játékot Szabadkára. Velük játszott egy csapat, ők vitték el Magyarországra. Ezután jött a grazi telefonhívás, majd Nagyvárad, aztán Írország. Romániában egyébként Kolozsváron és Baróton játszanak még csapatok. Írország mellett Németországban is játszottak egy darabig, de ott nem ragadt

meg a vetélkedő, mindkét országban olyanok indították el, akik már valahol jártak kvízre, és a Kőrösi Csoma Sándor programmal kerültek külföldre. A program célja, hogy az ott élő magyaroknak tevékenységeket szervezzenek. Havonta egyszer Melbourne-ben és Los Angelesben is tartottak kvízt, de kértek már tőle Európáról anyagokat Nepálban megtartott játékokra is, mondta Bartha Álmos, aki maga is vezet vetélkedőket, jelenleg a Noked Csak Dezső! nevű budapesti szórakozóhelyen.

Szerinte egyébként más a hangulata a játéknak Budapesten, és más vidéki városokban. A fővárosban kicsit személytelenebb lett, míg a kisebb közösségekben többnyire olyan csapatok játszanak, amelyek tagjai ismerik egymást. A hétfőnkénti kvízzjáték nagyon jól össze tud tartani csapatokat, baráti köröket, családokat, van rá példa, hogy unokák és nagyszülők vannak csapatban, és ez a stabil hely, ahol találkozhatnak.

Amiről lehet beszélni, abból kvíz kérdés is lehet

Játékosként nagyon jókat lehet szórakozni, vagy éppen morgolódni, vitázni egy-egy kérdésen, azonban arra is kíváncsi voltam, mennyi munka van a kérdéssorok összeállításában. Az első fordulóban 25 kérdésre kell tudni a választ, ezek között vannak általános és tematikus kérdések is, illetve itt a Kapcsolatkör, ahol kilenc kérdés válasza alapján kell rájönni arra, mi a kapcsolat ezek között, s a

kapcsolat a tizedik válasz. Tíz villámkérdésre is válaszolni kell, majd a második fordulóban a Kire/mire (itt információmorzsák alapján kell kitalálni, kire vagy mire gondoltak a feladvány készítői) további húsz kérdés következik, köztük a „plusz tízes kör”. Ebben öt kérdés van, összesen tíz (1-2-2-2-3) pont nyerhető, ha azonban valamelyik válaszod rossz, akkor nullázol, magyarul elvesztetted a jó válaszokkal szerzett pontjaidat is.

Szentendrén kezdetben húsz-húsz kérdés volt az első és a második fordulóban, a villámkörrel közöttük. Bartha Álmos elmondta, hogy folyamatosan figyelte, ki és hogy reagál ezekre a kérdésekre, és azt vette észre, hogy egyrészt nagyon nehéz húsz ugyanolyan kérdésen keresztül megtartani az emberek érdeklődését, másrészt voltak olyan feladattípusok, amiket a játékosok jobban szerettek, és olyanok is, amiket lehetett blokkosítani. Az első alkalom után mindkét fordulóban öt-tíz-öt arányban blokkosították a kér-

déseket, a plusz tíz pedig az első évad végén került a játékba. „Nagyon akartam valamit, ami kihegyezi a végére, ez dramaturgiailag fontos, meg ahova a nehéz kérdéseket be lehet rakni” – mondta Bartha Álmos, és azt is elárulta: folyamatosan figyeli a nemzetközi kvízeseket, hogy mit találnak ki, milyen játékelemet használnak. A jelenlegi, tizedik évadtól az anagrammákat váltó Listát például egy új-zélandi oldalon találta.

Nehéz egyensúlyban tartani a kérdéseket, hiszen tudatos cél, hogy ne kerüljön túlsúlyba egyetlen témakör sem, és azt is fontos, hogy csapatmunka kelljen a válaszadáshoz. Az

Tavaly öt váradai csapat játszott a budapesti döntőn

rossz kérdés, ha a csapat nem tud valamin elindulni a válaszadáshoz, ott valami pluszt hozzá kell adni, hogy legyen egy morzsa, amit felhasználva el lehet indulni. Bartha Álmos számára a másik fontos szempont, hogy a játékosok vigyenek valamit magukkal a játék után, ezért a kérdésekben legyen valami vicces, frappáns, elgondolkasztó, valami, amit megjegyez az ember.

Hogyan hogyan születnek a kérdések? „Nekem úgy néz ki a hetem, hogy vasárnap leülök 5-6 óra körül, és reggel 6-kor állok fel az asztaltól, addig csinálom a kvízt. Azt szoktam mondani, hogy mikor beírtam az utolsó kérdést, onnan kezdve még tíz óra, mire elkészülök mindennel, hogy meglegyen a prezi, meglegyen a segédlet, mindennek még egyszer utánaolvasni, összegyűjteni, hogy mit kell

róla tudni, kinyomtatni a lapokat, Budapesten például mindent én nyomtatok, címkézek, csak az adminisztráció egy teljes munkanapot kitesz, plusz a kérdések, az is szinte egy teljes munkanap, mire megvan az összes” – mondta Bartha Álmos. Mára ő már szinte ebből él, a „civil munkája” szinte minimális, de például csapatépítő tréningekre készít cégeknek kvízeseket. Ezeknél szinte mindig az a kérés, hogy a szakterülethez kapcsolódjon, inkább könnyedebb legyen, zenés, filmes kérdésekkel.

A 2018/19-es évadot közös teremben kezdtük

Ami pedig a bajnokság kérdéseit illeti, szerinte amiről lehet beszélgetni, az bekerülhet a kvízbe. Fontosnak tartja a pink ribbon (rózsaszín szalag) és bajusz fordulókat, hiszen ezzel a mell- és a prosztaták elleni küzdelemre hívják fel a figyelmet. A rózsaszín szalag, illetve a bajusz viselésével „jelvényeket” lehet nyerni, ezek 2011-12 táján, az úgynevezett gamification nyomán kerültek a játékba. Ennek egyik célja, hogy együtt tartsa a mezőnyt, hiszen akinek kevesebb a játékkal elért pontszáma, a jelvényekkel szerezhethet további pontokat.

A fordulók végén Budapesten tartják meg a bajnokságot, ezen az egész évben jól teljesítő csapatokat a hozott pontokkal jutalmazza. Nem könnyű helyet sem találni több száz ember befogadására, a pénz, ami a budapesti szórakozóhelyekről származik, erre megy rá, de miután már több helyszínük lett, fontosnak tartották megszervezni ezt is. S hogy mit jelent Bartha Álmosnak a kvíz? A válasz: „Most már teljesen az identitásom része. Egy előadáson is megkérdezték, mit jelent, s akkor azt mondtam, hogy én történetmesélésre használom a kvízt, így el tudom mesélni azokat a történeteket, amiket meg akarok osztani másokkal, és talán azért választottam ezt, mert úgy gondolom, hogy az a tudás igazán a tiéd, amit te magad szerzel meg, és nincs a szádba rágva, nem készen kapod, hanem neked kell megküzdened a válaszáért. Ha picit, akkor picit, ha nagyon, akkor nagyon, de ez jobban megmarad. Ezért szeretem ezt a műfajt.”

Játékosból kvízmester

Azt már említettük, hogy Romániából elsőként Nagyváradon kapcsolódtak be a játékba, majd Kolozsvár és Barót következett. Az pedig, hogy Váradon is meghonosodott a játék, Vad Zoltán informatikatanárnak köszönhető, aki, mint elmesélte, maga is játékosból lett kvízmester. Mielőtt átadjuk neki a szót, elárulhatjuk, hogy Bartha Álmos is dicsérte a váradai kvízmestert, lelkesedését, munkáját, azt, ahogy üzemelteti a váradai kvízközösség Facebook-csoportját is. Őt ugyan először egy váradai vállalkozó kereste meg, de az a hely hamar bezárt, s talán Váradon sem lenne ma Quiznight, ha Vad Zoltán nem veszi át a játékot.

A rejtvénykészítőként ismert tanár elmesélte, hogy tagja az Erdélyi Kárpát Egyesületnek is, s néhány évvel ezelőtt egy túra során Reich József megkérdezte tőle, nem-e lenne kedve kvízcsapatban játszani. Akkor a Queensben tartottak Györbíró András – ő most is játszik a Chochostars csapatban – szervezésében román nyelven kvízt, de a nyelv nem volt probléma, bár ők voltak az egyedüli magyar csapat. Közben a Moszkvában is ment egy kvíz, egyik kedden itt, a másikon ott játszottak, idézte fel a kezdeteket Vad Zoltán.

A Quiznightot Nagyváradon az Azték Chocobárban egy volt tanítványa kezdte el, három vagy négy csapattal indult a játék, de a bár végül csak három hónapig volt nyitva. Az ottani kvízmester egykori diákja volt, tőle kérdezte, mi lesz a kvízzel, de a volt tanítvány azt mondta, hogy ő is megunta csinálni. „Nagyjából két másodpercig gondolkodtam, s mondtam, hogy te, figyelj, ha hagyod, én átveszem. Akkor felvettem a kapcsolatot Bartha Álmossal, ők is örültek, mert Romániában Várad volt az első helyszín” – idézte fel Vad Zoltán. A játéknak két lehetséges helyszíne merült fel, s úgy esett, hogy a Gekkot kérdezte meg először. Mint utólag kiderült, ez jó választás volt, mert Pósa Tibor, a pub menedzsere rögtön kapott az ajánlaton, tetszett neki, s szerette volna, hogy a Gekko ne csak kocsmá legyen, hanem mindenféle tevékenységnek is otthont adjon. „Megnéztük a helyszínt és a következő hétfőn már indult is a játék a Gekko-ban.” Az első kvízt még játé-

kosként kezdte, a hatodiktól már vezetni kellett a játékot, de mint mondta, hamar belerázódott, bár félt kicsit az elején, mert egész más a másik oldalon állni, mint ülni. Őt-hat csapattal kezdték, fel kellett egy kicsit futtatni a játékot, írt újságcikket meg a Facebookon népszerűsítette a játékot. Annak az évnek a végére már körülbelül tíz csapat volt, a következő évadot tíznél is többel kezdték el, jelenleg 18 regisztrált csapat van Nagyváradon.

Mi a dolga a kvízmesternek?

Bartha Álmostól már tudjuk, hogyan készülnek a kérdések, Vad Zoltántól azt is megtudjuk, mi következik ezután. A kérdéseket hétfőn reggel, legkésőbb délben megkapják a játékosok, három-négy-öt óra áll a rendelkezésükre, hogy átnézzék. „Kapunk egy segédletet is, illetve van, hogy én

még kíváncsi vagyok, ha azt látom, hogy valami veszélyes zóna, és utánanézek pár dolognak. Meg kell nézni, hogy kell-e hangosítás, vagy videójátékszás, szerencsére a Gekko-ban elég jók a körülmények, a hang is meg van oldva, a kép is elég jó minőségű” – mondta Vad Zoltán. Neki a hétfő a leghosszabb napja, délután 4-ig tanít, a fennmaradó idő néha elég a felkészülésre, máskor kevés. „Játék közben a kiélezett dolgokat el kell simítani, meg kell érezni, ha a hangulat puszkaporos, vagy ha nagyon jó. Ha nagyon jó, akkor nem kell elrontani, ha meg puszkaporos, akkor meg kell javítani.”

Neki egyébként ez a formátum tetszik a legjobban, mert itt nem mennek haza a csapatok nulla ponttal. Ha nem is tudja valaki egy kérdésre a választ, akkor meg tud oldani egy anagrammát, vagy észreveszi a kérdések között a logikai kapcsolatot.

A kvízmesterek segíthetnek is a játékosoknak, hiszen az a cél, hogy mindenki sikerélménnyel távozzon. A választ sosem szabad megmondani, bár már volt rá példa, hogy véletlenül kicsúszott a száján a megfejtés körülírás közben, de az is előfordult, hogy ezt a játékosok nem vették észre.

Szerinte is előny, hogy a játék a csapatokat beszélgetésre készíti, éppen ezért egy kis időt mindig kell hagyni a játékosoknak, és a szüneteknek is van hasznuk, hiszen akkor egymással is beszélgetnek az emberek. Persze nemcsak a szünetekben, hanem

kezdés előtt vagy játék után is megállunk egymással beszélgetni, jó alkalom volt erre például a farsangi forduló is, mikor jelmezt öltöttek a csapattagok, hiszen ezért a móka mellett jelvény is járt.

S hogy miért jó kvízmesternek lenni? „Biztos, hogy a pedagógusi pályával is kapcsolatban van, vannak még kvízmesterek, akik tanárok. Szeretek az emberekkel foglalkozni, szeretek segíteni nekik, mert a rávezetés is egyfajta segítség. Jó látni az embereket, ahogy jól érzik magukat” – hangzott a válasz.

Emellett a kvízmesterek Facebook-csoportban és cseten is folyamatosan kapcsolatban vannak egymással, egyeztetnek, főleg akkor, ha minden figyelem és szűrés esetén bennmarad egy-egy vitatható kérdés. Ha például egy kérdés túlságosan Magyarországhoz köthető, a helyi kvízmesterek cserélhetik vagy átírhatják azt a saját országukra.

Várad kvízmesterünk árulja el azt is, hogy a játék menete az egyetemi évhez igazodik, mivel Bartha Álmosék egyetemistaként kezdték el a játékot. Ez viszont módot ad arra, hogy önállóan is rendezzen játékokat a szünetek idején, főleg, ha az emberek igénylik. Rendszerint igénylik, hiszen Váradon rendszeresek a bajnokságon kívüli pluszfordulók, például karácsonykor vagy májusban, a hivatalos bajnokság

végén. Többnyire a Facebook-csoportban érdeklődik, hogy milyen időpont felelne meg a csapatoknak, a jelenlegi évadot például épp négy héttel kezdtük korábban a négyfordulós minibajnoksággal. Ilyenkor a rejtvényeket is belefoglalja a kvízbe Vad Zoltán, de a tavalyi döntő közben is az ő rejtvényeit fejthették a játékosok szünetben és amíg várakoztak. Tavaly egyébként öt várad csapat ment el a budapesti döntőre, közülük a Szír agysebészek nevű az első 15 közé került.

Ami pedig Váradot illeti, fontos a jó helyszín, az, hogy az emberek jól érezzék magukat, de az a tudás is, amit így nyerhetnek – összegezte a kvízmester. S hogy a Quiznight Nagyváradon népszerű, azt mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a játékosok, csapatok száma évről évre nő.

FRIED NOÉMI LUJZA

A Goldberg-variációkról és egy vitatható sikerű várad bemutatóról

Kritika Néhány hónapja, egy vacogós téli reggelen futottam össze a várad-szőlősi plébánia orgonistájával, Józsa Domokossal, aki jó ideje híven és lelkesen ápolja a városszéki kis katolikus templom kiváló koncertorgonájának társaságában a barokk zenei hagyományokat, ezzel is hozzájárulva Nagyvárad zenei palettájának gazdagításához. Izgatottan újságot, és talán az elsők között hallhattam a hírt, hogy lenne valaki Budapestről, aki eljátszaná tavasszal Váradon J. S. Bach Goldberg-variációit. Arról kérdezett akkor, hogy bemutatták-e már a művet teljes egészében Nagyváradon. Végül abban maradtunk, hogy szerintünk nem, de azért néhány ötlet felmerült, miként lehetne ennek utánajárni.

Aztán a szót tett követte, 2019. március 9-én, egy szombat délutánon, a Partiumi Keresztény Egyetem dísztermének maga után némi kívánnivalót hagyó zongoráján elhangzott ez a Bach művészetének és a barokk billentyűs muzsikának méltán nagy szintéziseként számon tartott darab a budapesti illetőségű Varga Petra által. Arról, hogy miért nem tolmácsolásában, miért elhangzott és nem megszólalt, majd a későbbiekben.

Mindenképpen dicséret a megálmodó(k)nak és szervezőknek: a Várad-szőlősi Római Katolikus Plébániának, a Partiumi Keresztény Egyetem Művészeti Tanszékének és a Partiumi Magyar Művelődési Céhnek, akik bevállalták, ha némi rizikóval is, és nagyvárad bemutatóként is propagálták az eseményt.

A várakozás nagy lehetett, hisz zongoraesthez képest sokan jöttek el. A hallgatók soraiban sok helyi zenetanárt, többgenerációnyi zongoristát, a kottát okostelefonjukon követő diákokat is lehetett látni, mintegy félszáz embert. Ez külön öröm, és az is, hogy a javarészt inkább szakmai

közönség mellett voltak „civil” érdeklődők is. Azért azt kicsit túlzásnak érzem, hogy például egészen kis gyermeket is elhoztak egy ilyen típusú, felnőtt fejeknek is elvont és hosszadalmas zongoramuzsikára. Sajnos be is bizonyosodott, hogy amennyire az illető kicsit zavarta ez a másfél órányi, szünet nélküli fegyelmi és figyelmi helyzet, sokszor legalább ugyanannyira zavarta ő maga is az előadót és a közönséget.

Hasznos és tartalmas volt a műsorlap, illetve Lászlóffy Zsolt (a PKE és PMMC részéről) bevezető ismertetője is, műről és előadóról. Igaz, kicsit hiányosnak érzem, hogy csak a 3-as szám szimbolikájára, jelentőségére hegyezte ki mondandóját a művel kapcsolatban, ami ugyanúgy telis-tele van a 2-es és 4-es szám rendszerével, mikro- és makrostruktúrájában egyaránt. Azt sem értem egészen, miért Kocsis Zoltán neve merült fel a bevezetőben, ha jól emlékszem, nincs is Goldberg-felvétele, és ha ez tényleg igaz, akkor valószínűleg a rendkívüli művész szigorú szakmai önfegyelme és önkritikája miatt alakulhatott így. Tőle már sajnos nem kérdezhetjük meg. Na de lépünk tovább, Kocsis szerencsére mindig, mindenütt aktuális marad.

Anekdota és matek

Mielőtt sorra vennénk a fenti számok szerepét, a mű egy rövidebb ismertetésére a szervezők által is felhasznált, még mindig hasznosnak bizonyuló Pándi Marianne-féle koncertkalauz-sorozatból kölcsönzött szöveg egy részletét tartom a legmegfelelőbbnek alapul venni.

„A Klavierübung IV. része 1742-ben jelent meg, Balthasar Schmidt kiadásában. Ez a füzet egyetlen kompozíciót foglal magában: az Anna Magdalena Bach 1725-ben összeállított, második Kottáskönyvében található – vitatottan Bachtól származó – Áriát és annak kétmanuálos csembalóra írt harminc változatát. A – mind terjedelmében, mind jelentőségében – rendkívüli alkotás névadója, Johann Gottlieb (Teophilus) Goldberg Keyserling gróf személyes környezetéhez tartozott, aki gyakran megfordult Lipcsében és magával hozta a fent nevezett Goldberget.”

Az ezzel kapcsolatos történet Johann Nikolaus Forkeltól, Bach első életrajzírójától származik. Eszerint a gyakran betegeskedő Hermann Karl von Keyserling gróf, álmatlan éjszakáinak enyhítésére a szomszéd szobában muzsikáltatta szüntelenül csembalóján szegény Goldberget. Egy alkalommal a gróf említette Bachnak, hogy szeretne már néhány új, lágy és vidám darabot a rossz éjjelek enyhítésére. Bach megírta variációsorozatát, s az olyannyira elnyerte a gróf tetszését, hogy állítólag szokatlanul nagy pénzjutalomban részesítette a szerzőt. Eddig a történet.

Forkel anekdotájának valóságtartalmát az is megkérdőjelezni látszik, hogy a csembalista Goldberg a mű megjelenésekor mindössze 14 esztendő volt, tehát egyáltalán nem bizonyos, hogy volt-e ilyen fiatalon a nagyszabású, sok helyütt rendkívüli virtuozitást igénylő darabhoz kellő technikai felkészültsége.

Forkelnek köszönhetően mindenesetre máig Goldberg-variációk maradt a mű populáris címe, az első kiadás borítóján található prózaibb és komplikáltabb elnevezéssel szemben: Aria mit verschiedenen Veränderungen vors Clavicimbal mit 2 Manualen, azaz Ária különböző variációkkal kétmanuálos csembalóra.

A hosszú ideig csak egyszerű gyakorlatnak tartott variációk valódi értékét ha sokára is, de felismerték. Mára méltó helyét foglalja el nemcsak a historikus billentyűs repertoárban, de a modern zongoráéban is, amihez sokat tett hozzá 1955-ben egy kanadai pianista, nevezett Glenn Gould (róla is a későbbiekben).

Az Aria cím ez esetben egy itáliai variációs basszusmodellre utal, tehát nem dallam, hanem meghatározott continuo, harmóniaváz az alapja a változatoknak. Az említett Aria elhangzását követően szokatlanul sok, 30 változat következik, majd a mű végén, a hosszú zenei utazást és átalakulásokat követően újra megmutatja magát a kezdőtétel, változatlanul, mégis metaforikusan, önmagával szembenézve és azonosulva.

Nemcsak az Aria frázisai ívszerkezetűek (barokk boltív), de szabályos hármas csoportokban ismétlődve, összefűződő ívek sorát alkotják a különféle variációk is: egy-egy figuratív-, karakter-, illetve kánonvariáció a tartópillér. Bach ügyelt tehát arra, hogy folytonosan fennálló hangulati kontrasztokat is teremtsen a tételek között. Mindez végig G-dúrban (3 alkalommal g-mollban), egyszóval G, mint Goldberg.

Figuratívak a harmóniát többnyire virtuózan (gyakran toccata-szerűen) körülíró, gyakorta gyors vagy nyakatekert kézkeresztezéseket igénylő változatok. Karaktervariációk a különféle tánc tételeket vagy

más típusú műfajokat, szerkezeteket idéző részek (menüett, siciliano, sarabande, fughetta, concerto, triószonáta, francia nyitány típus stb.).

A kánonok az alapidallam prímén, szekundon, tercen stb. történő imitációjával, szigorú mérnöki precizitással szólnak meg, egészen a nonával bezárólag. A matematikai és építészeti szerkesztés pontossága és a művészi kifejezés találkozása talán ezekben a kötött formákban leginkább lebilincselő. Két esetben (kvart no.12 és kvint no. 15, mollban) tükörkánont is ír Bach, nehogy túlságosan unatkozunk. De a tükrözés minden tekintetben jelen van a többi tételben is, maguk a bináris szerkezetű tételen belüli egységek is sokszor rendkívül szellemesen reflektálnak önmagukra: változatosság az egységben, egység a változatosságban Bach egyetlen variációformában komponált nagyszabású művében.

Visszatérve a mű kulcsszámaihoz, vegyük is sorra ezeket, ha csak érintőlegesen is, például, miért nem csak a már említett 3-as része a darabnak.

A 3-as Bach életművében (és persze nemcsak az övében) még a nem egyházi jellegű műveknél is a szentháromság szimbólumkörére utal. Itt: háromnegyedes ütembeosztású a változatokhoz szolgáló Aria tétel és sok más rész is ternáris ütemezésű. A kétszólamú kánonok alá szintén egy harmadik, basszus ellenszólam csatlakozik, de sok imitációs jellegű karaktervariációban is felbukkan a háromszólamúság (pl. 2., 13., a 16. – a francia nyitányt lezáró rész, 19., 25., 26.).

A 2-es szám egyensúly, de ellentétpár is. Két egyenlő részre osztja a teljes darabot a már említett 16. változat, az ún. francia típusú nyitány, bevezetve a következő blokkot, de két részre oszlanak a 2 × 16 ütemes tételek egységei is.

Ha a 3-as a kézzel nem fogható szentségre utal, ehhez képest a 4-es a négy őselemre, magára az anyagi világra. 2 × 16 (32), azaz 2 × (4 × 4)-es struktúrájú a variációk frázisainak alapszerkezete, és ugyanilyen formán a nyitó és záró Aria tétellel 32 részre tagolódik a teljes darab is, tehát a mikro- és makroformátum egyaránt egymás kölcsönös

mintája, akár az univerzum mikro- és makrostruktúrája. Négyszólamúak továbbá az imitációs típusú 4., 10. (fughetta), 22., 30. változatok is.

Íme mindössze néhány alaparány, amely valamelyest jobb betekintést nyújthat Bach mesteri architektúrájába.

A „Golbergről” személyesebb hangon

Valamikor volt egyetemi első évemben kézről kézre járt közöttünk másolásra egy magnókazetta, rajta a Goldberg-variációk, minden idők egyik legfurább zongoraművész-figurája, a kanadai Glenn Gould interpretációjában. Gould élete során néhányszor rögzítette ezt a külső méretében monumentális, mégis miniatúrák gyöngyfüzéréből álló barokk műalkotást. Ezek közül a két sarkpont az 1955-ben, illetve a kevéssel halála előtt, 1982-ben megjelent (időben az előzőnél majdnem harmadával hosszabb) verzió volt. Mindkettő zseniális, mindkettő merész, kristálytisztán világos és minden stiláris salaktól leporolt, más-más, mégis rokon megközelítés. Halványodó emlékeim alapján úgy gyanítom, az 1982-es kiadvány kalózmásolata lehetett meg. Kotta híján akkor az első néhány variációt lelkesedésünkben még fül után is próbáltuk leírogatni, hogy mi is megkíséreljük játszani. Így adódott át a mi akkori váradi zenészgenerációnknak a kultikus mű, így találkoztunk a szemérmetlenül kiváló,

világraszóló kaliberű zongoristával, meg persze azzal a rejtélyes fogalommal, hogy milyen is az, amikor valakinek ténylegesen van mondandója egy előadásmóddal. A rongyosra hallgatott szalag azóta sajnos elkallódott, de szerencsére ma már a videómegosztó internetes oldalaknak és egyéb hivatalos vagy félhivatalos fájlcsereberélő szolgáltatónak köszönhetően szinte kimeríthetetlené vált az elérhető interpretációs változatok sora.

Csembaló vagy zongora?

Mindkettőre számtalan jó, illetve kevésbé sikerült példa is van a ma létező Goldberg-felvételekben. Most, a váradi bemutatóhoz híven, azért maradjunk a zongoránál.

A mű kétmanuális csembalóra íródott az első kiadás tanúsága szerint is, így a már említett több kézkereztezős virtuóz tétel bőven okozhat gondot a zongoristáknak, igaz, Schiff András zongoraművész szerint jó technikai felkészültséggel bőven elégséges egy manuál a darab előadásához. Természetesen az ő felvétele is egyike a nemzetközi kritika által is számon tartott referenciáknak.

Pár jelentősebb zongorista sikeres vagy kevésbé sikerült előadásáról nem árt azért szót ejteni a modern kori rögzített felvételek tekintetében.

Claudio Arrau 1942-ben (39 évesen): úttörőnek számít a teljes mű első zongorafelvételével.

Glenn Gould, 1955 (23 évesen): lázító öntörvényűség, szemtelenül tökéletes virtuozitás és hajmeresztő tempók, kristálytisza többszólamúság és billentéstechnika, a dallamdíszítések szabad értelmezése, például a híres lefelé szálló e-moll arpeggio, ami azóta is kísért minden előadót... Gould után már csak kétféleképpen lehetett tisztességesen a Goldberget játszani, vagy őt utánozva vagy teljesen más képp.

Wilhelm Kempff, 1969 (74 évesen): ő a „teljesen másképp” utat választja, csontig csupaszt, valósággal a felismerhetetlenségig sokkoló díszítésmentesítéseket eszközöl.

1982, Glenn Gould (50 évesen): visszatér, akárcsak az Aria tétel a mű végén, sajnos ő is utoljára, mert még abban az évben meghal.

Schiff András, 1983 (30 esztendősen): egy évvel a kései kultikus Gould-lemez után hál’ istennek megmutatja, hogy másként is lehet ezt nagyon jól csinálni.

Daniel Barenboim, 1989 (47 évesen): az egyébként kiváló Beethoven-interpreátor Bach-játékáról inkább csak annyit, hogy ízlés kérdése, talán túl romantikus beállítottságú dinamika és agogika szempontjából.

Murray Perahia, 2000 (53 évesen): felvétele a kortársaké közül az egyik legtisztábban átgondolt változat, számos újszerű, friss elemmel gazdagított.

Szerencsére az elmúlt húsz évben új felvételek valóságos dömpingje jelent meg, sok fiatal, ígéretes zongoristával, szóval van miből válogatni, tényleg csak a jó ízlés szabhat határokat.

Azért a stiláris mellényülások közül is ragadjunk ki egyet. Keith Jarrett, 1989 (44 évesen): a jazz jeles képviselője is elkövette azt a hibát, hogy megpróbálta lejátszani csembalón a nagy művet, a sokadik benyomásra is unalmasan és elnyúzva. De Chick Corea is nyilvánosan megmutatja preklasszikus technikai hiányosságait egy internetes videón, ahol épp a bal kéz ujjrendjével kínlódik.

A váradi verzióról

Végezetül elértünk a Varga Petra változataihoz (2019, 50 esztendősen), amely a sokakban minden bizonnyal gyűlölt váratlanul sajnós alulmúlta.

Egyáltalán nem volt meggyőző. Talán nem is feltétlenül a technikai kihívás, hanem inkább a feladat mérete, súlya miatt már az első variációban jelentkeztek apró bizonytalanságok, főként a kézkereztezésnél felmerülő hangkimaradások vagy melléütések voltak fülbeötlőek, ezek bizonyára a kezdeti színpadi izgalomnak tudhatók be, gondoltam. Aztán valahogy minden elsimult, de inkább csak ellaposodott, főleg a tempók. Több, eredetileg virtuóz figuratív variációt sokszor lassú iramban kezelt, ami miatt elveszett a kontraszt az ellentétes karakterű tételek között. Ráadásul ez így tanulmányi célú gyakorlásnak hatott, biztonsági, óvatossági, steril játéknak. Annak ellenére, hogy a kotta mindvégig segítségére volt, mégis lapszus lett az egyébként is súlyos, de ismétlésekkel együtt mintegy 10 percesre nyúzott 25., g-moll variációban. Ez valóban a darab egyik súlypontja kell legyen (egyesekek még Wagner Trisztán-akkordját is belemagyarázzák a merész kromatikájába), de ne ilyen áron. A változatok sorát hallgatva világossá vált az is, hogy azért a néhány megváltoztatott barokk hangékesítésért kár minden egyes ismétlőjelet kötelező módon, akkurátusan betartani, repetitíven szájba rágni, ezzel együtt a közönséget untatni, ha sokszor sem a fél tételeken belüli, sem azok egymáshoz viszonyuló koncepciójában nem tud igazán újat mondani, érezhető, érthető kontrasztot teremteni.

Ezzel együtt az is kiderült, hogy egy ilyen komplex műbe csak beavatottak képesek igazán beavatni.

Varga Petra orgonista, zongorista, zongorakísérő és kamarazenész. Ismerheti őt a váradi közönség, hiszen több ízben is orgonált már városunkban, de úgy tűnik, bármennyire is merész vagy bevállalós volt, talán mégsem ez volt a legjobb szereplése mifelénk. Bármilyen becsülettel is próbált közeledni a műhöz, ez most másfajta, sokkal nagyobb feladat volt számára, mint az eddigiek. Még esetleg annyit tennék hozzá, mentőleg, hogy egy ilyen darab mögött akár mennyi munka feszül is, az kellő rutin híján még

korántsem garancia arra, hogy a színpadon ugyanúgy szólal meg, mint egy otthoni gyakorláskor vagy az orgona mögötti viszonylagos biztonságban. Nos, legalább megpróbált a viszonylag tisztességesen előadni.

Szerencséjére ez a mindig jóindulatú és jó szándékú váradi közönség az utóbbi aspektust értékelte lelkesen. Kié a siker vagy a harsány taps? Petráé, mert megpróbálta? Baché, mert a darab még így is nagyszerű maradt? Magáé a jelenségé, hogy bemutatót hallhattunk? Vagy inkább az erőfeszítése, a „nagy munkáé”? Döntse el mindenki magának. Ja, és nemrég olvastam erről a bemutatóról egy szépre fabrikált cikket, ami Aranyhegy címmel (azaz Goldberg) jelent meg a www.romkat.ro weboldalon. Ebben a „nagyszerű”, „rendkívül muzikális”, „unalmasnak egyáltalán nem nevezhető tolmácsolás”, „természetfölötti élmény” fordulatok köszönnek vissza. Két dolog fordult meg a fejemben a cikk (szak)írójával kapcsolatban... de akár rendelésre készült a tudósítás, akár nem azt hallotta a tudósító, ami történt, mindkettő elég elszomorító. Úgy látszik, két bemutatója lehetett aznap Nagyváradon a Goldberg-variációknak, mert ezek alapján nem ugyanazon a zongoraesten voltunk a cikk szerzőjével.

Ez jutott most nekünk, meg néhány láthatóan csalódott váradi zongoristának. Igaz, Gould kultikus, megközelíthetetlen mércét állított 1955-ös felvételével, ahogy már említettük, szemtelenül fiatalon, mindössze 23

esztendősen, és valószínűleg sokgenerációnyi közepes és valamivel jobb képességű zongoristának is elvette a kedvét évtizedekre, hogy egyáltalán megpróbálkozzon ezzel a nagyszabású darabbal. Nincs is okom párhuzamot vonni a mostani és az említett legendás előadó súlycsoportja között, még ha a párhuzamosok néha találkoznak is, de azért felfoghatjuk úgy is, hogy Varga Petra utat nyitott a jelen lévő billentyűsök számára, hogy akár maguk is nagy fába vágják a fejszájukat és megpróbálkozzanak egy jobb előadással.

A nagykönyvbe most már legalább biztosan beírhatjuk, elhangzott Nagyváradon a Goldberg-variációk, 1 óra 19 percben, ismétlésekkel, elejétől a végéig, és nem visszafelé, ha jóindulatból nem is tesszük majd hozzá, hogy amolyan langyos, mai váradi zenei léptékű minőségben.

TÓTH GÁBOR

Történetek és történetírók

Tisztelgés a történész-mentor előtt

„Eloszta bőkezűen; és termő fa gyanánt” – *Tanulmányok Kövér György születésnapjára* címmel jelent meg könyv a Romániai Magyar Doktoranduszok és Fiatal Kutatók Szövetségének Bihar megyei szervezete, valamint a Varadinum Script Kiadó gondozásában. Kövér György történész, egyetemi tanár, a budapesti ELTE Társadalom- és gazdaságtörténet Doktori Programjának vezetője idén januárban töltötte be hetvenedik életévét. A kötet az ő tiszteletére készült. A tanulmányok tematikája változatos: van itt szó reformkor-ról, falusi társadalomról, 19. századi budapesti ügyvédekről, múlt század elején élt, sanyarú sorsukon változtatni óhajtó örömlányokról, a kalandos életű nagyváradi Vaiszlovich Gyula indiai utazásáról, s még sorolhatnók.

A kiadvány előszavában a szerkesztők megfogalmazása szerint: „A kötet címéül választott sor Arany János *Csaba trilógiájának* első részéből vett idézet. Bár a cím az eposzban eltérő tartalommal bír, választásunk mégis a lényegi tartalmi mondanivaló miatt emelte ki kontextusából és helyezte át így új szerepébe azt. A kötetet (...) az egykori és jelenlegi doktori témavezetettek szerzik és adják mentoruknak, avagy a tetsző és illő megnevezéssel élve, Doktorvaterjuknak. Természetesen (...) nem minden doktori témavezetett szerző, de minden szerző doktori témavezetett. Valamint (...) nem minden köszöntő doktori témavezetett, de minden témavezetett köszöntő. (...) Mondhatjuk tehát, hogy a Kövér-iskolának az egyetemi adminisztráció teremtette legegyszerűbb módon számba vehető tagjai kívánnak itt írásukkal tisztelni.”

A borítótervet Bodovics Éva készítette; a könyvet Koloh Gábor, Papp Viktor és Tóts Áron szerkesztette. A kötet öt részre tagolódik. Az első rész a *Társadalomtörténeti értelmezések*, amelyben megtalálható Simonkay Márton *Elképzelt reformkor. Történetértelmezési vázlat* című értekezése. A „termékeny békeidők, bűvárkodó ész, hathatós akarattal”

szó van a füstbe ment tervekről is. Olvashatunk a különféle reformkor-képekről – a századfordulótól kezdve a Horthy-koron át napjainkig.

Bodovics Éva értekezésének címe: *Újabb fordulat a láthatáron? Egy környezettudatosabb történetírás felé.* „Csak abban az esetben kerülünk közelebb a történeti folyamatok és események komplex megértéséhez, ha mindkét oldal, a társadalmi és a természeti is, egyforma figyelmet kap.”

A második rész: *A társadalom és rétegei.* Itt találjuk Koloh Gábor tanulmányát: *Falusi társadalom a kolera idején. Endrőd háztartás- és társadalomszerkezete, adózása és a kolera (1834–1836).* Ebben a részben olvasható továbbá Papp Viktor *Ügyvédek a mérlegen, Budapesti ügyvédek jövedelmi és vagyoni helyzete a 19. század második felében* című tanulmánya, Csekő Ernő *Nagy adófizetőből virilis megyebizottsági tag (?). A legnagyobb adófizetők névjegyzékének első összeállítása Tolna megyében (1871)* elnevezésű értekezése, valamint G. Toronyi Judit *Virilizmus és választójog* című írása.

A harmadik rész a *Privát és nyilvános szféra.* Tóts Áron „*Erme erkölcstelen életmódból az által leszek megszaba-*

dítva.” A házasság szerepe a prostituáltak életében címmel közöl írást. Regényírók tollára kívánczó érdekes történeteket mesél el a szerző, mely esetek a 19. század végén, a múlt század elején estek meg, miközben igyekszik átfogó képet adni általánosabb érvényű társadalmi és kulturális problémákról, mint például társadalmi norma és erkölcs, identitás, házasság, prostitúció kérdése. „Felvetődik a kérdés, hogy házasodhatott-e a prostituált? Ha igen, akkor hogyan viszonyultak a házassági kötelékhez? Egyáltalán, számukra mit jelentett a házasság és a család? Milyen volt a családi életük? Ha zátonyra futott a házasságuk, akkor az miért történt és milyen következményekkel járt?” Volt olyan örömlány, aki a házasságtól várta élete jobbra fordulását. Volt olyan „kéjő”, akit házasember hitegetett évekig azzal, hogy majd elválik hitvesétől és feleségül veszi őt; s ez a kéjő anyagilag is támogatta az „úriembert”. Volt olyan nő, akit épp a férje kényszerített prostitúcióra. Volt példa arra, midőn olyannyira megromlott a házasság, hogy a feleség vitriolt öntött férjének arcába, s a kénsav meg is vakította a férfit. Verbális és fizikai erőszak történhetett mindkét részcseletről. Az sem mindegy, hogy a nő a házasság előtt, alatt vagy után prostituálódott. „A bíróságok előtt a nők a férfiakkal képest hátrányosabb helyzetben voltak: megítélésük alapja elsősorban erkölcsi magaviseletük volt. A törvényszéki játszmák egész jellegét meghatározták a nemi szerepekből adódó eltérések. Az erkölcsi mérlegelés eredményeként a bíróságokon a férfiak ellen a feleségek által felhozott vádak kevesebb súllyal estek latba. A nőket gúzsba kötötték a társadalmi elvárások és szokások, másfelől a látszat megőrzése mellett a házasság álarca mögött a férjeik szinte bármit megtehettek velük. Végző soron a házasság egyéni tapasztalatai, elvárásai húzzák meg a határt az elviselhető és az elviselhetetlen között, nem pedig a törvények” – írta befejezésként a szerző.

Nőként ez a tanulmány keltette föl leginkább az érdeklődésemet, míg váradiként Kulcsár Beáta *Egy nagyváradi polgár tigrisvadászata nyomában: fikció és valóság* című írása, mely a kalandos életű, világi és nagybirtokos módjára viselkedő Vaiszlovich Gyula életével, pontosabban indiai utazásával és tigrisvadászatával foglalkozik. Vaiszlovich Gyula 1866-ban született Nagyváradon Weiszlovits Adolf sikeres vállalkozó fiaként. Az apa neve Weiszlovitsként, a fivéreké

Vaiszlovichként irandó. A testvérek, Gyula és Emil ugyanis ismeretlen időpontban nevet változtattak. Vaiszlovich Gyula a korabeli lapok szerint „karakán természetű”, „hangos és kemény”, ámde „vajszívű, derék” férfi volt. Az *Új Idők* 1911. április 23-i számában megjelent egy útleírás Vaiszlovich Gyulától, amelyben beszámolt indiai utazásáról és egy tigrisvadászatról. A tanulmány szerzője afféle oknyomozó riporterként derít fényt arra, hogy Vaiszlovich járt ugyan Indiában, ám nem vadászutazóként, hanem vásárlóként, hogy „az indiai magyar nábobként” is emlegetett Telléry Sándortól bombayi vagy delhi üzleteiben indiai műremekeket vásároljon. A Vaiszlovichok ugyanis luxusszállodává óhajtották varázsolni a Park szállót. Hogy miért tartotta szükségesnek az elképzelt tigrisvadászat publikálását? Valószínűleg saját imázsát akarta különlegesebbé tenni, valamint a szálloda presztízsét is növelni ezáltal. „Gyula szívesen írt a vadászatról, élvezettel helyezkedett a tigrisvadász szerepébe, bizonyára olyan »jelmezt« választott, ami közel állt hozzá, amivel azonosulni tudott. Az exkluzív környezetet nyújtó luxusszállót sem lehet csak a piaci igényekhez való alkalmazkodásként értelmezni, az a fivérek identitását is kifejezte.”

A következő, több képpel, rajzzal is illusztrált tanulmány – még mindig a *Privát és nyilvános szférában* – Szécsényi Mihályé: *Haszontalan zavargások – A Tisza-gyilkosságtól az erkölcsrendészet ostromáig*. Nagy Sán-

dor *Lábjegyzet Szél Tivadar „antiszemitizmusához” – A Balla Ilona contra Szél Tivadar házassági bontóper az 1930-as években* címmel közöl tanulmányt.

A negyedik rész az *Intézmény- és vállalkozástörténet*. Somorjai Szabolcs a magyarországi újkori hitelezés történetébe nyújt bepillantást; írásának címe: *Folyamatosság és változás. Vermes Illés hitelügyei a 19. század közepén*. Nagy Botond *Olasz építési vállalkozók Háromszéken a dualizmus korában* címmel közöl értekezést.

Az utolsó, ötödik rész az *Iskola és mobilitás*, amelyben két tanulmány olvasható. Perényi Roland *Egy makarenkói pofon a régi világnak. Berzeviczy Gizella (1878–1954) életpályája* címmel egy rendhagyó 20. századi női életutat mutat be részben a Berzeviczy Gizella életéről megjelent írások, részben annak saját visszaemlékezései, részben a fellelhető levéltári források alapján. K. Horváth Zsolt *Új iskola – új társadalom. Mérei Ferenc és a demokratikus iskola kísérlete Magyarországon, 1945–1948* címmel írt tanulmányt, amelyben szó van egyebek mellett az igazságosság elvéről a háború utáni Európában, az új iskoláról mint a demokrácia kísérletéről, a Székesfővárosi Neveléstudományi Intézetről mint laborató-

riumról, a gyermekek világnézetéről és a demokráciáról mint kultúráról.

A tanulmányok után, a kötet végén található még egy hosszú lajstrom, Kövér György műveinek bibliográfiája.

Az írások hitelességét alátámasztandó megannyi számadat, táblázat, különféle információ mellett kiemelendő az írások olvashatósága és nyelvezete. Mert hiszen ahogy az előszóban megfogalmazták a könyv szerkesztői: „Nem szépirodalom a történetírás, műfajából fakadóan nem is lehet az persze, de a történetmondás nagy hagyománya legalább annyira szól arról, aki a történetet elmondja, mint arról, ami a történet maga.”

T. H.

Szerelvénybe vetett remények

Vişniec-ősbemutató Nagyváradon

Don't worry, be happy, azaz ne aggódj, légy boldog – éneklük a színpadon, a közönség tapssal kíséri a slágert, majdnem jókedvűen, holott amit az előadás megmutat, aligha a nyugodt boldogság látképe.

Matei Vişniec *Napnyugat Expressz (Occident express)* című darabját a nagyváradai Szigligeti Színház azonos nevű társulata mutatta be először magyar nyelven. A Zakariás Zalán rendezte előadás ebben a vonatkozásban ősbemutatónak tekinthető, noha a Franciaországban élő és alkotó, világszer-
te jól ismert román szerző színműve nem először szerepel Nagyváradon. Tavalý, a Regina Maria Színház meghívására

a Nemzetközi Színházi Fesztivál (FITO) keretében a chicagói Trap Door Theatre a Szigligeti Stúdióban vendégszerepelt a darabbal, Szabó K. István (a Szigligeti Társulat volt művészeti vezetője) rendezésében, nyilván angolul.

Két teljesen különböző előadás született Vişniec drámájából. Szabó K. „dekonstruálta a darabot, hogy a szerző verseivel kiegészítve felépítse

a szomorú bohócok drámai világát ebben a kelet-közép-európai cirkuszban, a lepusztult állomással, ahol nem áll meg az álmovonat, s még csak nem is lassít. Kisstílusú ügyeskedők, szerződés nélküli színészek, reményvesztettek, de reményeket táplálók, a változó világ és társadalom veszteséinek privát drámái. A fényes vonatról nem látszanak a sötét kis állomás alakjai. (...) A vonat elrobog és csak várunk, hátha egyszer mi is felszállhatunk rá, részesei leszünk az inkább vélt, mint valós csillogásnak” – írtam a váradi vendégjáték után az Erport.ro oldalon a produkcióról.

Zakariás a commedia dell'artéhoz hasonló formát választott, a színpadképpel jelzi, hogy színházban vagyunk, kevés interaktivitással ugyan, de figyelmeztet, hogy amit látunk, abban mi is nyakig benne vagyunk.

Szabó K. az emberek magándramáira összpontosított, kérdéseket fogalmazott meg a keleti és nyugati világról, okokat keresett.

Zakariás felvillant történeteket, de igazából összképet alkot. Megmutatja a színes, talmi balkáni világot, melyben az emberek többé-kevésbé bizonytalanul mozognak.

S a továbbiakban maradjunk a nagyváradai előadásnál, amely a humorra, olykor a jó értelemben vett teatralitásra épít. Illik ez a csiricsaré balkánisághoz, a kelet-közép-európaisághoz. Humorral éltük és éljük túl minden nyomorúságunkat. Meg ügyeskedéssel, csencseléssel. Történet nincs, történetek vannak, ki-ki a magáét meséli. Ami közös bennünk, az elvágódás, hogy felülhessenek arra a Nyugat felé száguldó, a luxust és jó életet megtestesítő Orient expresszre.

A sors iróniája, hogy ez a vonat kelet felé száguld, de majd visszamegy, és akkor talán minket is felvesz, ha áthalad az állomáson, ahol a balkáni háborúban sebesült öreg legalább a szerelvényt megérinteni vágyik. Ha meg nem, hát a fiatalok hazudnak a vak öregnek, legalább higgye azt, hogy maradt még remény.

Az állomáson Kelet-Közép-Európa népei várnak, nem ismerik egymást, úgy tűnik, többet tudnak az áhított Nyugatról, mint önmagukról. Látszat ez, mint minden, erről az állomásról nézve. A valóság, hogy úgy tántorgunk ki a világba, hogy nem beszélünk nyelveket, szakmánk sincs igazán. Meglepődünk, háborgunk, ügyeskedünk, hátha összejön a megálmódott gazdagság. Nem jön össze, ahhoz valamivel több kell.

A valóság nem más, mint sztereotípiák, melyeket szívesen mutogatunk a külföldiek szórakoztatására.

A háttérben a színészek a következő jelenetre készülnek a tükrös öltözőasztaloknál, ruhákat válogatnak a tartókról. Az előtérben filmet forgatnak cigányesküvőről vagy Draculáról, éppen amit a megrendelő kér a luxusvonal utasainak szórakoztatására.

Filmszerűen, pillanatra felvillannak az emberek drámái, de az előadás ezeket nem vizsgálja mélyebben, mint ami látszik. A lány próbálja eladni szekus apja történetét, a fiú a reklámok hatásáról írt doktorit, de nem győzi meg a bizottságot. A színészek aprópénzre váltják a művészetet. Az asszony a halott katonák utol-

só szavaival házalna, lány a testét árulná. Az amerikai zenész világot akar látni, a román megélni szeretne. Illúziókergetése, remény, hogy a reklámok valósággá válhatnak. Ámítás, amit a Nyugat magáról mutat. Menni kell, túlélni a csalódásokat, ha kedvezően sorakoznak a csillagok.

A volt szovjet tábor országaiból kivándorlók nem ismerik egymást, nem is kíváncsiak egymásra, nincs szolidaritás, nincs közösségvállalás. A kultúra luxus, az engedheti meg magának, akinek sikerül. Például a szerző, de ő a kivétel. A többség, a sokaság lepusztult államosokon várja a csodát. Közben szólnak a dalok, móka van és kacagás, de nevetés közben elszorul a torok. Táncok közben pattanásig feszülnek az idegek. Társadalmi kép róluk s rólunk, a vágyakról és csalódásokról, apró életekről, egy világról, ahol élni kellene, de túlélni is alig lehet.

A színes tabló nagyszerűsége a részletekben rejlik. Kardos M. Róbert ökölbe szorított keze és az egész világnak szóló dühe, Trabalka Cecília tettetett vidámsága, Hajdu Géza ijedt s egyben öntelt hallgatása, Kiss Tamás és Tőtös Ádám kettőse, és a többi szereplő pontos, hiteles játéka. A szereplők több figurát keltenek életre, egyik sem hasonlít a másikra, mind-egyiknek a története – a színészeknek is köszönhetően – életszerű, túlzásoktól mentes.

Az előadás végén összegyűl a színes sereg és felcsendül a sláger, ne aggódj, légy boldog. Mi nézők velük éneklünk, tapsolunk, lelkesedünk. Végül is színházban vagyunk. Aztán

hazamegyünk, és a híradóban visszszaköszönnek a színpadon látottak.

SIMON JUDIT

Nagyvárad Szigligeti Színház

MATEI VIȘNIEC: *Napnyugat Expressz*

Rendező: Zakariás Zalán

Dramaturg: Bereczki Ágota

Díszlet- és jelmeztervező:

Andra Bădulescu Vișniec

Zeneszerző: Boca Hunor Lehel

Szereplők: Csatlós Lóránt,

Dimény Levente, Dobos

Imre, Firtos Edit, Gajai

Ágnes, Hajdu Géza, Hunyadi

István, Kardos M. Róbert,

Kiss Csaba, Kiss Tamás,

Román Eszter, Sebestyén

Hunor, Tóth Tünde, Tőtös

Ádám, Trabalka Cecília, Pitz

Melinda

Vegyes párosok versenye

Oscar-díj: fekete-fehér barátságok és fekete-fehér film tarolt

Műsorvezető nélkül és meglehetősen kevés meglepetéssel zajlott az Amerikai Filmakadémia éves díjátadó ünnepsége, közismertebb nevén az Oscar-gála. A díjakról döntő, több ezer tagú szavazóbizottság idén is javarészt a biztonságos megoldásokat választotta, de volt ál-romantikus PR-mutatvány, és az aktuális Spike Lee-féle hőzöngés sem maradt el.

Harminc év óta először zajlott műsorvezető nélkül 2019-ben az Oscar-díj-átadó, miután a decemberben kiválasztott Kevin Hart komikust néhány, tíz évvel ezelőtti, homofóbnak nyilvánított Twitter-bejegyzése egyenesen a süllyesztőbe küldte, a szervező ABC Entertainment vezetőse pedig a további bonyodalmak elkerülése végett letett róla, hogy a nagy nap előtt fennmaradó alig egy-két hónapon belül új házigazdát keressen a gálának. Más kérdés, vajon hányan vállalták volna a *Hollywood Reporter* szerint „a legkevésbé vágyott melót Hollywoodban”.

A legtöbb díjat, szám szerint négyet a február 24-i gálán a *Bohém Rapszódia* zsebelhette be, bár tény, hogy a főszerepet alakító Rami Malek férfi főszereplő-díját leszámítva mind-egyik technikai elismerés. A 37 éves Malek élete első igazi főszerepéért érdemelte ki az Oscart, maga mögé utasítva olyan nagy neveket, mint Christian Bale *Az alemnökből*, aki ismét látványos fizikai átváltozással készült a szerepre – mintegy 20 kilót szedett magára Dick Cheney megformálása érdekében. A másik esélyesnek tartott férfi főszereplő Viggo Mortensen volt *A zöld könyvből*, amelyben az olasz-amerikai kidobóember, Tony Lip szerepében brillírozik. A szobrociska mégis Rami Malek kezébe került, aki a Queen együttes legendás frontembere, Freddie Mercury megformálását mintegy színészi akrobatamutatványként abszolválta, emberfeletti munkával emelkedve felül a nehéz körülményeken, és pusztá erejével megmentve egy gyengécske életrajzi filmet a teljes széteséstől. Először is testalkatilag fele-

akkora, mint Freddie volt, másrészt a szupersztár előreugró felső fogsorát imitálni hivatott rettenetes protézissel kellett küzdenie, amely nemcsak a beszédben akadályozta, de még a száját sem tudta rendesen becsukni tőle, ezért gyakorlatilag a szemével és a testével kellett játszania. Mindehhez adjuk hozzá a súlyos zaklatási vádak miatt szintén süllyesztőbe került Bryan Singer rendezőt (vagyis a rendező hiányát), majd a rendezőváltást, ami kis híján magával sodorta a filmet, és máris megértjük, miért olyan heroikus Malek küzdelme és végül is diadala a szerep felett, még akkor is, ha az Oscar-díj odaítélésében valószínűleg a filmet övező óriási hype is nyomott a latban. **A vágásért, hangvágásért és -keverésért** kapott Oscarok papírforma szerint kerültek a *Bohém rapszodiához*, valószínűleg elsősorban a látványos befejező jelenet, a Live Aid koncert újrajátszásáért.

Három-három díjat tudhat magának a *Fekete párduc* című képregényfilm (eredeti filmzene, jelmez, látvány), a *Zöld könyv* (legjobb film, legjobb férfi mellékszereplő – Mahershala Ali, legjobb eredeti forgatókönyv) és a *Roma* (legjobb külföldi film, legjobb rendező, legjobb operatőr). Bár a főszereplő Viggo Morten-

sen lecsúszott a díjról, partnere, a két évvel ezelőtt már egy mellékszereplői Oscarral elismert Mahershala Ali azonban idén duplázhathatott. Bár a legjobb film díjára is esélyes volt, Spike Lee legújabb „jointja”, a *Csuklyások* végül hat jelölésből egyetlen szobrociskával maradt (legjobb adaptált forgatókönyv), a rendezőből nem kis felháborodást váltva ki. A temperamentumáról híres Lee szemtanúk szerint a legjobb filmnek járó díj átadása után feldúltan indult a Kodak színház kijárata felé, míg vissza nem kísérték a helyére. „Mindig, mikor valaki furikáz valakit, én veszítek” – mondta később egy interjúban, utalva arra, hogy 1990-ben a *Miss Daisy sofőrje* ellenében maradt alul a legjobb film titulusáért folytatott versenyben. Érdekesség, hogy ez utóbbiban egy fekete férfi vezeti egy gazdag fehér nő autóját, míg az ideinyertes *Zöld könyvben* Mortensen egy fehér sofőr szerepében fuvarozza disztिंगvált fekete munkaadóját a déli államokon keresztül. Mi több, Lee idei versenyműve, a *Csuklyások* is egy

feke és egy fehér férfi színész (John Davi Washington és Adam Driver) dinamikájára épülve meséli el a filmírók fantáziáját is meghaladó igaz történetet, amely szerint egy fekete rendőr fehér kollégája segítségével gyakorlatilag beépül a Ku Klux Klánba a '70-es években. A dinamikus és szórakoztató, de kissé didaktikus, politikai manifesztumnak is beillő alkotást az Akadémia nem vállalta legjobb filmnek, helyette a sokkal biztonságosabb vizeken evező, a faji és identitáskérdéseket inkább szórmentén kezelő, (a jobbik értelemben) régimódi barátságfilmeket idéző *Zöld könyv* lett a befutó.

Volt már rá példa az Oscarok történetében, hogy ugyanaz a film lett a legjobb film és a legjobb külföldi film, emlékezzünk csak Roberto Benigni *La vita e bellájára*. Valami hasonlóban reménykedett idén a nagyszerű mexikói filmes, Alfonso Cuarón is a *Romával*, amelyet nemcsak írt és rendezett, hanem a producer, a vágó és az operatőr is ő maga volt. A káprázatos képi világú fekete-fehér alkotás különlegessége, hogy nem a hagyományos filmstúdiók, hanem a főleg online streameléssel, illetve az utóbbi években egyre inkább gyártással is foglalkozó Netflix égisze alatt készült, moziban pedig csak azért mutatták be, hogy Oscarra lehessen jelölni. A gyönyörű és brutálisan megrázó film a kritikai elismerés mellett három fontos díjat is elvihetett. Ez egyfajta paradigmaváltás kezdetét is jelezheti, ami a Netflix jelenlétét illeti a filmgyártásban.

A színésznők jelen beszámolónak azért kerültek a végére, mert mind a fő-, mind a mellékszereplői díj olyan filmek

Az úr és a tapló. Mahershala Ali és Viggo Mortensen a *Zöld könyvben*

szereplőinek jutott, amelyeknek más babér nem termett idén. Az idei díjátadó kétségkívül legnagyobb vesztese Jorgosz Lantimosz *A kedvenc* című kosztümös szatírája, amelyet tíz Oscarra jelöltek, és csak Olivia Colman főszereplő vihetett haza díjat, pedig az excentrikus képi világú, kegyetlenül vicces és durván abszurd film két női mellékszereplője, Rachel Weisz és Emma Stone valamelyike is vastagon megérdemelt volna egy szobrocskát, nem beszélve a díszletről, a jelmezekről és a teljes produkciós designról. Barry Jenkins friss filmje, a *Ha a Beale Street beszélni tudna* három kategóriában kapott jelölést, amit

azonban csak a női mellékszereplő, Regina King tudott díjra váltani.

A hoppmester hiányát a díjakat átadó sztárok meg sem próbálták pótolni, inkább nagyszabású zenés momentumokkal színesítették a műsort. Ezek közül a legnagyobb visszhangot Lady Gaga és Bradley Cooper duettje váltotta ki, akik közös filmjük, a *Csillag születik* Oscar-díjjal jutalmazott betétdalát, a *Shallow-t* adták elő olyan szenvedéllyel, hogy a világsajtó napokig arról cikkezett, a való életben is egy párt alkotnak. Bár a pletykákat Gaga hamar cáfolta, mondván, pusztán színészkedésről van szó, a zenés romantikus film publicitásának nem tett rosszat a történet (lehet, hogy Bradley Cooper feleségének erről más a véleménye).

Összességében biztonságos mederben maradó, visszafogott Oscar-gálának voltunk tanúi idén, ami az elmúlt évek botrányait követően (elég csak a tavalyelőtti boríték-összecszerelés fiaskóra vagy a faji sokszínűség hiánya miatt a szervezőket ért vádakra gondolni) nem is meglepő. Hiányoztak viszont a horrorfilmek, például a kritikusok és a közönség által is ünnepeelt *Hereditary*, holott a műfaj az utóbbi időben nem volt mostohagyereke az Akadémiának, mint korábban, és nem érdemelte meg a teljes mellőzést Damien Chazelle *Az első embere* sem (4 jelölés, 0 díj), amelyről a *Várad* hasábjain korábban írtunk, és amelyből legalább a hangvágás és a női mellékszereplő, Claire Foy érdemelt volt egy említést. Az

Mesterhármás. Alfonso Cuarónnak alig férnek el a kezében az Oscarjai

pedig, hogy végül bevezetik-e a legnépszerűbb filmnek járó díjkategóriát, amellyel az egyre terjedelmesebb Marvel és DC-féle képregény-univerzumok kaphatnának a mostaninál jelentősen nagyobb teret az Oscaron, egyelőre a jövő titka.

NAGY ORSOLYA

A 91. Oscar főbb kategóriáinak díjazottjai:

Legjobb film: *A zöld könyv* (*The Green Book*)

Legjobb rendező: Alfonso Cuarón (*Roma*)

Legjobb férfi főszereplő: Rami Malek (*Bohém rapszódia / Bohemian Rhapsody*)

Legjobb női főszereplő: Olivia Colman (*A kedvenc / The Favourite*)

Legjobb férfi mellékszereplő: Mahershala Ali (*A zöld könyv*)

Legjobb női mellékszereplő: Regina King (*Ha a Beale Street beszélni tudna / If Beale Street Could Talk*)

Legjobb operatőr: Alfonso Cuarón (*Roma*)

Legjobb eredeti zene: Ludwig Göransson – *Fekete párduc* (*Black Panther*)

Legjobb betétdal: Lady Gaga, Mark Ronson, Anthony Rossomando, Andrew Wyatt – *Shallow* (*Csillag születik – A Star is Born*)

100

*Korall, 1992,
festett fa,
44 × 78 × 46 cm*